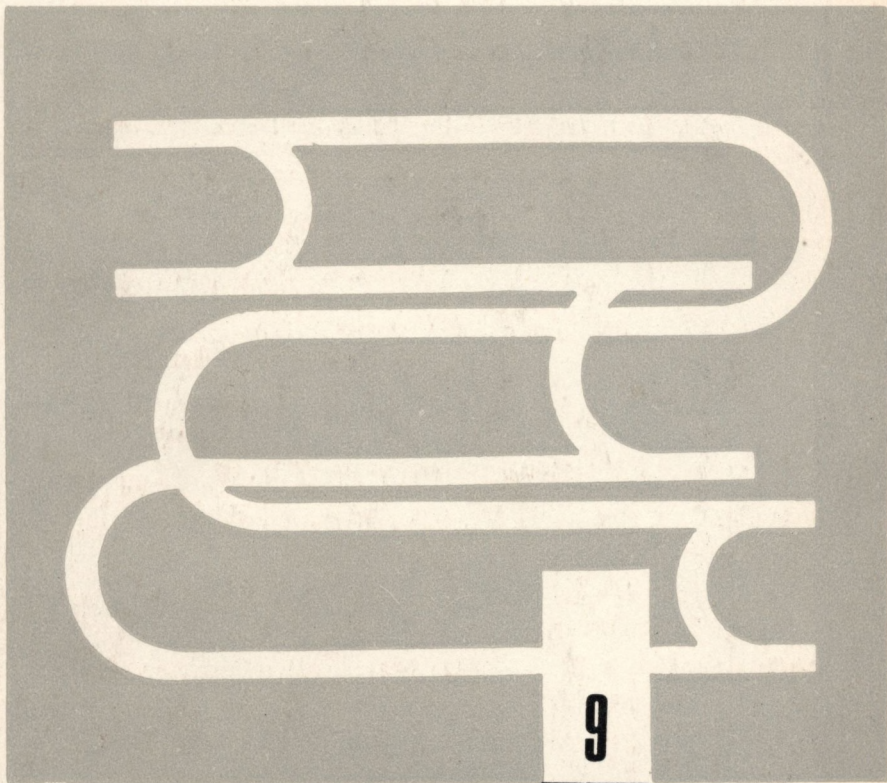

1976 SEP 21

19

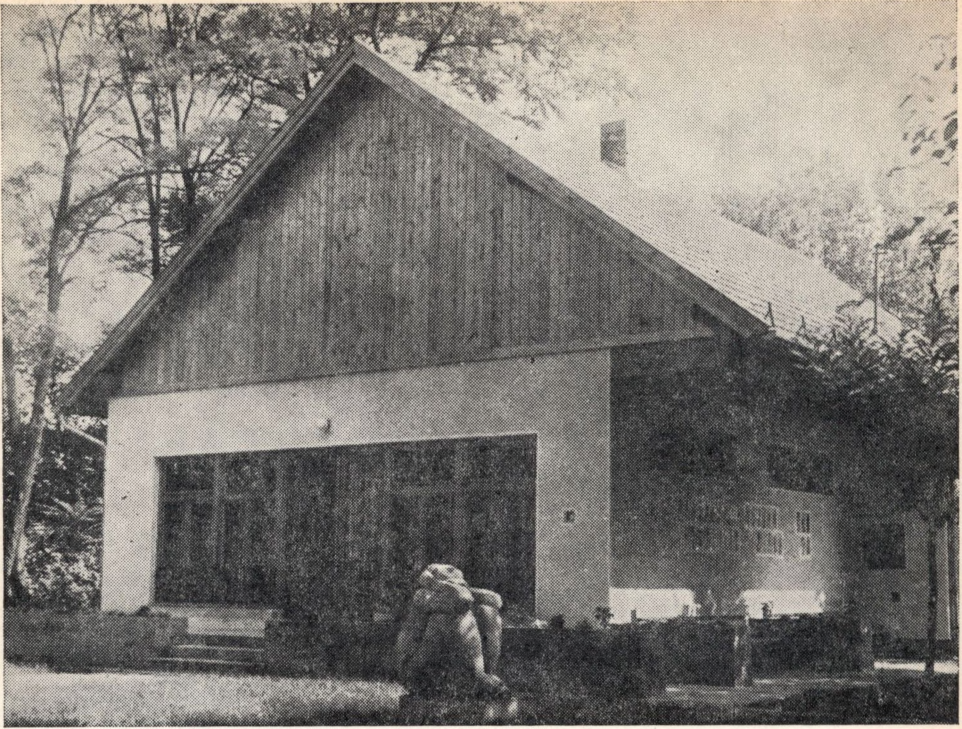
KÖNYVTÁROS

KÖNYVTÁRSZAKTUDOMÁNYI SZAKFELVIZSGA
KÖNYVTÁRSZAKTUDOMÁNYI SZAKFELVIZSGA
1976

9

1976

A Medgyesbodzási Községi Könyvtár. Cikkünket lásd az 513. oldalon. Alsó képünkön a Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtártudományi szakkönyvtára. Ismertetésünket lásd az 538. oldalon (Gerő Gyula felvételei)

TARTALOM

VADÁSZ FERENCNÉ: A központi szakmai továbbképzés öt éve	507
A könyvtárosegylet műszaki szekciójának debreceni összejövele (V. M.) ...	510
ZIRCZ PÉTER: „Utóp tárok” és könyvtárak	511
Békés meye tanácsai a könyvtárakért	
DR. GÁCSEK JÓZSEF: Eredmények az elmúlt öt évben	513
GERŐ GYULA: Hány év alatt jut méltó otthonhoz minden település könyvtára?	516
NÁGYNÉ RÁCZ ARANKA: Az Országos Széchényi Könyvtár központi tároló könyvtára	519
Kitüntetések	524
DR. BALLÉR ENDRÉNÉ: A főváros általános iskolai könyvtárjai (Fórum)	525
SUBA IMRE: A szakmunkásképző intézetek könyvtárainak helyzete (Fórum) ...	528
KELEMEN ENDRE: Mindenki iskolája — a televízióban	532
FOGARASSY MIKLÓS: A statisztika feladata és határai (Fórum)	533
SIMAY NORBERT: A gyógyítás szolgálatában (Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák)	536
JORDÁN KATALIN: Mit nyújt a könyvtárosoknak a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtára?	538
Bemutatjuk angol és orosz nyelvű referáló lapunkat (Czinner Tiborné)	541
A Corvina Könyvtár kutatása. Beszélgetés a CSAPODI házaspárral (Vértesy Miklós)	542
BALOGH ATTILÁNÉ: Százéves a szolnoki MÁV Járműjavító szakszervezeti könyvtára (A könyvtárak történetéből)	545
Hírek	518, 548, 550, 555, 561

TÁJÉKOZTATÓ

Vészi Endre hatvanéves (p—l)	549
Beszélgetés DOBÁI PÉTERREL (Marafkó László)	551
Olvasó és „könyves” figura a budavári gótikus szobrok között (Batári Gyula) ...	553

KÖNYVEKRŐL

SZENES IVÁN: A kommunista párt újjászervezése Magyarországon 1956—1957 (Ónódy Miklós)	554
Hanák Péter és Lackó Miklós tanulmánykötete (Bényei Miklós)	556
József Attila válogatott levelezése (Levendel Júlia)	558

KÉZIKÖNYVTAR

Munkásmozgalomtörténeti lexikon (Vida Sándor)	559
A Nagy Honvédő Háború története (Dr. Lakatos György)	559
Új zenei kézikönyvek (Dr. Csorba Csaba)	561

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Középfokú oktatási intézmények könyvtárjai (Dán Krisztina)	562
Könyv és könyvtár X. (Tóth András)	564
DR. VARGA ALAJOSNÉ: A magyar könyvkiadás 30 éve 1945—1974 (Hoványi János)	565

BIBLIOGRÁFIÁK

STAUD GÉZA: Magyar színháztörténeti bibliográfia 1—2. kötet (*Gyuris György*) 566
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 567

A borító hátlapján Meskó—Póka ex librise

Из содержания

Vadás Ferencné: Опыты последних пять лет в области повышения специальной квалификации венгерских библиотечарей (507);
dr. Gácer József — Gerő Dnyola: Советы и библиотеки на области Бекеш (513);
Наднэ Рац Аранка: Строится венгерская центральная депозитарная библиотека (519);
dr. Баллер Ерменэ: Библиотеки будапештских начальных школ (525);
Шуба Имре: Состояние библиотек институтов для подготовки квалифицированных рабочих (528);
Йордан Каталин: Специальная библиотека библиотечарей (538);
Вертеши Миклош: Разговор с вознагражденными исследователями „Bibliotheca Corviniana” (542);

From the contents

Mrs. Ferenc Vadász: Experiences on professional extenuation courses for Hungarian librarians in the last five years (507);
József Gácer—Gyula Gerő: Councils in Békés county for the libraries (513);
Mrs. N. Aranka Rác: Preparations of the central Hungarian storage library (519);
Mrs. Endre Ballér: Libraries in the general schools of Budapest (525);
Imre Suba: Situation in the libraries of the institutes training qualified workers (528);
Katalin Jordán: Special library for librarians (538);
Miklós Vértsey: Awarded research worker of the Bibliotheca Corviniana (542).

Aus dem Inhalt

Frau F. Vadász: Erfahrungen der fachlichen Weiterbildung der ungarischen Bibliothekare in den letzten 5 Jahren (507);
Dr. József Gácer—Gyula Gerő: Was tun die Räte des Komitats Békés um die Bibliotheken (513);
Frau Aranka N. Rác: In Vorbereitung die zentrale ungarische Speicherbibliothek (519);

A szerkesztő bizottság tagjai: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Mártván Gyula, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné.

Felelős szerkesztő: Páldy Róbert

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.

Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: Siklósi Norbert

76.5297 Egyetemi Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Sümegi Zoltán igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Elfizetési díj 1/2 ére 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultura” Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafőlk 149.

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Frau Dr. E. Ballér: Die Bibliotheken der Budapester Grundschulen (525);
Imre Suba: Die Lage der Bibliotheken den Facharbeiterausbildungs Amstalten (528);
Katalin Jordán: Die Fachbibliothek der Bibliothekare (538);
Miklós Vértsey: Gespräch mit den prämierten Forachern der Bibliotheca Corviniana (542).

Cikkeink szerzői

Dr. Ballér Endréné, a fővárosi iskolai könyvtárak szakfelügyelője; *Balogh Attiláné*, a szolnoki MÁV Järműjavító Művelődési Központjának könyvtárosa; *Batári Gyula*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Bényei Miklós*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *dr. Csorba Csaba*, a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa; *Czinner Tiborné*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Dán Krisztina*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Fogarassy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *dr. Gácer József*, a Békés megyei Tanács művelődésügyi osztályának vezetője; *Gerő Gyula*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Gyuris György*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Hovánvi János*, a Statisztikai Könyvkiadó felelős szerkesztője; *Jordán Katalin*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Kelemen Endre*, a Magyar Televízió osztályvezetője; *dr. Lakatos György*, a Kossuth Könyvkiadó felelős szerkesztője; *Levendel Júlia*, a Rakéta munkatársa; *Marafkó László*, a Magyar Ifjúság munkatársa; *Nagyné Rác Aranka*, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője; *Onódy Miklós*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Simay Norbert*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Suba Imre*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum munkatársa; *Tóth András*, a Petőfi Irodalmi Múzeum osztályvezetője; *Vadász Ferencné*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Vértsey Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Vida Sándor*, az MSZMP Politikai Főiskolájának könyvtárvezetője; *Zircz Péter*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának helyettes vezetője.

A központi szakmai továbbképzés öt éve

1970—1975

Az alapképzési rendszer kialakulásáig a továbbképzés — mint mindenütt a világon — nálunk is átvette a szakképzés pótlójának szerepét. Sok régi és ma vezető beosztásban dolgozó könyvtáros az Országos Széchényi Könyvtár és más nagykönyvtárak különféle színvonalas tanfolyamain sajátította el a katalógizálás, az osztályozás, a bibliográfia-készítés ismereteit. Az alapképzés kialakulása közben és utána is tovább éltek még a hiánypótló továbbképzési formák, az úgynevezett minimum-tanfolyamoktól kezdve a magasabb szintű dokumentációs tanfolyamokig.

A konferenciáktól a kétféle tanfolyam-típusig

1964-ben — miután a könyvtárosképzés rendszere már kialakult és jogi szabályozása is megtörtént — az addig folyt továbbképzés elemző vizsgálatá alapján megszületett a könyvtárosok továbbképzésének első országosan irányított rendszere. A továbbképzés tartalmi és szervezeti irányelvei a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztálya által kiadott tájékoztatóban jelentek meg. A továbbképzési rendszernek a következő három feladatot kellett megoldania: az ideológiai-politikai továbbképzés; az ellátandó szakterület (pl. a műszaki, mezőgazdasági ágazatok), illetve az együttműködő szakmák (pl. a népművelők) ismeretanyagait közvetítő továbbképzés; a szorosan vett könyvtáros továbbképzés feladatát.

A tájékoztató szervezetileg három kategóriát állapított meg: a központilag, a há-
lőzati központok által, továbbá a fejlett munkamegosztással működő nagykönyvtárak által, ezek keretében szervezett továbbképzés kategóriáját.

A központi szakmai továbbképzés megszervezését a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kapta feladatul. A tájékoztató meghatározta ennek kétféle formáját is: 1. Könyvtárvezetői konferenciák, amelyek a vezetők általános tájékozottságának, a vezetés színvonalának emelését szolgálják. 2. Központi továbbképző tanfolyamok, ankétok, amelyeknek feladata egyfelől az időszerű elvi kérdések megvitatása, másfelől — a szűkebb könyvtári szakterületeken — a könyvtárosok hiányos képzettségének kiegészítése, elavult ismereteik korszerűsítése, felfrissítése.

A KMK 1964-től 1969-ig az irányelvek szerint évről évre elkészítette a továbbképzés programját, s a minisztérium könyvtárügyi osztályának jóváhagyásával meg is valósította. E programok összeállításában a tervszerűség és a közvéleménykutatás során felmerült igények egyeztetésére törekedett. Öt év alatt 84 konferenciát szervezett Budapesten és vidéken, csaknem ötezer résztvevővel.

E két-három napos konferenciákon a témák avatott szakembereinek előadásai nyomán a könyvtárosok a könyvtárpolitika, a könyvtári munka hazai és nemzetközi kérdéseiről tájékozódhattak, hozzászólásaik pedig olyan problémákat hoztak felszínre, amelyek az országos irányító szerveknek adtak hasznos információkat. Ennek a továbbképzési rendszernek vitathatatlan értéke volt egyrészt a jó tömegkapcsolat az irányítók és a könyvtárak között, másrészt, hogy a különböző könyvtáros rétegek számára országos ismerkedési és tapasztalatcsere lehetőséget teremtett.

A továbbképzés valódi feladatát — hogy tudniillik gyorsan fejlődő szakmánkban a korszerű ismereteket folyamatosan és alaposan elsajátítsák a könyvtárosok — ez a rendszer nem tudta megoldani. Az öt év hazai tapasztalatai és a külföldi példák, valamint a könyvtárügy fejlődési irányzatai egyaránt arra mutattak, hogy meg kell valósítani a könyvtáros alapképzés és továbbképzés egységes rendszerét, amelyben a továbbképzés oktató jellegű és mind tartalmában, mind szervezetét tekintve az alapképzésre épül.

Az iskolarendszerű könyvtárosképzés intézményrendszere a 70-es évek elején az átalakulás állapotába került és, sajnos, még ma sem épült ki a kívánatos mértékben. Az alapképzés feladatai túlterhelik a működő tanszékeket, és a közeljövőben sem várható, hogy ezek magukra vállalják a továbbképzés terheit is. A könyvtárügyi osztály a KMK-t bízta meg, hogy a szükségleteknek és a lehetőségeknek megfelelő javaslatot dolgozzon ki a főhivatású könyvtárosok központi szakmai továbbképzésére. A KMK javaslata abból az elvből indult ki, hogy egyrészt a könyvtári munka korszerűbb ellátására, másrészt a várhatóan jelentkező új feladatokra elméletileg és gyakorlatilag egyaránt fel kell készíteni a könyvtárosokat. Új ismeretek a kutatási eredmények nyomán alakulnak ki. A nemzetközi szakirodalom a könyvtártudományban és még inkább az informatikában bővelkedik az újban. Ezt azonban csak a hazai alkalmazás szűrőjén átbocsátva lehet a továbbképzésben megtanítani. Egy-egy

témakör ismeretrendszerét a szakirodalomból logikailag és didaktikailag jól össze lehet állítani, de szakelőadókat keresve találkozunk olyan témákkal, amelyekkel a magyar könyvtáros kutatók egyáltalán nem foglalkoztak, vagy azoknak csak részkeréseit tanulmányozták.

A párt tudománypolitikai irányelveinek nyomán a 70-es évek elején kezdődött el a könyvtártudományi kutatásszervezés, és ezzel megadatott a lehetőség a kutatások és a továbbképzés összehangolására. A továbbképzés tervszerűségét és színvonalának emelkedését segítette a szervezett kutatás, a tanfolyamok pedig a hallgatókat a szerzett ismeretek alkotó továbbfejlesztésére ösztönözték, ennek következtében tehát a továbbképzés a kutatói utánpótlást is szolgálta.

A minisztérium könyvtárügyi osztálya 1970-ben fogadta el a főhivatású könyvtárosok szakmai továbbképzésére vonatkozó KMK-javaslatot és az annak alapján készült ötéves programtervezetet. Az 1975-ben zárult tervidőszakban megvalósított program tapasztalatai igazolták az elvek helyességét, és feltárták azokat a hiányosságokat, amelyeket a jövőben fokozatosan fel kell számolnunk.

A továbbképzés kétféle tanfolyam típusban folyt. A magas szintű, 80–240 óras — többségükben egyéves — tanfolyamok céljuk szerint vagy teljesen új ismeretanyagot közvetítettek a későbbi feladatokra való szellemi felkészítésként, vagy lényeges új ismeretekkel gazdagították — főleg a rokontudományokban — az adott szakterületen dolgozó könyvtárosok felkészültségét. A rövid, 30–40 óras tanfolyamok valamilyen gyakorlati célt szolgálták, a célnak megfelelő elméleti és gyakorlati tartalommal.

A hosszú tanfolyamok

Az 1970/71-ben lebonyolított, *Számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazása* című 18 hónapos tanfolyam szellemi előkészítést nyújtott az Országos Széchényi Könyvtárban és más könyvtárakban tervezett gépesítési munkálatok megindításához. Huszonöt hallgató kapott bizonyítványt a következő tantárgyakból tett sikeres vizsgák alapján: Matematikai bevezetés a számítógépek alkalmazásához; Az elektronikus számítógépek szerkezete és működése; Rendszerelemzés és rendszertervezés; Programozási alapismeretek; Könyvtári és dokumentációs számítógépi információs rendszerek; a MARC II. számítógépes rendszer és alkalmazásai.

Gyermekkönyvtárosi továbbképző tanfolyamra két ízben, 1971/72-ben és 1974/75-ben került sor. Az egyéves, 140 óras tanfolyamok témakörei: Fejlődés- és neveléslélektan; Bevezetés a pedagógiába; Szociolingvisztika; Olvasásvizsgálati kérdések; Magyar és külföldi gyermekirodalom; Olvasószolgálat a gyermekkönyvtárban; A gyermekkönyvtár külső kapcsolatai; Könyvtárhasználati foglalkozások és játékok; Nyelvi, irodalmi, zenei foglalkozások; Báb-, rajz- és képzőművészeti foglalkozások. Sikeres vizsga, illetve szakdolgozat alapján az első tanfolyamon 47, a másodikon 40 gyerekkönyvtáros kapott bizonyítványt.

Az 1972/73-ban rendezett *zenei könyvtárosi* továbbképző tanfolyam másfél éves, 240 óras időtartamú volt, s a közművelődési zenei részlegek vezetőinek nyújtott szakismereteket és fejlesztette zenei műveltségüket. Könyvtári szaktárgyai: A zenei részlegek feladatai és működésük; Zenei dokumentumok címléírása; Zenei osztályozás; Szakirodalomismeret; Közönségszolgálat; Az audioteknika elméleti és gyakorlati ismeretei. Zenei szaktárgyai: Egyetemes zenetörténet; Magyar zenetörténet; Népzene; Szolfézs; Stílustörténet; Zenei formák; Zenei terminológia; Hangszerismeret. Hallgatói minden tantárgyból vizsgáltak és teljesítménye alapján 27 könyvtáros kapott bizonyítványt.

Az *egyházi könyvtárosok* számára 1973-ban szervezeti egyéves, 150 óras tanfolyam igen magas színvonalú ismereteket nyújtott az egyházi gyűjtemények szakszerű feltáráshoz és kezeléséhez, mégpedig a következő témakörökben: Magyar könyvtárügy és könyvtörténet; Bibliográfiai ismeretek; Kodikológia; Paleográfia; Történeti segédtudományok; Általános és hazai nyomdászattörténet; Önyomtatónyok, régi könyvek; Illusztrációtörténet; Papírgyártás, vízjelkutatás; Régi könyvkötések; Kéziratok, kéziratári munka; Állományvédelem; Kiállítás-technika; Fényképezési és sokszorosítási eljárások. A tanfolyam 45 résztvevője az elméleti ismeretekhez kapcsolódó gyakorlati foglalkozásokon sikeresen megoldott önálló feladatok alapján kapta meg a bizonyítványt. A tanfolyam előadásainak gyűjteményét a KMK kiadta (Régi könyvek és kéziratok. Összeáll.: Pintér Márta. Bp. 1974. NPI).

Az *olvasószolgálati* továbbképző tanfolyamot, amely egyéves, 180 óras időtartamú volt, 1973/74-ben rendezte a KMK a következő témakörökben: Nevelés- és tanuláslélektan; Csoportlélektan; Olvasáslélektan; Nevelésszociológia; Művelődésszociológia; Olvasásszociológia; A könyvtári állomány mint tájékoztatási bázis; A könyvtári tájékoztatás eszköztudománya; A Magyar Nemzeti Bibliográfia; A történet-, jog-, irodalomtudomány és a politikai szakirodalom tájékoztatásának segédeszközei;

Tájékoztatói igénykutatás; Dokumentáció, dokumentációs műfajok és szolgáltatások; Információs rendszerek. A tanfolyamon 44 könyvtáros szerzett bizonyítványt: a pszichológia és a szociológia témaköréből írásbeli vizsga, a tájékoztatásból pedig sikeres gyakorlatok alapján. A tanfolyammal kapcsolatban megjelent Berlász Jenő: A történettudományi tájékoztatás segédkönyvei c. munkája. (Bp. 1975. NPI.)

Az elmúlt és a mostani tanévben egy-egy *osztályozói* továbbképző tanfolyamra is sor került. Mindkettő 140 órás volt. Témakörei: Az osztályozás matematikai alapjai; Visszakereső rendszerek; Hierarchikus osztályozó rendszerek; Az ETO jelzetalkotási szabályai, az egységes ETO-gyakorlat kialakulása; Az ETO fejlesztése; A szakkatalógus szerkesztése; Tárgyszavas osztályozás; Indexek, indexelési eljárások; Uniterm rendszerek; Tezauszok és tezauszszüksítés. Negyvennégy hallgató kapott bizonyítványt az ETO szerinti osztályozásból, indexművek elemzéséből, tárgyszóalkotásból végzett sikeres gyakorlatok alapján. A második osztályozó tanfolyam létszáma 52, s már a harmadikra is teljes az „előfelvételik” létszáma.

A *számítógépek könyvtári alkalmazásával* kapcsolatban tavaly féléves, 140 órás céltanfolyam volt a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállításában résztvevő Széchényi könyvtári munkatársak betanítására. Tantárgyai: Matematikai ismeretek a számítógépek alkalmazásához; Az elektronikus számítógépek szerkezete és működése; Szervezési ismeretek; Programozási ismeretek; adatstruktúrák, file-szervezés; A MARC-formátum. Harminc hallgató szerzett bizonyítványt a tantárgyakból tett vizsgák és a MARC International Format alkalmazásával kapcsolatos sikeres gyakorlat alapján.

Az elmúlt ősszel indított négyhónapos, 70 órás *vezetőképző* tanfolyam az állami személyzeti munkáról 1974-ben megjelent kormányhatározat alapján indult. Az első tanfolyamot az „A” típusú közművelődési könyvtárak vezetői vettek részt. 1976-ban folytatódott e tanfolyami sorozat a tudományos és szakkönyvtárak vezetőinek szervezett tanfolyammal, majd a „B” típusú közművelődési könyvtárak vezetői következnek.

A tanfolyam témakörei: 1. A szervezet és a vezetés; A vezetéselmélet történeti áttekintése; A szocialista vezetés alapelvei; A vezetés pszichológiai és szociológiai felfogása; A kibernetikus rendszerszemlélet; A vezetés mint rendszer; A vezetési információrendszer szervezése; A döntéshozatal elmélete és technikája; A tervekészítés elmélete; A szervezés elmélete és technikája. 2. A könyvtári tervezés politikai, népgazdasági, szociológiai, statisztikai ismeretei; A könyvtári munkaszervezés gazdaságossága; Könyvtári gazdálkodás. 3. Személyzeti politika; Személyzeti munka a könyvtárban.

A résztvevők valamely szabadon választott kutatási témából a tanfolyam után készített tanulmány alapján kapnak bizonyítványt.

A rövid tanfolyamok

A *reprográfia és a kéziratelőkészítés* tárgyköréből 1971/72-ben szervezett, hat hónapra tagolt, 48 órás tanfolyamot a könyvtári propagandisták és a reprográfusok számára rendezték. Témakörei: Sokszorosítási és nyomdatechnikai ismeretek; Tipográfiai, színdinamikai és kézíratszenkesztési ismeretek; Reklámlélektan. Az 50 résztvevő a tanfolyam elvégzéséről igazolást kapott. A tanfolyam anyagát kézikönyvben adta ki a KMK. (Reprográfia és kiadványkészítés a könyvtárban. Szerk. Pelejtei Tibor. Bp. 1973. NPI.)

A XVIII. századi magyarországi nyomtatványok nyilvántartásával 1974-ben egyhetes, 44 órás céltanfolyamon ismerkedtek az Országos Széchényi Könyvtár külső munkatársai. Témakörei: A korabeli nyomdászat- és intézménytörténet; Levéltári források használata; A dokumentumok meghatározásához szükséges ismeretek. A 34 résztvevő igazolást kapott a tanfolyam elvégzéséről.

A tavalyi egyhetes, 34 órás *kutatásmódszertani* továbbképző céltanfolyamon történeti témákkal foglalkozó kezdő kutatók vettek részt.

A tanfolyam témakörei: A tudományos munka általános kérdései; A tudományos kutatás módszerei (témaválasztás, anyaggyűjtés, a tanulmánykészítés tartalmi és formai kérdései); Kutatandó területek és eszközeik a hazai írás- és kódextörténetben, nyomdászat- és könyvtártörténetben. A tanfolyam előadásanyagát a KMK kiadja. (Vértessy Miklós: Módszertani útmutató könyv- és könyvtártörténeti kezdő kutatók számára.) A tanfolyamon 25 kutató vett részt, de a nagy túljelentkezés miatt ezt a továbbképzést 1976-ban ismét megszüntetjük. A későbbiekben a könyvtártudomány olyan más területeiben, mint például az információkereső rendszerek, osztályozáselmélet, bibliográfia-szerkesztés is tervezünk kutatók számára hasonló célú tanfolyamokat.

A könyvtárosok és az intézmények egyaránt elégedettek voltak a tanfolyamokkal. Az ötéves program az előzetes közvéleménykutatás adatainak és a könyvtárügy fejlődéséből várható igényeknek egybevetésével alakult ki. A tanfolyamok meghirdetésekor többnyire kiderült, hogy az adott szakterület továbbképzési igénye a kiképzendőek számát illetően többszörösen felülmúlja a tervezettet. A legnagyobb igény az osztályozók körében jelentkezett, s ezért más szakterületek rovására ezt a tanfolyamot egymás után háromszor meg kellett ismétetni. A gyermekkönyvtárosi tanfolyamot kétszer szerveztük meg, de a könyvtárak kérik az olvasószolgálatos és a zenei továbbképző tanfolyam ismételt megszervezését is. A könyvtári vezetőképzés pedig olyan társadalompolitikai igény, amelynek folyamatosan eleget kell tennünk. A KMK oktatási osztályának teherbíró képessége és a helyiséggondok — különösen a párhuzamosan működtetett népes könyvtárosképző szaktanfolyamok miatt — erősen korlátozták a lehetőségeket.

A hosszú tanfolyamokon a tanult ismeretek számonkérése alapján kiadott bizonyítványoknak erkölcsi értékük van: jogilag nem adtak tulajdonosaiknak, az öt év alatti csaknem 400 részvevőnek a kezébe magasabb képesítésről tanúszkodó dokumentumot. Szakmai értékük a nagyobb tudással végzett munkában nyilvánul meg. A tanfolyamok több könyvtárost ösztönöztek a további önképzésre, elméleti tevékenységre, kutatási eredményeik publikálására, tudományos fokozat megszerzésére. E továbbképzés teljesítette hivatását.

Mégis szóvá kell tennünk a könyvtárosokban élő jogos igényt, hogy szakmai „súlygyarapodásuk” valamilyen jogi formában is kifejezésre jusson. E rendszer bevezetésekor a miniszterium könyvtárügyi osztálya ígéretet tett arra, hogy az új könyvtárosi besorolási szabályzatban a szakképzettség mellett e bizonyítottan magas szintű továbbképzésben szerzett tudást is figyelembe fogják venni.

Vadász Ferencné

A könyvtárosok egyesület műszaki szekciójának debreceni összejövedele

A műszaki könyvtáros szekció ez évi vidéki összejövetelét június 17—18-án Debrecenben tartotta az ottani egyetemi könyvtárnak és az agrártudományi egyetem könyvtárának vendégként.

Az első napon *Vajda Erik*, a szekció vezetője a gyártmányismertetőkről, az általa használt szakkifejezésről, „termékinformációs dokumentumokról” (gyártmánykatalógusokról, prospektusokról, kezelési utasításokról stb.) szólt és elmondotta, hogy jóllehet ezek hamar elévülnek, mégis nagy a jelentőségük a kínálati piac áttekintése, a gyártmányfejlesztés és a helyes beszerzési-beruházási döntések szempontjából. Feldolgozásuk és a tájékoztatásban való felhasználásuk mégsem kielégítő. Ezért javaslatot tett a feldolgozás új módszereire. A visszakeresésre például véleménye szerint elsősorban a tárgyszavas index alkalmas.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtára kötelezpéldányként rendszeresen megkapja a vállalati irodalmat. *Csúry István* igazgató a könyvtárnak ezzel kapcsolatban végzett munkáját ismertette. Az intézmény — mondotta — vállalkozott arra, hogy az NTMIR (Nemzetközi Tudományos Műszaki Információs

Rendszer) keretén belül rendszeresen feltárja ezt az anyagot, s ha a jövőben megkapja a szocialista országok gyártmányait ismertető dokumentumokat, ezekről is tájékoztatást fog nyújtani. A könyvtár különben 1975-től bekapcsolódott a NTMIR „Ipari katalógusok és prospektusok nemzetközi információs rendszer”-ébe, feldolgozza és továbbítja a bázisszerveknek a Magyarországon közrebocsátott gyártmányismertető dokumentumokat. A tagországok közti szolgáltatás 1980-ra épül ki rendszeresen. Erről a tevékenységről *Pukánszky Béláné*, a könyvtár tudományos főmunkatársa számolt be.

A szekció az előadások, valamint *Dezso László* és *Zoltán Imre* kiegészítő referátuma után ajánlásokat fogadott el az ágazati gyártmányismertető dokumentumok hozzáférhetőségének javítására.

A második napon *Bilincsi Lajos* igazgató bemutatta a Debreceni Agrártudományi Egyetem könyvtárát, s ezzel kapcsolatban részletesen kitért a termelőüzemekkel kialakított információs kapcsolat módszereire és eredményeire.

A programot könyvtárlátogatások egészítették ki. (V. M.)

„Utóp tárok” és könyvtárak

Amióta csak megjelent (hónapokkal ezelőtt), azóta töröm a fejemet, vajon miért nem váltott ki nagyobb — szakmai — visszhangot Kamarás Istvának a *Mozgó Világ* idei első számában megjelent, *Látogatás a házban* című írása. Nem ismernék a lapot? Vagy érdektelen a mű? Első feltevésemben szeretnék magam sem hinni, a másodiknak pedig Kamarás István írása az eleven cáfolata, hiszen szellemes és fordulatos formában időszerű — különféle szakmai megbeszéléseken unos-untalan vitatott — kérdésekről szól. S ami mindennél fontosabb: a könyvtárak, a mi könyvtáraink, a szocialista Magyarország könyvtárainak jövőjére ad elképzelést.

Kísérlet, természetesen az. De nem egy a sok közül, nemcsak, mert sajnálatos módon szűkölködünk prognosztikai próbálkozásokban, hanem mert szerzője egy személyben szépiró és szociológus, a magyar olvasáskutatás egyik kiváló művelője. Amit mond, annak aranyfedezetűl ott állnak művei, kutatási eredményeinek összegezései.

Éppen ezért érdemes és kell is foglalkozni írásával. Kamarás István utópiabeli „Házának” ideológiai bírálatát *Csalog Judit* tollából olvashattuk a *Mozgó Világ* következő számában. Kissé túlságosan is szigorú volt, néhol Kamarás játékoságán verte el a port (meggyőződésem szerint ugyanis innen eredeztethető a Háznak tulajdonított „halomátvételi” szándékok), néhol pedig „aufklärermussal” gyanúsította meg őt.

Mindezekben — bibliamagyarázatszerű szövegelemzésekkel — sokat és sokáig lehetne vitázni, abban azonban Kamarás kritikusanak minden bizonnyal igaza van, hogy az utóp művelődési központ egyfajta szabadidő-központ, leginkább arra való, hogy ott a pihenő ember különféle hasznos foglalatosságokkal üsse agyon szabad idejét. Ami persze távolról sem kifogásolható, a baj inkább az, hogy a Tár nem kínál ennél többet is.

Consilia, Kamarás István „Házának” vezetője szerint intézménye: „... új típusú kulturális központ. Ha pedig azt mondanám, hogy tulajdonképpen egy kibővített funkciójú könyvtár, akkor sokan talán nem is gondolnák, hogy edzésre is járnak ide, vagy éppen vacsorázni, lapot szerkeszteni és csillagokat nézegetni. Érték be azzal, hogy a Ház elsősorban a város dolgozószobája, klubja, irodalmi kávéháza és műhelye.” A „dolgozószoba” (és a „műhely”) hasonlat (az első már Szente Ferenc egyik írásának — Könyv-

táros, 1975/10. szám — címévé vált) rendkívül ötletes, jelentéstartalma azonban tisztázásra szorul. A kérdés ugyanis az, hogy ki és min dolgozik a dolgozószobában (vagy a műhelyben). Hiszen dolgozik, munkát végez a leckéjét készítő kisdiaák, az érettségijére készülő középiskolás csakúgy, mint a továbbképző tanfolyami zárótanulmányán munkálkodó pedagógus, vagy a helyismereti gyűjteményben talózó történész. A munka szintjei között azonban hatalmas a minőségi különbség. A szociovári modell gyengéje — úgy tűnik — az, hogy a magasabb minőségi színvonalú munka elvégzéséhez, a mérnöknek, orvosnak, pedagógusnak saját szaktudományában való továbbfejlődéséhez viszonylag keveset nyújt.

De — és ez is jogos ellenvetésnek tűnik — hogyan is nyújthatna ennél többet, hiszen a „Tár” pusztán saját hálózatára hagyatkozó, autark közművelődési intézmény, mindenfajta intézményi kapcsolat nélkül. Nem része, eleme valamiféle rendszernek (pontosabban: rendszereknek), helyette sokkal inkább használói segítségére, öntevékeny közreműködésére épít. Az utóbbi azonban — ami egyébként rokonszenves és valamennyi közművelődési intézménytípus számára megszívlelendő tanulság — távolról sem pótolja az intézményrendszerhez való tartozás előnyeit. Nyomatott dokumentumok esetében például — a könyvtári rendszerhez való tartozás — az országos dokumentumvagyion használatának lehetőségét jelenthetné. Holott erre, éppúgy, mint a használatukat feltételező, különféle (mindenekelőtt: társadalomtudományi) helyileg végzett, de nem feltétlenül helyi jelentőségű tári-könyvtári kutatómunkára, tudományos tevékenységre szükség van. Nem csupán lokálpatrióta presztizsérdekek miatt (amelyek jelentőségét egyébként hiba volna lebecsülni), hanem azért, mert színvonalas közművelődési munka (és méginkább ennek szervezése, irányítása) megfelelő saját kutatási háttér nélkül mind nehezebben képzelhető el. A „Tár” esetében — az empirikus szociológiai vizsgálódásokon kívül — legfeljebb amatőr színvonalon esik szó, ami ugyan nem azonosítható a dilettantizmussal, de nem is pótolja a hivatászerűen vagy ennek igényével végzett tudományos tevékenységet. Márpedig ezt nemcsak Utópiában, hanem a jelen, legalább is a nem távoli jövő Magyarországon is általánossá szeretnénk tenni a legnagyobb közművelődési könyvtárakban. Kamarás fogalmazása szerint a

„Tár” nemcsak tároló-kölcsönző, hanem közvetítő, informáló, katalizáló-motiváló funkciót is betölt. Úgy vélem, e feladat-megjelölés akkor volna teljes, ha kiegészülne a tudományos tevékenységgel és annak szolgálatával is.

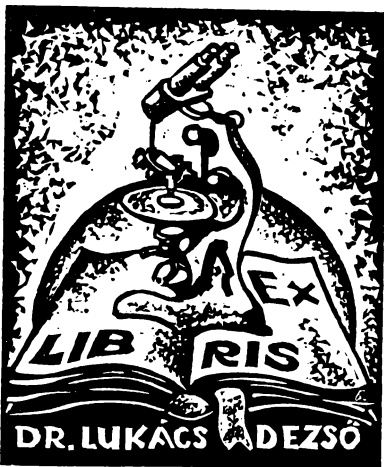
Ugyanez áll a közművelődés többi részterületére is. Kamarás István koncepciója — amely a könyvtár, levéltár és múzeum köré épít művelődési központot — újszerű és feltétlenül figyelmet érdemel. Közművelődésügyünkben a kísérletek korszakát éljük, a sokféle kísérleti, komplex intézmény sorában ezúttal ilyen is megvalósulhatna, annál is inkább, mert több nyugati államban a hasonló — könyvtárra épült — művelődési központ beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Logikusnak és közművelődési módszertani-didaktikai szempontból megalapozottnak látszik tehát a könyvtáron kívül a többi közgyűjteményt is beépíteni a művelődési központba. Ezzel végső soron olyan művelődési intézmény alakulhatna ki, amelynek szinte valamennyi szakmai tevékenysége az ugyanott működő „tár”, a könyvtár, a múzeum és a levéltár megfelelő részlegére alapozódna.

Az elképzelés azonban hiányérzetet kelt, ugyanazt, ami a könyvtárral kapcsolatban már felmerült, de ezúttal még kínzóbb: megfeledezni látszik ugyanis a múzeumi és a levéltári munka elválaszthatatlan második (a közművelődéssel azonban szorosan összefonódó) oldaláról, a tudományos tevékenységről. Pedig a kutatómunka nélkül a múzeum és a levéltár éppúgy nem folytathat közművelődési tevékenységet, mint ahogy a magas szintű közművelődési könyvtár sem. A Ház-koncepció tehát itt sántítani lát-

szik, hozzá kell tennem, hogy nem szükségszerűen, hiszen a Kamarás által megszabott funkciókör nemhogy kizárná, hanem a gyakorlatban inkább vonzaná a kutatómunkát. Minderről azért is kell szólni — kissé ürügyül is használva Kamarás István írását —, mert erre közművelődésünk mai reneszánsza idején valahogy általában kevés figyelem irányul.

Szervezeti-technikai oldalról vizsgálva, az „utóp Ház” dolga további gondokat okoz. A szervezeti hovatartozás elvileg ugyan nem a leglényegesebb körülmény, mai viszonyainkból következőleg azonban az esetek túlnyomó többségében perdöntő: nem sok jó származhatnék a megyei hatáskörű könyvtár, múzeum, levéltár és művelődési központ szervezeti egységesítéséből, mert óhatatlanul módot adna a leendő vezető („tár-főigazgató”?) saját közművelődési szemléletének és szakmai elfoglaltságának érvényesülésére. Technikai szempontból pedig a különféle, nagy megyei közgyűjtemények közös épületben való elhelyezése tűnik aggasztónak: rendkívül drága mammutépületeket igényelne ez az elképzelés.

Persze, lehet, hogy felesleges mindez az aggályoskodás, hiszen Utópiáról lévén szó az épületproblémák megoldásán kívül még olyan közművelődési vezetők is elképzelhetők (tömegével), akik képesek arra is, hogy a rájuk bízott valamennyi közművelődési részterületet egészséges arányokban fejlesszék, gondozzák. A baj azonban az (és talán ez okozza a legnagyobb gondot), hogy Utópiát is — amely Kamarás István bevezetője szerint „a világ összes országai közül talán éppen Magyarországra hasonlít a legjobban” — előbb vagy utóbb utoléri a tudományos-technikai forradalom, s ez minden bizonytalansággal a Tár használatát is módosítja. Következmenyei sokféle alakban és jelenségben nyilvánulhatnak meg, a házilag lejátszható videokazetták tömeges elterjedésétől kezdve egészen a könyvtár információs tárhoz közvetlenül csatlakozó, minden lakásban meghonosodott számítógép-terminálig, végkészülékig. Hogy valóban mi lesz, az sokféle, ma még pontosan nem ismerhető összetevő függvénye. Egy azonban bizonyos: a mai információhordozókat újak, sokkal jobban, gyorsabban és kényelmesebben használhatók váltják fel. Ez persze nem jelenti a „könyv” alkonyát (amely eredetileg sem papírosra készült), de megváltoztatja használatának módját és valószínűleg helyét is: az „aktív passzió” — például az olvasás — hazulról, a „passzív akció” (Kamarás István találó leleményei) — például a kutatói vagy továbbképzési célú szakismeret-szerzés — a munkahelyről válik a legkönnyebben lebonyolíthatóvá. És a jö-

Barabás Ferenc ex librise

vő „Házának” agyát nem a „tárosok és a látogatók agyainak trösztje” alkotja majd, hanem a mainál tökéletesebb számítógép, amely körül legfeljebb néhány szakember lézeng, az egvébként teljesen automatizált gépi berendezésekből álló környezetben (ahová a múzeumi tárgyak, könyvek, levéltári dokumentumok állagának kímélése érdekében látogató csak kivételes esetben teheti be a lábát). De miért is tenné, hiszen lakásának foteljéből többdimenziós, színes képen jelenítheti meg a Tár tetszőleges tárgyát, olvashatja el bármely dokumentumát.

Bevallom, ez az utópia magamat is kevésbé lelkesít, mint a Kamarás Istváné. A műszaki-tudományos fejlődés tendenciái azonban — tetszik vagy nem tetszik — inkább erre látszanak mutatni. A mi dolgunk az, hogy felkészüljünk vagy még inkább: felkészítsük utódainkat arra, hogy értelmes célok szolgálatában, értelmes tartalmakkal lehessen megtölteni az információs technika így messziről bizony nem sok közművelődési jóval kecsegtető vívmányait.

Zircz Péter

Békés megye tanácsai a könyvtárakért

Eredmények az elmúlt öt évben

Békés megyében tervszerűen folyik a könyvtárak fejlesztése. A megyei tanács távlati közművelődési tervet fogadott el, és ebben meghatározta a közeli és a távolabbi tennivalókat. Úgy gondolom, célszerű egy kissé visszapillantani, miként alakult a megye könyvtárainak fejlesztése az elmúlt öt éves terv idején. Az eredmények érzékeltetésére megemlítem, hogy az elmúlt öt évben mintegy 9 millió Ft-ot fordítottak helyi, megyei és központi támogatásból könyvtári építkezésekre. Ennek az összegnek szakszerű felhasználásával sikerült elérni, hogy a 28 korszerűsített, illetve újonnan épített könyvtár korábbi 1922 m²-nyi alapterületét 3930 m²-re bővítettük.

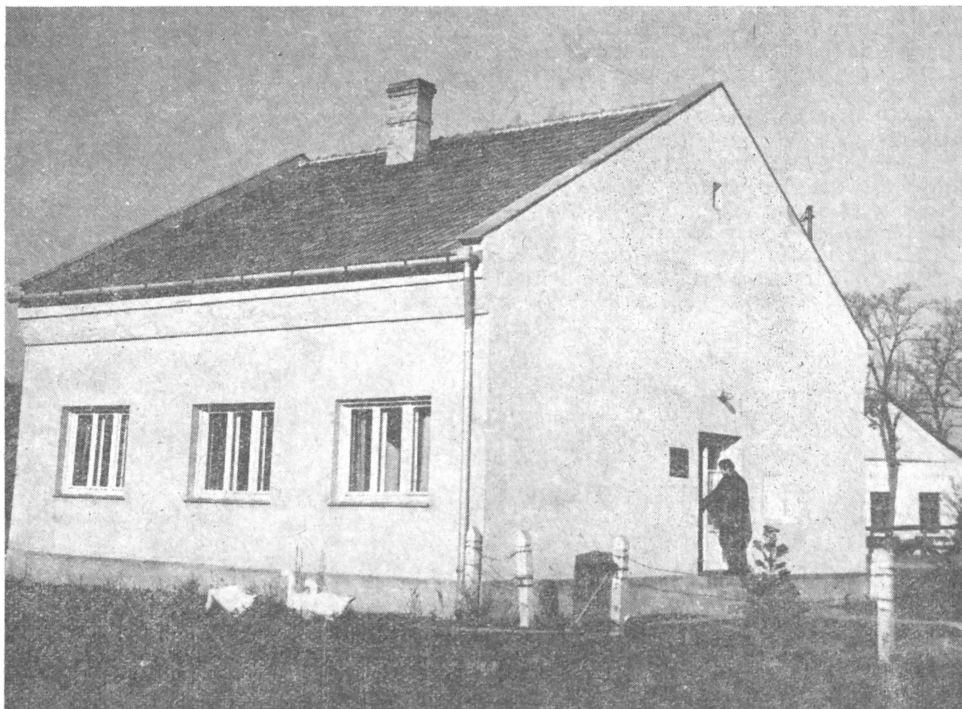
Nagyon fontos állomásai voltak a könyvtárak korszerűsítésének a központi könyvtárépítési akciók: a 28-ból 16 könyvtár épült vagy bővült az országos alapok segítségével: a „Száz falu — száz könyvtár” akcióban négy helyen (Kevermes, Méhkerék, Sarkadkeresztúr, Újkígyós) épült könyvtár. Ezekben a helyeken 480 m²-rel — tehát átlagosan 120 m²-rel — bővült a könyvtár. A „Petőfi-emlékkönyvtár” akcióban 6 helyen (Füzessgyarmat, Mezőberény, Mezőhegyes, Szarvas, Tarhos, Vésztő) épült vagy korszerűsödött a könyvtár. Itt 644 m²-rel, átlagosan 107 m²-rel sikerült növelni a korábbi könyvtár alapterületét, illetve az új létesítmény kapcsán ennyivel lett nagyobb a település könyvtári alapterülete. A „Felszabadulási emlékkönyvtár” akció keretében hat könyvtár korszerűsítése, illetve építése történt meg (Bélmegyer, Csorvás, Körösnagyharsány, Medgyesbodzás, Gyulavári, Murony). Közülük már a legutolsó is elkészült: 1976. június 17-én került sor a bélmegyeri könyvtár átadására. Erről a Könyvtáros augusztusi számában emlékezett meg. Az említett könyvtárak alapterülete 480 m²-rel bővült. Különösen az új könyvtárak létrehozásának van nagy jelentősége, mert a nálunk épült könyvtárak külső és belső megjelenésükkel valóban esztétikumot sugároznak, a települést érdekes, vonzó színfolttal gazdagítják.

Az elmúlt öt évben 12 egyéb, a központi akciókon kívül eső bővítés, korszerűsítés is történt. Ezek általában kisebb könyvtárakat érintettek, de a régi alapterületet mégis csaknem 500 m²-rel növelték.

Mindezek azt bizonyítják, hogy tudatos könyvtárfejlesztési munka folyik a megyében. A település jellegének megfelelően történik a szükséges korszerűsítés, építés. E munkában, a könyvtárak külső és belső kialakításában kiemelkedő szerepet játszott Lipták Pál, a megyei könyvtár igazgatója. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a megye tanácsainak és a könyvtárosoknak erőfeszítéseit mindenkor határozottan támogatta a Kulturális Minisztérium is.

A könyvtári állomány szintén szépen fejlődött a IV. öt éves terv időszakában: 843 000 kötetről 996 000-re. (Természetesen ebben az adatban nem szerepel a törölt könyvek száma.) Öt év alatt 9 170 806 Ft-ot fordítottunk könyvbeszerzésre, 775 000 Ft-tal többet, mint az előző tervidőszakban. Ennek köszönhető, hogy az egy lakosra jutó könyvek száma 1970 és 1975 között, 1,8-ról 2,3 kötetre nőtt.

A könyvtárak korszerűsítésekor nagy gondot fordítottunk arra, hogy megfelelő gyermek- és ifjúsági részlegeket alakítsanak ki mindenütt, ahol lehetett. 16 helyen térben is elkülönül a gyermekrészleg. 8 helyen pedig — mivel a körülmények egyelőre nem teszik lehetővé — csak az állományban történt meg az elkülönítés. A meg-

A Sarkadkeresztúri Községi Könyvtár. Ez volt az első könyvtári célra emelt épület Békés megyében. (1970 — „Száz falu — száz könyvtár”)

javult körülmények hatására a 14 éven aluli olvasók száma is évről évre nő. Külön kiemelkedik Békéscsaba, ahol 2300, az általános iskolai tanulók 44%-a és Békés, ahol 1393, az iskolások 69%-a (!) beiratkozott olvasó. A városok közül még Szarvast kell említenem, ahol 1033 a fiatal olvasók száma (56%). A megyei átlagot a falusi új gyermekrészelek tovább javítják, hisz a megye általános iskolás tanulóinak 72,5%-a beiratkozott olvasó. Erdemes a következő évben elemezni és vizsgálni a különféle településeken a 14 év alatti olvasók számának alakulását. Ebből az irányításnak megfelelő következtetéseket kell levonni, és a szükséges intézkedéseket az oktatási intézményekkel karöltve megtenni.

Nem olyan rég még csak Békéscsabán, a megyei könyvtárban volt zenei részleg, az elmúlt év végén viszont már 19 helyen működött ilyen részleg. E részlegekben 11 272 hanglemez található. Kiemelkedik közülük Békéscsaba 4532-vel, Gyula 1554-gyel, Mezőkovácsháza 905-tel. Örvedetes, hogy a könyvtárak zenei szolgáltatásait 1975-ben mintegy 19 000 fiatal vette igénybe, a hallgatott lemezek száma pedig 15 000 volt. A könyvtárak fejlesztésekor elengedhetetlen a zenei részek vizsgálatára és szolgáltatásuk bővítésére is.

Az eredmények szempontjából nem közömbös, miként alakult a tervidőszakban a főfoglalkozású könyvtárosok száma: 1971 és 1975 között 88-ról 121-re nőtt a főhivatású könyvtárosok száma. Ez az adat szép növekedést bizonyít, de mindjárt azt is hozzá kell tennünk, hogy több településen a szükséges létszám elmarad a követelményektől.

Megyénk nemzetiségi jellegéből fakad, hogy a Békéscsabai Megyei Könyvtár szlovák báziskönyvtárként is működik. 18 szlovák lakta település könyvtára tartozik ide — más megyében lévő is. Örvedetes, hogy nő az olvasók és a kölcsönzött művek száma is. A békéscsabai szlovák báziskönyvtár 1971 és 1975 között 6600 kötet könyvet és 656 hanglemezt kapott. Ebből a nemzetiségi könyvtárak részére 3500 kötet könyvet és 440 hanglemezt adott ki az öt év alatt. — A gyulai román báziskönyvtárhoz 16 román nemzetiségű település könyvtára tartozik. Ezek között szintén van más megyében lévő is. Könyvvállományuk kialakítása, új könyvekkel való ellátásuk folyamatban van.

A könyvtárak tevékenysége színesebb és tartalmasabb lett az elmúlt években. Részt vettek a munka megjavítására kiírt országos pályázatokban és mozgalmakban. A „Kiváló könyvtár” pályázat során Gyula és Mezőberény 1970/71-ben, a második pályázaton — 1973/74-ben — pedig Kevermes nyerte el a „Kiváló könyvtár” címet. A harmadik pályázatra 11 könyvtár nevezett be. — Az utóbbi években szélesedett az olvasómozgalom is. Az „Olvasó népért” mozgalom keretében három nagyobb akció zajlott le a IV. ötéves terv időszakában:

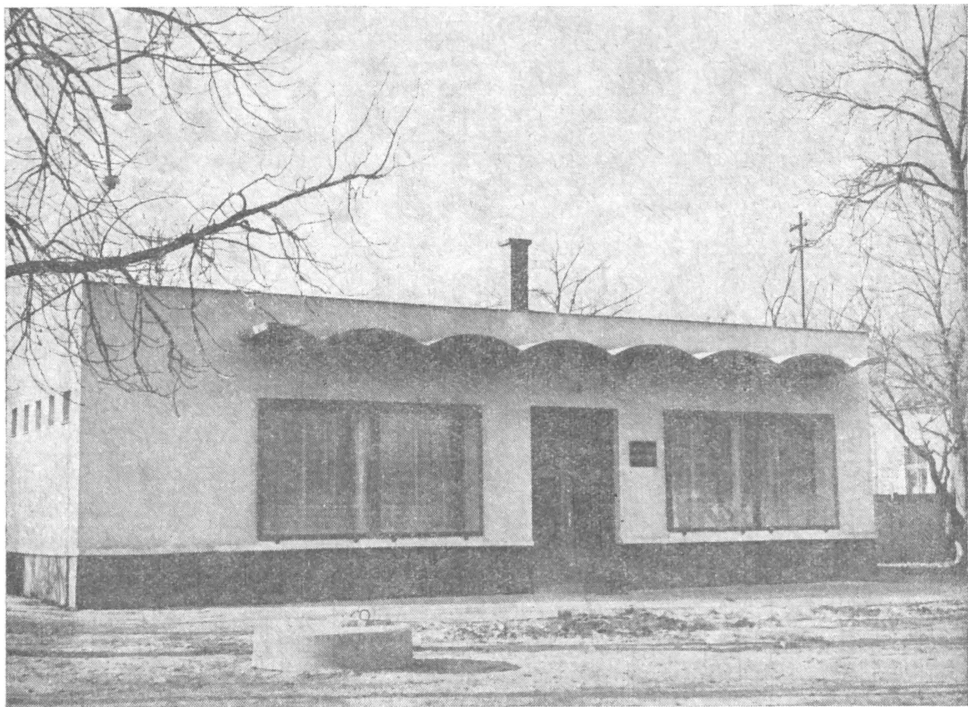
Az MSZBT által meghirdetett „Kell a jó könyv” elnevezésű pályázaton Békés megye tanácsi könyvtáraiból 1241-en vettek részt, s többen nyertek társasutazást és tárgyjutalmat. A megyei könyvtár és az SZMT könyvtár olvasói szerepeltek a tv nyilvános adásában is.

A Művelődésügyi Minisztérium és a SZOT által meghirdetett „Az olvasó munkásért!” pályázaton 18 tanácsi közművelődési könyvtár vett részt. E könyvtárakban a pályázat ideje alatt 1800-zal növekedett a könyvtárakba beiratkozott fizikai dolgozók száma. A pályázaton II. díjat nyert a mezőhegyesi, III. díjat a nagyszénási könyvtár.

A Kulturális Minisztérium által meghirdetett „Felszabadulási olvasómozgalom”-ban Békés megye minden könyvtára részt vett. Az olvasómozgalom könyveit 1021-en olvasták el. Az országosan jutalmazott könyvtárak között van Mezőkovácsháza, Kőtegyán és Vésztő.

A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának határozata nagy elvi segítséget nyújt a Békés megyei könyvtárügyet irányító tanácsoknak a könyvtárak feladatát illetően is azzal, hogy világosan leszögezi: „A folyamatos művelődés, önképzés keretében — a növekvő szabad idő értelmes eltöltését is segítve — fokozni kell az érdeklődést a korszerű társadalmi, természettudományos, műszaki ismeretek iránt. Mind szélesebb rétegek váljanak rendszeres olvasókká.” Mivel a könyvtárak lényegesen elősegíthetik, hogy a társadalom nagy tömegei a szocializmus mai, illetve jövőbeni követelményeinek megfelelő kulturális színvonalon éljenek, a Békés megyei közművelődési távlati fejlesztési tervben a könyvtár kiemelt szerepet kap.

A további korszerűsítés fokozatos megvalósítása azt követeli tőlünk, hogy az V. ötéves terv időszakában is tervszerűen, célszerűen és összehangoltan valósítsuk

Békéscsabán az első, önálló épületben elhelyezett városi fiókkönyvtár az erzsébethelyi kerületi könyvtár (1972) volt. (Gerő Gyula felvételei)

meg egy-egy település könyvtárának bővítését, illetve építését. A IV. ötéves terv tapasztalatai azt mutatják, hogy a helyi, a megyei és az országos erőforrások összefogásával számos település könyvtárát sikerült korszerűsíteni. A jövőben is szükséges az ilyen jellegű összefogás. Elsősorban úgy, hogy a helyi tanácsok tervéhez igazodva bizonyos megyei és minisztériumi támogatás a jövőben is folyamatos legyen. A Békés megyei Tanács vezetői máris készséges támogatásukról biztosították a megye művelődésügyi irányító szerveit, s a következő években jelentékeny anyagi eszközökkel támogatják a helyi könyvtárépítési törekvéseket. Hasonlóképpen számítunk a Kulturális Minisztérium további anyagi támogatására is, hogy a terveinkben szereplő fejlesztések idejében megvalósulhassanak. Javasoljuk, hogy a könyvtárak korszerűsítésére, építésére további akciókat indítson a minisztérium, és a helyi megyei erőforrások kiegészítését mindenkor tegye lehetővé.

dr. Gácsér József

Hány év alatt jut méltó otthonhoz minden település könyvtára ?

Amikor az előző beszámoló íródott, *dr. Gácsér József* még a Békés megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának vezetője volt, mire azonban cikke napvilágot lát a Könyvtárosban, már a szegedi főiskola tanári karának névsorában szerepel a neve. Tíz évig állt a megye művelődésügyi szakigazgatásának élén, írása tehát nem egyszerű számvetés, hanem annak a korszaknak tiszteletre méltó eredménylistája is, amelynek végére beérték az évtizedes, hozzáértő tanácsi irányításnak, az ő és a vezetése alatt álló népművelési „törzskar” munkálkodásának gyümölcsei. Utolsó nagy jelentése július 20-án került a megyei tanács végrehajtó bizottsági ülésének napirendjére: a megye munkásművelődésének helyzetéről szövelt ez, s vele kapcsolatban tett előterjesztést egy könyvtárépítési, könyvtárkorszerűsítési akció megindítására is. A végrehajtó bizottság nagy egyetértéssel határozatot fogadott el az akció megindításáról, s jóváhagyta felhívását, amelyből — példamutatóan körültekintő volta és szakszerűsége miatt — hadd idézzük a legfontosabb részeket:

„A szocialista könyvtárügy fejlődése megyénkben is jelentős sikereket ért el: korszerű könyvtárépületek, széles választékot biztosító, jól hasznosítható gyűjtemények jöttek létre. A könyvtári szolgáltatások színvonalának fejlődésével együtt folyamatosan nőtt az olvasók száma, elismertté vált a könyvtárak társadalmi hasznossága.

Ezek az eredmények a fenntartó szervek aktív támogatásával párosuló könyvtárosi szakmaszeretet hatására jöhettek létre.

Eredményeink ellenére ma még településenként jelentős eltéréseket mutat a könyvtári ellátás színvonala.

A megye 15 éves távlati közművelődési terve alapján legfontosabb feladatunk e szintkülönbségek mérséklése, illetve megszüntetése. Az elkövetkezendő években a könyvtári ellátást a szakmai igényeknek figyelembe vételével a települések, lakónegyedek, munkahelyek vonatkozásában egyaránt magas szintre kell emelni. Feladatainkat csak társadalmi összefogással, az anyagi lehetőségek koordinálásával lehet megoldani.

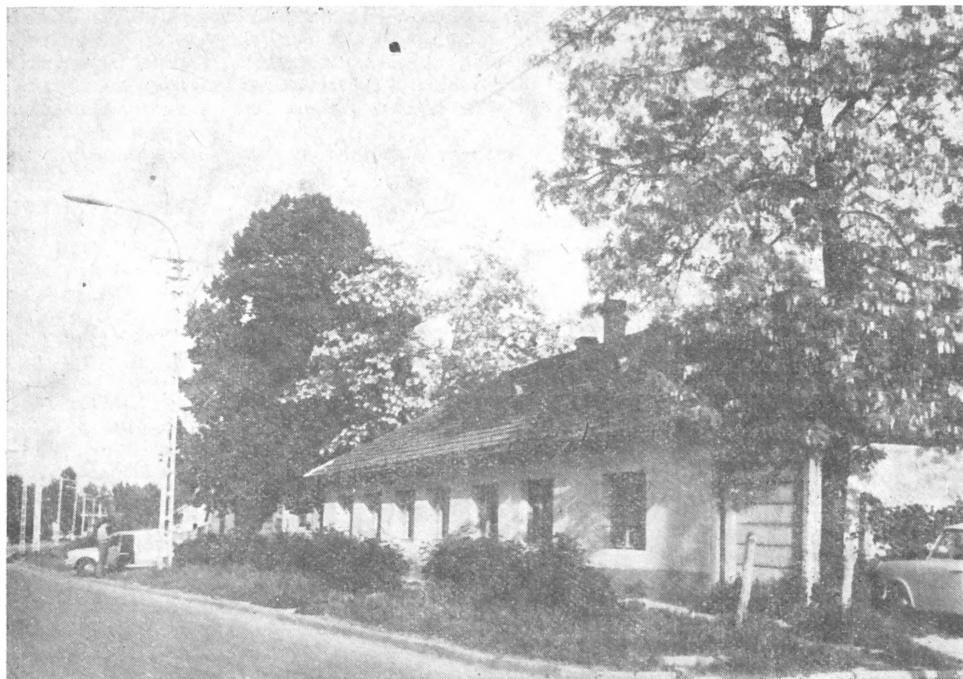
A hatékony fejlődés érdekében pályázatot hirdetünk községi könyvtárak, városi lakótelepi (kerületi) könyvtárak építésére, illetve korszerűsítésére. A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága által költségvetési pénzeszközből létesített könyvtárfejlesztési alapból 1977-től a helyi kezdeményezéseket anyagi támogatásban részesítjük.

A pályázó tanácsok közül azok részesülnek előnyben, amelyek a létesítendő vagy korszerűsítendő könyvtár kialakítását a legkörültekintőbben tervezik meg, és gondoskodnak arról is, hogy az intézmény működési körülményei lényegesen megjavuljanak.

Az építési, korszerűsítési és berendezési költségek 60 százalékát helyi erőforrásból kell biztosítani...

A meghirdető szervek felkérjük a helyi párt-, ifjúsági és tömegszervezeteket, ipari és mezőgazdasági üzemeket, hogy szervezetten segítsék a lakóhelyükhöz méltó könyvtár kialakítását, valamint a lakosság, a szocialista brigádok részvételének megszervezését az építkezés és az esztétikus környezet megteremtésének munkálataiban...

Aláírók: a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, a Hazafias Népfront Megyei Bizottsága és a Szakszervezetek Megyei Tanácsa. A pályázati felhívást a Békés megyei Népújság július 25-i, vasárnapi számában is közzétették.

A Gyulavári Községi Könyvtárt a „30 év — 30 könyvtár” akció keretében 1975-ben kibővítették és korszerűsítették (Gerő Gyula felvétele)

Az akciónak országos jelentősége van: Meghirdetőinek szemei előtt kimondatlanul is az a lelkesítő cél lebegett, hogy *Békés legyen az első megye az országban, amelynek minden települése korunk művelődő emberének igényeihez méltó könyvtári környezetet teremt az olvasáshoz, mégpedig nem évtizedek múlva, túl az ezredfordulón, hanem belátható időn belül.*

Vajon a józan számvetés igazolja-e ezt a merész célkitűzést, melyhez hasonlóról országosan még nem hallottunk; megvannak-e teljesítésének feltételei?

Az ország településszerkezete rendkívül kedvezőtlen, szétaprózott: a helységek majdnem felében (46 százalékában) ezernél kevesebb ember él. Ezzel szemben Békésben csak egy-két ilyen település akad, ami azt is jelenti, hogy csupán ennyi helyen hiányoznak a mindennap nyitvatartó — tehát legalább napi négyórás munkaidejű könyvtárost foglalkoztató — intézmények kialakításának feltételei. Ilyen vonatkozásban erőteljes a fejlődés: 1971-ben a településeken megközelítően kétharmad-egyharmad (egészen pontosan: 66:34) volt a mindennap nyitvatartó könyvtárak, illetve a kis nyitvatartási idejű (tiszteletdíjas könyvtárosok által kezelt) könyvtárak egymáshoz viszonyított aránya, az elmúlt év végén viszont már majdnem háromnegyed-egynegyedik (74:26-ra) változott a helyzet: a megye 73 települése közül csak 19-ben foglalkozik tiszteletdíjas könyvtárossal az olvasókkal. A szilárd intézmények térhódításának arányait jellemzi az az adat is, mely szerint a zenei részlegekkel — vagy -sarkokkal — ellátott intézmények száma elérte a húszat, de még ebben az évben újabb nyolc könyvtár kap zenei részleget.

A Gácsér József cikkében említett 28 könyvtárépítkezés körülményeit vizsgálva kiderül, hogy öt év alatt — 1971-től 1975-ig — *a települések jóval több mint egyharmadán (37,5 százalékán) került sor könyvtárépítésre-bővítésre.* Ha pedig ezt az adatot átszámítjuk évekre, *ebben az ütemben nyolc-kilenc év alatt a megye minden, még hátralevő települése (44) sorra kerülhetne.* (A megyeszékhelyt természetesen itt is és a későbbiekben is figyelmen kívül hagyjuk.) A „minden” persze csak megszorításokkal értendő, hiszen a városokban, járási székhelyeken olyan nagyságú épületek szükségesek, amelyek létrehozásához nem elegendők a legnemesebb célú társadalmi akciók mégoly nagy áldozatvállalással kiszorított forintjai sem. De ezeken a helyeken is „összehozhatók” például lakótelepi vagy külterületi fiókkönyvtárak.

Hogy az elmúlt ötéves terv idején évente 5—6 könyvtár megépülhetett vagy bővíthetett Békésben, igen nagy részben köszönhető a három nagy, országos könyvtárépítési akciónak: ezek hiányát most saját alap megteremtésével pótolta a Békés megyei Tanács. Az imént ismertetett pályázat anyagi fedezetét az évente csaknem egymillió forintos segélyalap adja meg, ráadásul ez az összeg beépül a költségvetésbe, tehát lehetővé válik *folyamatos, ütemes* felhasználása, s elkerülhető a másutt gyakran tapasztalható zűrzavar, amely az év végén szétszórt maradványösszegek kapkodó felhasználásából támad.

A szakszerű felhasználásnak van még egy — emberi — biztosítója: Nem anynyira a megyei könyvtárigazgató, Lipták Pál könyvtárberendezői képességeire gondolunk — ezekről méltán emlékezett meg elismerő szavakkal Gácsér József is —, mint inkább arra, hogy a mostani akció ösztönző, lelkesítő feladataiból, sőt a végrehajtásból is a tanács apparátus — a megyei elnökhelyettesétől az előadókig — vállalta az oroszlánrészt, és terveinek megvalósítására sikerült megnyernie a tömegszervezeteket is. A megyei könyvtár pedig kitűnő, naprakész helyzetfelméréseket állít össze, amelyek az akció során szükséges taktikai lépések helyes megtételéhez minden pillanatban a legjobb támpontot nyújthatják.

Ebből a dokumentációból érdekes adatokat meríthettünk ahhoz az állításunkhoz, hogy az országban Békés megye juthat el leggyorsabban a korszerű könyvtári intézményhálózat teljes kiépítéséig. A számokból például kiderül, hogy az elmúlt tervidőszak befejezésekor és a mostani kezdetekor a megye könyvtárainak átlagos alapterülete (a megyeszékhelyt nem számítva) több mint 102 négyzetméter. Ehhez fogható eredményt más megye nemigen mutathat fel! (Az országos átlag 38 négyzetméter körül van.) Am a békési átlagon belül is igen nagyok az eltérések, s éppen ezek mutatják meg, hol kell a megyei könyvtárépítési akció fő segélyezési területeit keresni. A 26 „B”-típusú könyvtár alapterületi átlaga ugyanis 200 négyzetméter, a „C”-típusúaké 93 négyzetméter (ez még mindig körülbelül annyi, mint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának átlaga), de a „D”-típusúaké átlaga csupán 40,5 négyzetméter, tehát az országos irányelvekben megszabott alsó határt, az 55 négyzetmétert sem éri el. Ebbe a csoportba 20 könyvtár tartozik, s mivel nyilvánvalóan a legkisebb gazdasági erejű községekről van szó, a könyvtárépítési akció legtöbb energiáját ez a csoport köti majd le. Igaz, a segélyalap is ezen a területen használható fel a leghathatósabbban, hiszen a „B”-típusú könyvtárak rendbetétele milliós összegeket kíván, a legkisebb helyeken viszont már az ötven- és százazrek is végleges megoldásokat hozhatnak.

Még egy megjegyzés a megye helyzetének világos megértéséhez: Az itt ismertetett épületadatok senkinek se sugallják azt az érzést, hogy a békési könyvtárak alapterületi számai paradicsomi állapotokat tükröznek. A valóságban a Szakmai irányelvek által megkövetelt alapterületnek még egyharmadát sem éri el 28 könyvtár (az intézmények 38 százaléka!); 33—50 százalékát éri el 27 könyvtár; és 50 százaléknál jobb arányt csupán 17 könyvtár (az intézmények 23 százaléka) mutathat fel. A jelenlegi helyzetben tehát leginkább csak az az örvendetes, hogy a békési könyvtárak nagyobb része *egy bizonyos alapterületi minimumot máris elérte, s ezzel a megyének meglehetősen sok „könyvtár formájú könyvtárt” sikerült létrehoznia.* Am az eszményi állapotok még igen-igen messze vannak, különösen, ha tekintetbe vesszük a megyei könyvtár és legalább három járási, valamint egy városi könyvtár jelenlegi rossz elhelyezési körülményeit. Szerencsére a megyei könyvtár építése még ebben az ötéves tervidőszakban megkezdődik, és néhány nagy építkezésre szintén sor kerül, illetve már folynak is nagyobb építkezések. A megye minden dicséretet megérdemel azért, hogy a nagy építkezések mellett mert a többi könyvtár korszerűsítésével is foglalkozni, arányosan fejleszti, s a nagy kiadásokra hivatkozva sem „fagyaszott be” minden mellékesnek tűnő, de a kis települések szempontjából egyáltalán nem mellékes helyi vállalkozást, hanem még ösztönzi is ezeket, hogy a tanácsok kis pénzeik és a most létesített megyei központi alap felhasználásával egy ütemben, vagy több lépcsős megoldással, de illő könyvtári környezetet teremtsenek az olvasó embernek.

Gerő Gyula

GYŐR-SOPRON MEGYE
ELSŐ OLVASÓTÁBORÁT
július 5. és 10. között rendezték meg Novákpusztán.
Hetvenkét szakmunkástanuló vett részt a táborozá-

zason. A csoportos foglalkozásokon elsősorban az irodalomról és a társzművészetekről beszélgettek a gyerekek népművelők, könyvtárosok, színészek

irányításával. A programok között színházi előadás, filmvetítés, könyvtárlátogatás és egy egész napos színtéri kirándulás is szerepelt. (A.Zs.)

Az Országos Széchényi Könyvtár központi tároló könyvtára

A kevésbé használt könyvtári állományrészek elkülönített tárolása és ezzel kapcsolatosan külön tároló könyvtárak létesítése korunk könyvtárügyének sokat vitatott, de változatlanul a szakmai érdeklődés előterében álló kérdése. A dokumentumtermés arányainak és ezzel párhuzamosan a könyvtárak raktárigényének és raktározási költségeinek fenyegetően gyors növekedése arra ösztönzi a könyvtárosokat, hogy olyan megoldásokat keressenek, amelyek segítségével megszabadíthatják állományukat a fölöslegessé vált vagy ritkán használt állományrészekről. Ezzel értékes raktári tereket szabadítanak fel az újabb gyarapodás számára.

A raktárépítések már jó néhány évtizede nem tudnak lépést tartani a könyvtári állományok gyarapodásával. Ez nemzetközi jelenség. Új raktári terek építéséről nem lemondva, el kellett fogadni a könyvtári állományok szükségszerű csökkentésének gondolatát is!

A ritkán használt állományrészek külön tárolásának gondolata a századfordulón az Egyesült Államokban vetődött fel. Akkor kezdődött a tároló könyvtárakról szóló viták napjainkig tartó sorozata.

A ritkán keresett dokumentumok és az elkülönítés nehézségei

A ritkán keresett dokumentumok leválasztása a könyvtárak történelmileg kialakult állományából nem könnyű és ellentmondásokkal terhes feladat. Az elkülönítés azonban napjainkban már alig elkerülhető a raktározási lehetőségek bővítése és az olvasószolgálat hatékonysága szempontjából egyaránt. Azt azonban, hogy mi a ritkán keresett dokumentum, eddig még nem sikerült általános érvényűen megfogalmazni. Különböző korú, típusú, használati és történeti értékű kiadvány lehet a ritkán keresett. Inkurrens voltak bizonyos esetekben kézenfekvő, máskor csak az állomány igénybevételének elemző vizsgálatai alapján állapítható meg. E vizsgálódások leggyakrabban az olvasói igények elemzéséből indulnak ki és statisztikai jellegűek. Számadataik inkább irányzatokra mutatnak, nem objektív törvényszerűségeket fejtenek ki. Az állományhasználati elemzések fontos eredménye e tendenciák felderítése akkor is, ha ezek csak támpontokat nyújtanak. A használat gyakorisága önmagában nem perdöntő az állomány kivonhatósága, elkülönített tárolása szempontjából. Könyvtári közhely, hogy egy-egy dokumentum igénybevétele számos tényezőtől függhet, olyanoktól, mint például a gyűjtemény teljessége, feltártsága, a könyvtári szolgálat színvonala, a használók köre, és nem kevésbé a rendszeres irodalomkutatás hagyományai stb. Nem feltétlenül a régi kiadványok a „ritkán keresettek”, számos új kiadvány is már a megjelenésekor e kategóriába sorolható, és nem feltétlenül értéktelen, vagy csökkent értékű az, ami ritkán keresett.

A ritkán keresettség egyik oka az elavulás. Ennek mértékét, idejét szintén különböző tényezők befolyásolják. Az elavulás tényének, mértékének és idejének pontos és általánosítható megfogalmazása éppen olyan nehéz, mint a ritkán keresettségé. Könyvtárosi közhely, hogy nincsen olyan dokumentum, amelyet valaki egyszer nem kereshetne.

A tudományos könyvtárak használatának elemzéséből az is kitűnik, hogy a nagy történelmi gyűjtemények állományának 70, de gyakran 85—90%-a a „ritkán keresett” kategóriába tartozik. Ennek leválasztása voltaképpen egyenlő volna a történelmi gyűjtemények megszüntetésével!

Mindezek alapján arra az álláspontra helyezkedhetünk, hogy a ritkán keresettség fogalmát meghatározni és a leválasztható állományrészeket kijelölni mindig csak egyetlen könyvtár (összefüggő könyvtári együttes: pl. központi és tagkönyvtárak) vonatkozásában, a tényleges igények tükrében lehet. Ehhez is szükséges azonban az állomány használatának gondos, körültekintő és lehetőleg ismételt elemzése. Különösen figyelemre méltó az a javaslat, amely szerint nemcsak az egyedi művek, hanem a gyűjteményi együttesek, összefüggő állományrészek használatát is célszerű megvizsgálni.¹

Az igények és az állomány összefüggéseinek elemzése előfeltétele annak, hogy a könyvtárak a főlép példányokon felül — amelyek ismerve meghatározhatók, és amelyek kivonására jogszabály ad lehetőséget — a ritkán keresett állományrészeket is kellő körültekintéssel leválaszthassák és tároló könyvtárnak adhassák át.

Bizonyos — történelmileg kialakult — gyűjtemények érintetlenül hagyása tudományos és művelődéstörténeti érdek. Figyelemre méltó az a szovjet álláspont, amely szerint a nagy történelmi gyűjtemények mentesülnek az egyébként általános „állománycsökkentés” kötelezettsége alól.

Pótraktárok — a tárolás egyedi megoldásai

A ritkán keresett állományrészek elkülönített tárolásának legegyszerűbb formája a — pótraktár. A világ számos nagy könyvtára ma is pótraktárak segítségével igyekszik raktározási gondjaint enyhíteni. Pótraktárakban helyeznek el ritkán keresett, de saját állományként megtartani kívánt állományrészeket, például az archivális újságygyűjteményeket, a hivatalos kiadványok, disszertációk gyűjteményét, egy meghatározott időpontnál régebbi kiadású könyv- és folyóiratállományt, kevéssé ismert nyelveken megjelent dokumentumokat stb. A pótraktárak nem vetnek fel olyan általánosítható problémát, hogy szükséges lenne velük külön foglalkozni.

A közös tárolás és hazai előzményei

A tároló könyvtár mindig olyan vállalkozás, amelyben a könyvtárak közösen, egymással együttműködve oldják meg a ritkán keresett állományrészek gazdaságosabb tárolását. Első változatai a 40-es években jöttek létre az USA-ban (New England Deposit Library, Hampshire Inter-Library Centre, Midwest Inter-Library Centre stb.). A közös tárolás célja kezdetben csupán a gazdaságosság volt (olcsóbb raktárak, egy példányos megőrzés, kisebb fenntartási költségek stb.), később mindinkább olyan szolgáltatások kifejlesztésére törekedtek, amelyek a tároló könyvtárak állományára épülhettek: például a könyvtárközi kölcsönzés, másolatok szolgáltatása, mikrofilmlezési programok, központi katalógusok, bibliográfiai tájékoztatás stb. A létrejött tároló könyvtárak számos előnyük ellenére sem váltottak ki egyöntetű lelkesedést. A megtakarítások a vártnál kisebbeknek bizonyultak. Sok könyvtár nem tudta leküzdeni tartózkodását a ritkán keresett állományrészek leválasztásával kapcsolatosan. Ez a tartózkodás nagy mértékben ösztönözte a tároló könyvtári intézmények különféle központi szolgáltatások kifejlesztésére.

A közös tároló könyvtárak szükségességéről és használhatóságáról vallott fel fogás az aggályok és a vártnál kisebb mértékű megtakarítás ellenére nem veszítette érvényét. Bár a megoldások eltérőek, a gondolat elevenebben él a köztudatban, mint korábban. Különösképpen így van ez Kelet-Európában, ahol a raktári probléma az utóbbi évtizedekben vált akuttá.

A szocialista országok közül a Szovjetunióban, az NDK-ban, Bulgáriában és Romániában foglalkoznak tároló könyvtárak létesítésének gondolatával. E tervek mindegyike országa könyvtári sajátosságaiból indul ki. Rendszerint nem külön könyvtári intézmények létrehozását javasolják, hanem a tároló könyvtárak kialakítását a meglévő könyvtárakhoz kapcsolva képzelik el. A tárolással megbízott könyvtárak száma az ország nagyságával és könyvtári rendszerének sajátos vonásaival függ össze e javaslatokban. A Szovjetunióban például több fokozatban: országos, területi, területközi, valamint szakterületenkénti vetületben, a tároló könyvtárak egész hálózatát kívánják kifejlesztetni, a megőrzési kötelezettség megosztásával összekapcsolva. Az NDK-ban a tervek szerint két tároló részleg jön létre: a német anyag vonatkozásában a Deutsche Bücherei, a külföldi anyag vonatkozásában pedig a Deutsche Staatsbibliothek mellett.

Magyarországon az 50-es évek második felében a Magyar Könyvszemlében *Csúry István* javasolta először a tároló könyvtár létrehozását a ritkán keresett állományrészek közös tárolására, megengedve, sőt kívánatosnak tartva a letétek át vételét is.² *Borsa Gedeon* válaszcikkében³ a magyar könyvtárügy akkori helyzetére hivatkozva, nem tartotta lehetségesnek olyan tároló könyvtár létrehozását, amely a ritkán keresett állományrészek befogadását is vállalja. Megvalósítható feladatnak csupán a Könyvvelosztó mellett tervezett Könyvnap fejlesztését jelölte meg, amely a főlépétdányokból gyarapodik és a könyvtárközi kölcsönzés céljait szolgálja. Sem a Könyvnap, sem a Csúry által javasolt tároló könyvtár — a szükséges raktárak és egyéb feltételek hiányában — abban az időben nem valósulhatott meg. A gondolat azonban eleven könyvtári szükségletet fejezett ki hazánkban is. Erre legfőbb bizonyíték, hogy viszonylag rövid időközönként újból és újból felmerült a kérdés a szakfolyóiratokban és a könyvtárak különféle fórumain. 1960-ban *Wix Györgyné* és *Horváth Viktor* foglalkoztak vele közös tanulmányukban,⁴ mégpedig abban a derűlátó perspektívában, hogy a Széchényi Könyvtár új elhelyezése révén a Várban a tároló könyvtár is megfelelő nagyságú raktárhoz jut, és ezzel megteremtődik működésének legfontosabb feltétele. Elképzeléseik szerint a tároló könyvtár állományát részben

a Könyvelosztó által átengedett könyvanyag képezné, részben a könyvtárak letétei, részben az úgynevezett „kevésbé használt” irodalom. A tároló könyvtár — javaslatuk szerint — az Országos Széchényi Könyvtárhoz tartozna, és központi intézmény lenne, amely állományát könyvtárközi kölcsönzés útján tenné hozzáférhetővé. A további szolgáltatások kifejlesztésének szükségességére csak utalt a tanulmány, de ezeket nem jelölte meg.

1962 és 1967 között többször foglalkozott a tároló könyvtár problémájával a Széchényi Könyvtár vezető kollégiuma, valamint az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács állományvédelmi és raktározási szakbizottsága. A tároló könyvtár létrehozását ezek a dokumentumok is az OSZK Fölőspéldány Központjával (akkori nevén Könyvelosztó osztály) hozták kapcsolatba, de hangsúlyozták, hogy a központi tároló könyvtár egymagában nem oldja meg a könyvtárak valamennyi raktározási gondját. A raktárak bővítésének, új raktári terek építésének szükségességét kivétel nélkül minden előterjesztés hangsúlyozza.

Ilyen előzmények után foglalkozott a tároló könyvtár kérdésével a *III. országos könyvtárügyi konferencia*, amely a központi szolgáltatásokról szólva különválasztotta a tároló könyvtár és a Fölőspéldány Központ ügyét, és két országos intézmény egymástól függetlenül létrehozását javasolta.⁵

Az Országos Széchényi Könyvtár várbeli elhelyezésének elhúzódnása egyebek között azt is eredményezte, hogy a korábbi tervek szerint tároló könyvtári célra szánt raktári terekre immár magának a könyvtárnak lett szüksége saját állományának elhelyezésére.

A Kulturális Minisztérium 1974-ben egy 1500 négyzetméteres raktárszelvényt vásárolt a tároló könyvtár céljára a Törökbálinton épülő „DEPO II.” elnevezésű raktárvárosban, ott, ahol még három másik budapesti nagykönyvtár: az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, a Magyar Tudományos Akadémia Központi Könyvtára és a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára is létesít saját használatára pótraktárakat.⁶ A tároló könyvtár programjának kidolgozását 1973-ban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kezdte meg. A nagyvonalú elképzelés több központi szolgáltatást is a tároló könyvtár feladatkörébe utalt. A létesítendő tároló könyvtár elhelyezési viszonyainak és a várható anyagi forrásoknak ismeretében e tervet újból át kellett gondolni, és a legfőbb feladatok figyelembevételével az adott lehetőségekhez kellett alkalmazni. Az első és legsürgősebb feladat jelenleg a gondoskodás az állománykivonások során országosan jelentkező fölőspéldányanyag sorsáról. Emellett sürgős feladat az OSZK Fölőspéldány Központjában tárolt mintegy hétszáz ezer kötetnyi könyvállomány feldolgozása, hasznosítása és a maradék szükség szerinti megőrzése. Csak ezután következhet a könyvtárak önként felajánlott, ritkán keresett állományrészeinek átvétele, mégpedig olyan mértékben, ahogyan ezt a rendelkezésre álló raktári tér lehetővé teszi. Mivel a tároló könyvtár létrehozása hazánkban összefügg a fölőspéldányok sorsával, és mivel a törökbálinti raktár önálló, sok funkciót betöltő intézmény céljára nem alkalmas, érthető, hogy a tároló könyvtár feladatkörét és tevékenységét szűkebbre kellett szabni és célszerűbbnek látszott az OSZK Fölőspéldány Központjával összhangban, s erre ráépítve megtervezni. (Ez a megfontolás egybevág a korábbi elképzelésekkel is.) A Fölőspéldány Központ szűrő-állomása lesz a tároló könyvtárnak: feldolgozza és felajánlja a könyvtáraknak a beérkező fölőspéldányanyagot, amelyből a tároló könyvtár is válogat.

A Fölőspéldány Központ tartalékállományából, valamint a feldolgozandó anyagból — előreláthatólag — 500–600 ezer kötet kerül a tároló könyvtárba kezdő állományként. A tároló könyvtár évi gyarapodása a Fölőspéldány Központ befogadó, feldolgozó kapacitásának a függvénye. A tervezett raktározási kapacitás előreláthatólag mintegy 15–20 évre elegendő.

Feladat és gyűjtőkör

„A tároló könyvtár feladata a fölőspéldányok és a ritkán keresett dokumentumok tárolása és könyvtárközi kölcsönzés útján történő rendelkezésre bocsátása.” A Széchényi Könyvtár vezetői tanácsa és az OKDT ezt a fogalmazást fogadta el, csak a legközelebbi feladatokat rögzíti; nem sorol fel olyanokat, melyek majd később, a tároló könyvtár eredményes működése után néhány évvel minden bizonnyal jelentkeznek majd.

Amíg egyik oldalon a könyvtárak raktárait nagy mennyiségű fölőspéldány anyag terheli, nagymértékű relatív könyvhiány is megállapítható a könyvtárközi kölcsönzés tapasztalatai alapján. Főképpen a viszonylag új vidéki könyvtárak nélkülöznek régebbi kiadványokat, elsősorban társadalomtudományi műveket. A Fölőspéldány Központ tevékenysége már eddig is sokat javított ezen a helyzetén, azonban úgy tűnik, hogy sem a helyi gyűjtemények, sem a nagy országos tudományos szakkönyvtárak nem

tudják kielégíteni az állandóan növekvő igényeket. A tároló könyvtár jövődő gyűjteménye nagymértékben bővíti majd azt a szakirodalmi bázist, amely a könyvtárközi kölcsönzés révén válik hozzáférhetővé a könyvtárak számára.

A tároló könyvtár mégsem tekinthető a könyvtárközi kölcsönzés báziskönyvtárának, mint ahogyan ezt tőle többen várják. A könyvtárközi kölcsönzés kéréslapjainak elemzéséből az tűnik ki, hogy bár a kérések megoszlása tudományáganként különböző, nagy többségük a legújabb irodalomra vonatkozik. Olyan állomány tehát, amely egyelőre teljesen — és valószínűleg később is túlnyomó többségben — régi anyaggal rendelkezik, a könyvtárközi kölcsönzés igényeinek csak egy kisebb részét elégítheti ki. Ha kölcsönzési báziskönyvtárat akarnánk létrehozni most, nem a főlőpéldányokból kellene kiindulnunk, hanem a könyvtárközi kölcsönzésben jelentkező igények nagy többségének megfelelően az új, a legkeresettebb folyóiratokat kellene beszerezni. A könyvtárközi kölcsönzés új, decentralizált szervezete és a tároló könyvtár működése alapján lesz majd megállapítható, hogy szüksége van-e országunknak a szakkönyvtárak céltudatos, összehangolt gyarapítási politikájára és a tároló könyvtár működése mellett is külön központi kölcsönzési báziskönyvtárra.

A tároló könyvtár gyűjtőkora a jelenlegi körülmények között általánosnak tekinthető. Válogat a beömlő főlőpéldányokból és *egy-egy példányt megőriz*. Ez az egypéldányos megőrzés teszi lehetővé a legjobb helyfelhasználást. Az értékes, megőrzésre érdemes dokumentumokból emellett *tartalékalapot* is létrehoz a könyvtárak esetleges későbbi hiányainak pótlására, állományuk kiegészítésére.

A tároló könyvtár állományának összetételére következtetni lehet a Főlőpéldány Központ meglévő állományából és a felajánlott főlőpéldányokból. A mintavételek alapján megállapítható, hogy a Főlőpéldány Központ 1800 előtti idegen és 1850 utáni magyar állományában a magyar anyag várható aránya 70—75, ezen belül a folyóiratoké 50 százalékos lesz. Az utóbbi időben a könyvtáraknak felajánlott főlőpéldányanyagok mintegy fele magyar, fele idegen. Az arányok alapján úgy tűnik, hogy a tároló könyvtár kezdő állományában és gyarapodásában nagymértékű lesz a magyar anyag képviselete. Semmi sem szól amellett, hogy a magyar kiadványokat a tároló könyvtár állományából kizárjuk. A könyvtárközi kölcsönzés tapasztalatai szerint ugyanis az 1945 előtti magyar kiadványok könyvtári példányai — főként kölcsönözhető példányai — tekintetében nincsen könyvbőség, sőt sok esetben a legnehezebb feladatok közé tartozik egy-egy fontosabb, régebbi magyar tudományos vagy szépirodalmi kiadvány, főként periodikum, rendelkezésre bocsátása. Elsősorban természetesen a társadalomtudományok területén jelenkeznek ezek a gondok, de ha a kérdést alaposabban megvizsgálánk, valószínűleg kiderülne, hogy a magyar tudománytörténet jeles műveivel sem éppen könnyű hozzáférni. A három teljes kötelezőpéldány-sorral rendelkező nagykönyvtár magyar anyaga nem fedezi és nem is fedezheti az országos kölcsönzési igényeket.

A megyei könyvtárak állományának régebbi kiadványokat tartalmazó része esetleges méretű és tartalmú: sok esetben nem tudják szolgáltatni a megye területén folyó kutatások és a felsőoktatás levelező hallgatói által igényelt irodalmat minden témakörben és történeti mélységben. Szükséges tehát egy olyan gyűjtemény létesítése is, amelyből a régebbi magyar anyag könyvtárközi kölcsönzés vagy másolatátás útján megszerezhető. Ezt a feladatot tölti be majd a tároló könyvtár állománya.

A tároló könyvtár gyűjtésének időhatárt szabni két vonatkozásban látszik célszerűnek:

A magyar kiadványok vonatkozásában az 1711 és 1960 közötti időszak kiadványait kívánatos gyűjteni. Az 1960-as időhatár azért tűnik megfelelőnek, mivel akkortájt indult meg a megyei könyvtárak nagyobb arányú gyarapító munkája és ezzel a vidék szervezettebb könyvtári ellátása is magyar kiadványokkal.

A külföldi kiadványok közül a 10 évnél régebbi kiadványok adhatók át a tároló könyvtárnak. Nem ritkaság időhatárhoz kötni a gyűjtőkörbe nem tartozó kiadványok és a többszempéldányok átadását.

El kell vetni azt a korábban felmerült elképzelést, hogy egyes tudományágak területén a tároló könyvtár pótolja a hiányzó tudománytörténeti gyűjteményeket. A megőrzés rendszerének kialakítása és ezen belül a tudománytörténeti gyűjtés megszervezése kétségtelenül soron következő, de a tároló könyvtártól elkülöníthető feladat. Általános gyűjtőköre következtében szinte minden tudományág területéről kerül a tároló könyvtár gyűjteményébe tudománytörténeti jellegű mű, saját maga azonban ilyen irányú céltudatos gyűjtést nem folytat.

A főlőpéldányok oldaláról vizsgálva a gyarapítást, a tároló könyvtárba a következő dokumentumok kerülhetnek: a könyvtárak gyűjtőkörébe nem tartozó kiadványok; duplumok, illetőleg szükségtelen többszempéldányok; megőrzési kötelezettség alá nem tartozó dokumentumok; a kutatás, illetve a termelés és az oktatás szempontjából elavult, de tudománytörténeti értékű dokumentumok; nem tudományos, de művelő-

déstörténeti értékű, valamilyen szempontból megőrzendő kiadványok; csonka periodikumok, sorozatok (a fontosabb címekből egyes számok is kiegészítés céljára).

A ritkán kerestett dokumentumok köréből a következők (felsorolásuk nem teljes): a meghatározott időhatárnál régebbi kiadványok (ez az időhatár a gyűjtőkörnek megfelelően változó); hivatalos kiadványok; címjegyzékek, telefonkönyvek; egyetemi, főiskolai tanrendek; idegen nyelvű külföldi újságok, képeslapok, nem tudományos igényű folyóiratok; kevésbé ismert nyelveken megjelent dokumentumok; nem fejlesztett, csonka gyűjtemények; a „szubliteratúra” termékei.

Nem szükséges a tároló könyvtárban megőrizni a következő kiadványokat: az általános és a középiskolák, szakközépiskolák, szakmunkásképző iskolák tankönyvei, az alap- és középfokú továbbképző tanfolyamok és a politikai oktatás tanrendjei, vezérfonalai; az egyetemi és a főiskolai, valamint a felsőfokú technikai jegyzetek (kivéve azokat, amelyeket az illetékes hálózati központ vagy tanintézeti központi könyvtár megőrzésre javasol); az ipar, a kereskedelem, a közlekedés ún. használati kiadványai, sokszorosítványai; plakátok, egy-két leveles nyomtatványok, prospektusok, műsorfüzetek, különféle propaganda-kiadványok. (A felsorolás itt sem teljes.)

A tároló könyvtár az átadott kiadványokat saját tulajdonába veszi. Megőrzésre — legalábbis kezdetben — nem vesz át anyagot, a letétek kezelésének következményeit nem tudja vállalni!

Szervezet, működési feltételek, szolgáltatások

A tároló könyvtár és a Fölőspéldány Központ szoros kapcsolata indokolja, hogy az új intézmény az Országos Széchényi Könyvtár szervezetében, a Fölőspéldány Központtal közös szervezetű egységben valósuljon meg. Az új osztály a következő részlegeket foglalja magában:

Könyvforgalmi részleg (a jelenlegi Fölőspéldány Központ), amely a maihoz hasonló feladatokat lát el: átveszi, feldolgozza, körözi a felajánlott dokumentumanyag címleírásait, kielégíti a beérkezett igényeket, beleértve a tároló könyvtáréit is. Gondoskodik arról, hogy meghatározott kiadványoknak, kiadványfajtáknak a könyvtárak által nem igényelt többes példányai a tartalékraktárba kerüljenek. A Könyvforgalmi részleg van kapcsolatban a Nemzetközi Csereszolgálattal, a kereskedelemmel, ellenőrzi a MÉH-telepeket, és ez a részleg küldi ipari felhasználásra a már sehol sem használható maradékot is.

A *tároló könyvtár* a könyvforgalmi részleg jegyzékei alapján igényli a gyűjteményéből hiányzó példányokat, ezeket jelzetekkel látja el, raktározza, szerkeszti a tároló könyvtár betűrendes katalógusát, vezeti leltári nyilvántartását, állományát bejelenti az országos központi katalógusoknak, és könyvtárközi kölcsönzés útján szolgáltatja a könyvtárak által kért dokumentumok eredeti példányát vagy másolatát.

A *tartalékraktár* a tároló könyvtár egy példányán kívül a könyvtáraknak történt felajánlás után megmaradt állományból általában három példányt őriz meg a tudományos, tudománytörténeti, művészeti, művelődéstörténeti szempontból tartós értékű kiadványokból, ezeket a könyvtári állományok későbbi kiegészítésére tartalékolja. Indokolt esetben a megőrzendő példányok száma lehet háromnál több is.

A tároló könyvtár létrehozása a Fölőspéldány Központ jelenlegi működési feltételeinek lényeges javítását teszi szükségessé. Tárolási igényét az épülő raktár hivatott megoldani. Ennek befogadó képessége, az alsó szint tömörraktári berendezését figyelembe véve, mintegy 1,5—1,7 millió kötet. E raktár mellett kap helyet a kiszolgáló személyzet, a katalógus és a másolóberendezés. A könyvforgalmi részleg és a tartalékraktár külön, Rákospalotán, az OSZK által jelenleg is használt épületben működik majd. Itt lesz a munkahelyek többsége és a kb. 160—200 ezer kötetes raktár is. A két bázis között gépkocsi és telefon segítségével tartanak fenn állandó összeköttetést.

A tároló raktár működése természetesen személyzeti fejlesztést is szükségessé tesz.

A gépi berendezés egy részét, például a lifteket, a telefont, a telexet a raktárváros adja. A vasúti szállítást rakodóvágányok könnyítik meg. A raktárvárosnak saját postahivatala lesz. A szállítások nagy része előreláthatólag tehergépkocsival történik. A másolatok gyors szolgáltatása érdekében a tároló könyvtárnak saját másolóapparátussal kell rendelkeznie. Sokszorosítási szükségleteit azonban az Országos Széchényi Könyvtár műhelye elégíti ki.

Mivel a tároló könyvtárba nagy mennyiségű fertőzött könyvanyag is érkezik, fertőtlenítő állomás létrehozása szintén szerepel a tervekben. Ez az állomás idővel országos feladatokat is elláthat.

A tároló könyvtár állományát a felajánlott fölőspéldányokból válogatja; egyike a válogató könyvtáraknak. Az igények kielégítésének sorrendjében az a döntő, hogy

a fő gyűjtőkörű nyilvános könyvtár kielégítése után hol lehet majd a dokumentumhoz könnyebben hozzájutni: a tároló könyvtárban vagy az igénylő könyvtárban.

A tároló könyvtárnak el kell végeznie állománya minimális feltárását, tehát legalább egy betűrendes katalógust kell szerkesztenie. Teljes állományáról bejelentéseket ad a központi katalógusoknak, ezzel a könyvtárközi kölcsönzés útján a tárolt anyagot hozzáférhetővé teszi az ország minden könyvtára számára. *Legfőbb szolgáltatása állományának a könyvtárak rendelkezésére bocsátása a könyvtárközi kölcsönzés útján, mégpedig eredetiben, másolatban vagy mikrofilmen.* A tároló könyvtár állománya jó eszköze lehet a könyvtári állományok másolatokkal történő kiegészítésének is. Elképzelhető működésének későbbi, már „bejártott” szakaszában, hogy fontos, de hiányzó kiadványokról a tároló könyvtár készít korlátozott számú másolatot, vagy mikrofilmet a könyvtárak használatára. Szolgáltatásnak tekinthető a tervezett fertőtlenítő állomás is.

A tároló könyvtár nem csupán központi szolgáltató létesítmény lesz, hanem kedvező lehetőséget nyújt a könyvtári kooperációra az országos állománygazdálkodás (gyarapítás — kivonás — állományvédelem), a kölcsönzés és az információ közvetítése terén. Eredményes működéséhez nemcsak kedvező feltételek, hanem a könyvtárak együttműködési készsége is szükséges.

Nagy né Rácz Aranka

A CIKKBEN EMLÍTETT ÍRÁSOK JEGYZÉKE

1. Orne, J.: Storage warehouses. — The State of Library Art. Ed. by R. Shaw. Vol. 3. Part 3. New Brunswick 1960. The State Univ. Grand. School of Library Service. 49 1. Bibliogr.
2. Csúry István: Nagykönyvtáraink raktározási problémái. = Magyar Könyvszemle. 1956. 1. sz.
3. Borsa Gedeon: A könyvalap tervei. = Magyar Könyvszemle, 1956. 1. sz.
4. Horváth Viktor—Wix Györgyne: A tároló könyvtár elvi és gyakorlati kérdései a külföldi szakirodalomban és megvalósításának kérdései Magyarországon. = Magyar Könyvszemle. 1960. 3. sz.
5. Országos Főlépéldányközpont. A III. országos könyvtárügyi konferencia teljes dokumentumanyaga. (1970.) = Könyvtártudományi tanulmányok. Kiad. az OKDT. Bp. 1971. Népművelési Propaganda Iroda.
Országos tároló könyvtár. A III. országos könyvtárügyi konferencia teljes dokumentumanyaga. (1970.) = Könyvtártudományi tanulmányok. Kiad. az OKDT. Bp. 1971. Népművelési Propaganda Iroda.
6. Walleshausen, Gyula: Három nagykönyvtár társasraktára Törökbálinton. = Könyvtári Figyelő. 1973. 2. sz.
Rejtő István: A törökbálinti társasraktár, mint célszerű pótraktári lehetőség. = Könyvtári Figyelő. 1973. 2. sz.

Kitüntetések

A kulturális miniszter a kiskunhalasi Szilády Galéria szervezésében kifejtett eredményes munkája elismerésül *Hajdu Bélánénak*, a kiskunhalasi szakmaközi klubkönyvtár vezetőjének és *dr. Láng Mátyásnak*, a kiskunhalasi Szilády Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola könyvtárosának A SZOCIALISTA KULTŰRÁÉRT kitüntetést adományozta.

Az oktatási miniszter az 1976. évi pedagógus nap alkalmából a szocialista nevelés és az oktatás érdekében végzett eredményes munkája elismerésül *Győri Gáspárnak*, a budapesti Tánicsics Mihály Gimnázium könyvtárosának az OKTATÁSÜGY KIVÁLÓ DOLGOZÓJA kitüntetést adományozta; *Ballai Lászlónét*, a 15. sz. Vámos Ilona Ipari Szakmunkásképző Intézet könyvtárosát MINISZTERI DICSERET-ben részesítette.

Nagy István ex librise

A főváros általános iskolai könyvtárai

„Ha az 1957 és 1972 közti tizenöt év a tanácsi gyermekkönyvtárak építésének időszaka volt, akkor most az iskolai könyvtárak kiépítésének kora következik...” írja *Vargha Balázs* a *Könyvtáros 1976.* évi 5. számában, miközben „számvetést” készít az *Irányelvek* megjelenésének évfordulójára.

Valóban így van. A társadalomnak az iskolák számára megfogalmazott követelményrendszere — amelynek legfontosabb dokumentuma az oktatáspolitikai párt-határozat — erre kötelez bennünket. S mivel az alapozó képzést az általános iskola adja, ez a kötelezettségünk az általános iskolákkal szemben a legerőteljesebb.

Az általános iskola, szocialista köznevelésünk alapegysége az az iskolatípus, amely a társadalom egészét átfogja egy bizonyos életkorban (6—14 éves korig), éppen akkor, amikor a szervezett keretek közt megvalósuló pedagógiai tevékenység a leghatékonyabb lehet. Ebből az következik, hogy itt, ebben az iskolatípusban kell elsősorban megteremteni a munka eredményességének feltételeit. Ezek között a feltételek között az egyik legfontosabb az iskolai könyvtár.

Az oktatási rendszer megújítása, továbbfejlesztése ma világszerte az érdeklődés középpontjába került. Iskolarendszerünk megújításának útjai: a tartalmi, metodikai reform és az iskolarendszer szerkezetének megváltoztatása — írja *Horváth Márton* a *Társadalmi Szemle* idei 8. számában. A tartalmi, metodikai reform megvalósításának eszköze a célnak megfelelően felszerelt és kihasznált iskolai könyvtár is. Az alábbiakban azt nézzük meg, hogy az *Irányelvek* megjelenése után 5 évvel, az oktatáspolitikai párthatározat megvalósításának 4. évében hol tartanak ebben a megújulásban a főváros általános iskolai könyvtárai?

Öt évvel ezelőtt — és ma

A jelenlegi helyzetet akkor érthetjük igazán és valósan, ha visszapillantunk a néhány évvel ezelőtti helyzetre.

Egy 1971-es vb-határozat értelmében 1972-ben a Fővárosi Tanács művelődésügyi főosztálya megvizsgálta az általános iskolai könyvtárak helyzetét és munkáját. Ekkor a fővárosban alig volt olyan általános iskola, amelyik könyvtárhelyiséggel rendelkezett. Még 1973-ban is csak az iskolák 29%-ának volt külön könyvtárhelyisége, de ezek közül csak néhányé érte el az 50 négyzetméteres alapterületet, amely az *Irányelvek*ben minimumként volt előírva.

Az 1971-es adatok szerint a könyvtári állományok nem feleltek meg az önálló ismeretszerzésre nevelés igényének. Az ismeretterjesztő irodalom aránya a főváros általános iskolai könyvtáraiban 16—18% körül alakult; sőt akadt iskola — nem is egy —, ahol egyetlen ismeretterjesztő mű sem volt a könyvtárban. A szépirodalmat a kötelező és az ajánlott művek képviselték; ezenkívül főleg történelmi és földrajzi könyveket találtak a felülvizsgálók, de az ilyen műveket sem olyan példányszámban, hogy egy-egy osztály számára az órán használható munkaeszközök lehettek volna. Kevés volt a természettudományos ismeretterjesztő mű, ritkák a *Bölcs Bagoly* sorozat kötetei. Csak néhány helyen használták a tantárgyi bibliográfiákat. Különösen silány volt a kézikönyvtári állomány, s inkább a nevelői könyvtárat látták el ilyen jellegű művekkel.

Öt évvel ezelőtt Budapesten egy általános iskolai tanulóra az iskolákban 2,6 kötet könyv jutott, pedig még a selejtezés előtt voltak a könyvtárak. Az általános iskolai könyvtárak állományának fejlesztésére fordított évi összegek között a 2000 Ft magasnak számított, gyakori volt az 1000 Ft alatti évi könyvbeszerzési keret. Több olyan általános iskola is akadt, amely egész évben egyetlen könyvet sem vásárolt tanulóira részére.

Az általános iskolai könyvtárosok munkájukat díjazás nélkül végezték. Tehát teljes óraszámban tanítottak, emellett osztályfőnökök, úttörővezetők, szakkörvezetők voltak. Akik így is jól ellátták ezt a munkát — mert többen is akadtak ilyenek —, azokról csak tisztelettel szólhatunk. Ugyancsak társadalmi munkában dolgoztak a könyvtáros munkaközösségek vezetői is, akik a saját iskolájuk könyvtárának gondozásán felül összefogták egy-egy kerület általános iskolai könyvtárosainak munkáját is. Tehát a jó könyvtári munka személyi és tárgyi feltételei egyaránt hiányoztak. S ami még nagyobb baj volt: az érdekelték tudatában nem alakult ki a helyes kép az iskolai könyvtár szerepéről, könyvtári-pedagógiai munkájának jellegéről.

Érdemes lenne végigkísérni az ötéves fejlődés állomásait, sorra venni azokat a fővárosi intézkedéseket, kerületi és egyéni kezdeményezéseket, amelyek segítették a mai kép kialakulását. De erre a cikk terjedelme nem ad módot, s egyébként is közöltük őket a *Fővárosi Iskolai Könyvtárak* című kiadványunk 1974-es, illetve 1975-ös számában.

Az öt évvel ezelőtti helyzetet tehát az iménti adatokkal illusztráltuk. Most vegyük szemügyre az 1975—76-os tanév legfontosabb általános iskolai könyvtári mutatóit. Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy valamennyi iskolában teljesen *átalakult a könyvtárak állománya*. A Fővárosi Tanács 1972 óta évente egymillió forint, 1974 óta évi hárommillió forint rendkívüli támogatást nyújt az általános iskoláknak könyvvállományuk fejlesztésére. Megadja hozzá a felhasználás szempontjait is; a kézikönyvtárak kiépítését, a szaktárgyi irodalom megfelelő példányszámú beszerzését, a szaktantermi állományok kialakítását kívánja meg elsősorban. Felhívta a figyelmet az óvodák és az alsó tagozatok könyvigényének kielégítésére is.

A felügyelet évente ellenőrzi a kerületek saját erőből történő ráfordítását. Sajnos, ma is akad 2000 Ft-os állománygyarapítási összeg, de nem ez a jellemző. Tudunk több olyan iskoláról, például a XVIII. kerületben, ahol a jó könyvtári munka elismeréseként a kerület az évi 6000 Ft-os állományfejlesztési keretet 12 000 Ft-ra emelte. Ma már valamennyi általános iskola rendelkezik kézikönyvtárral. Az órán munkaeszközként használható könyvekből (Képes történelem, Képes földrajz, Gyermek-enciklopédia, Bölcs Bagoly könyvek) nem ritka a 15—20 példányos sorozat. Csupán példaként említem: a VII. kerületi Hernád utcai általános iskolában 170 ezer forintot fordítottak az iskola új könyvtárára; az alapvető szépirodalmi és ismeretterjesztő művekből egy-egy osztálylétszámnak megfelelő sorozatot vásároltak.

Vargha Balázs említett cikkében vitatja az Irányelveknek azt a tételét, hogy az állomány 40%-a legyen csupán a szépirodalom, s az ismeretterjesztő művek alkossák a 60%-ot. Ha az iskolai könyvtárnak kellene vállalnia teljes mértékben a tanulók kötelező olvasmányával való ellátását, akkor ez valóban olyan példányszámot követelne, amely jóformán kitenné a 40%-ot; s a szépirodalmi állomány elszegényedne. Azonban az a tapasztalatunk, hogy a tanulók zöme megvásárolja a kötelező olvasmányokat, tehát a könyvtárban kevesebb példány is elég belőlük. Így a 40%-ba — amely arányt egyébként is a szükségletnek megfelelően kell értelmezni — más, az iskolában fontos szépirodalmi művek is „beférnek”.

Egy dolgot nem szabad elfelejtenünk: az irodalom mellett sok egyéb tantárgy is van, s az iskolai könyvtárnak — funkciójából eredően — valamennyi szaktárgy tanítását szolgálnia kell. Állományának fejlesztését tehát a pedagógiai munka szabja meg. Most különösen vigyáznunk kell az új tantervek könyvtári igényeire. Ma, miután a selejtezt az iskolák 90%-a elvégezte, egy-egy általános iskolai tanulóra 7,6 könyvtári kötet jut. Az ebben a tanévben nyújtott rendkívüli támogatást a főváros úgy osztotta fel a kerületek közt, hogy lehetőleg minden iskola átlaga elérje a hét kötetet.

Az *iskolák felében van önálló könyvtárhelyiség*, 24%-ában 50 négyzetméter vagy ennél nagyobb alapterületű. A helyszűke miatt nagy gond a külön könyvtárhelyiség kialakítása, számuk mégis évről évre szaporodik.

Elértük, hogy *nincs díjazatlan iskolai könyvtáros* a fővárosban. Az általános iskolai könyvtárosok 5%-a függetlenített, 35%-a kap órákedvezményt (2—10 órát), a többi tiszteletdíjas. A tiszteletdíj összege havi 200—800 forint, ami fejlődést jelez, ha összehasonlítjuk az öt évvel korábbi helyzettel. De nem tekinthető végleges megoldásnak. Nagyon kevés az órákedvezmény (van, ahol nem is adnak, mert nincs rá jogszabály), s a 200 forintos tiszteletdíj még „formális megoldásnak” is kevés. Reméljük, nemsokára országos érvényű intézkedés születik ebben az ügyben.

Az általános iskolai könyvtári munka szakfelügyeletét kerületenként egy-egy munkaközösségvezető látja el, tiszteletdíja havi 500 Ft.

A nevelés és az oktatás színhelye

Az iskolai könyvtár tevékenysége annyit ér, amennyit az oktató-nevelő munka hasznosítani tud belőle. Lehetősége sokrétű, az iskola életének valamennyi területéhez kapcsolható. De nem könnyű megszervezni, s a szervezeti kereteket megfelelő tartalommal megtölteni. A könyvtárnak ki kell lépnie falai közül, együtt kell dolgoznia a nevelőkkel, a *szaktárgyi munkaközösségekkel*. Az együttműködés már az állománygyarapításra (könyv, hanglez, hangszalag, dia stb.) is kiterjed. Ma még nem jellemző minden iskolára, sem pedig egy-egy iskola valamennyi tanárára a saját tárgy könyvtári állománycsoportjának fejlesztése, gondozása, de azért egyre gyakrabban fordul elő.

A könyvvel bánni, keresni s megtalálni benne valamit, a könyvek „szerkezetét” ismerni: ezekre külön meg kell tanítani a gyermekeket. Mindez elsősorban a szaktanár feladata, hisz a szaktárgy sajátosságai a szakkönyvekre, kézikönyvekre is jellemzőek. Ezeknek a készségeknél a kialakítására jó lehetőséget nyújtanak a *szaktantermekben elhelyezett letéti állományok*. A fővárosban több kerületben is igen jó szaktantermi állományok vannak, pl. a VII., a XI., a XIII., a XIV. valamint a XXII. kerület több iskolájában. Ezek a könyvek nem kölcsönözhetőek.

Hogy a letéti állomány mindig a legkorszerűbb művekből álljon, a könyvtáros és a szaktanár együttműködésére van szükség: összefogásuk megsokszorozza a tanórán a könyvtárral végezhető pedagógiai munka lehetőségét.

Ahogy szaporodnak a könyvtárhelyiségek, úgy nő a könyvtárban tartott órák száma is. Közülük a magyar és a történelem óra a legtöbb, ami e tárgyak sajátosságaiból is adódik. De már megszűnt a humán tárgyak „egyeduralma”. Alsó tagozatos órákat (olvasás, környezetismeret), a felső tagozaton pedig földrajz-, élővilág-, ének-órákat is tartottak az elmúlt tanévben a könyvtárban. A XIV. kerületben például 150 ilyen óra volt. S nemcsak a foglalkozás színhelye, hanem az ismeretek megszerzésének forrása is a könyvtár volt. Az osztályfőnöki órák nem csupán a témájukhoz szükséges irodalom megszerzése érdekében kapcsolódnak a könyvtárhoz, hanem gyakran adnak lehetőséget az iskolai könyvtár bemutatására, a könyvtári ismeretek megtanítására is az osztályfőnök és a könyvtáros együttműködése révén.

A következő tanévben a *továbbképzések* keretében bemutató órák adnak segítséget a könyvvel végezhető pedagógiai munkához földrajzból, élővilágból és napközis foglalkozásból. A fővárosi irányítás az általános iskolák könyvtári munkájának fejlődését kívánja meggyorsítani az 1976-ban meghirdetett s 1977-ben értékelésre kerülő pályázattal is. A művelődésügyi főosztály olyan általános iskolai báziskönyvtárak létesítésére hirdetett pályázatot, amelyek működési feltételeikkel és tartalmi munkájukkal egyaránt mintaként szolgálnak a többi kerületi iskola számára. A pályázatra 44 általános iskola nevezett be.

Sokszínű, változatos a *könyvtári szakkörök* tematikája. Összejöveteleikre írókat, költőket hívnak meg, bibliográfiákat készítenek az évfordulókhöz; mások vetélkedők, klub-, illetve rajfoglalkozás, színházi és mozielőadásokat előkészítő és megvitató ankét, kirándulásokat előkészítő munkaközösségi összejövetele színhelye az iskolai könyvtár. A könyvtári szakkörben nevelődnek a „kis könyvtárosok”. Sokat segítenek a könyvtáros tanárnak, s egyúttal megtanulják okosan, célszerűen használni az iskolai könyvtárat. Emellett jó propagandisták is. A könyvtárhasználati ismeretek el-sajátításához valamennyi kerületben sok segítséget adnak az iskoláknak a gyermek-könyvtárak.

A könyvtáros tanár

A könyv „munkáltató” használatára nevelni valamennyi szaktanár feladata, nem csupán a könyvtárosé. De a könyvek halmazát könyvtárrá alakítani, a könyvtárat megfelelően vezetni, az állományt feltárni, használható és fejleszhető állapotban tartani az általános iskolában is a könyvtárosra hárul. Vajon megvan-e erre ma a lehetőség? Válaszként hadd idézzem a XIX. kerület munkaközösség vezetője, *Tari István* 1976. júliusában írt jelentésének néhány sorát. (Tari István a munkaközösség vezetése, azaz a kerület általános iskolai könyvtári munkájának felügyelete mellett könyvtáros, és teljes óraszámban tanító tanár is.) „A könyvtárosi feladatkör rendkívül időigényes... annyi órát dolgozom a könyvtárban, amennyi a heti óraszámom... A munka igen sokágú; egyrészt adminisztráció: megrendelés, beszerzés, nyilvántartás, feldolgozás, kölcsönzés stb., másrészt szervező-propaganda munka: tervezés, tájékoztató, ösztönzés, nevelés. Vagyis: foglalkozás a könyvekkel s azok használatával... nehéz, jó esetben is csak apró eredményeket hozó küszködés... Az általános iskolai könyvtárosok elsősorban szaktanárok: teljes óraszámban tanítanak, sokszor helyettesítenek; emellett rajvezetők, osztályfőnökök, szaktanterm-felelősök, az iskolai ünnepélyek rendezői stb. beosztják őket iroda- és napközi ügyeletre, tanulók kísé-
résére, iskolai programokban való közreműködésre... A könyvtár eredményes tevékenysége sokszor azon múlik, hogy kezelje mennyit hajlandó, illetve mennyit tud lelkesedésből, idejéből, energiájából a könyvtár ügyének szentelni... Meg kell oldani, hogy az iskola könyvtárosa úgy maradjon szaktanár, hogy könyvtáros is lehessen, aki biztosítani tudja az iskola tanárai, tanulói s a könyvtár közti állandó kapcsolatot.”

S ehhez még hadd fűzzem hozzá *Menyhért Jenőnének*, a XV. kerületi munkaközösség vezetőjének megjegyzését: „Félő, hogy az ügy iránti lelkesedés, a munkaszeretet néhány év múlva nem lesz képes legyőzni a fáradtságot, s elképzelhető, hogy éppen a legjobban dolgozó könyvtárosok nem vállalják tovább ezt a munkát.”

Az olvasáspedagógiai módszerek kimunkálása és gyakorlati megvalósítása mellett ez ma az általános iskolai könyvtárak legsúlyosabb gondja nemcsak a fővárosban, hanem országosan is. S mivel része az oktatás egyéb személyi problémáinak, még továbbra is gond marad. Az iskolai könyvtárügy egyébként is — feladatait, feltételeit, eredményeit és gondjait tekintve — része egész közoktatási rendszerünknek, tehát csak vele egységben vizsgálható, s csak így érthető meg. S ebből adódnak azok a sajátosságok is, amelyek az iskolai könyvtár funkcióját, munkájának jellegét, sőt problémáit is megkülönböztetik a gyermekkönyvtárétól.

dr. Ballér Endréné

A szakmunkásképző intézetek könyvtárainak helyzete

Öt év tekintélyes idő. Ennyi telt el a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásáról szóló Irányelvek megjelenése óta. Ebből az alkalomból *Vargha Balázs* mérleget készített (Könyvtáros, 1976. 5. sz.) a gyermek- és az iskolai könyvtárak megtett útjáról, helyzetéről, feltéve a kérdést: „igazolta-e a fejlődés a benne megtestesült művelődéspolitikai elgondolást?” Számvetéséhez azzal a szándékkal kapcsolódunk, hogy egy, könyvtári szempontból korábban nagyon elhanyagolt iskola-típus, a szakmunkásképző intézetek könyvtárainak az Irányelvek megjelenése óta bekövetkezett fejlődését, és a fejlődés szülte új gondjait vegyük szemügyre.

A számvetés igényével egyébként a korábbi években is jelentek meg cikkeik a Könyvtárosban a szakmunkásképző intézeti könyvtárakról. Többek között *Szabó Sándorné* tollából, aki a Munkaügyi Minisztérium munkatársaként rendkívül sokat fáradozott, illetve fáradozik azért, hogy a könyv felhasználása mind nagyobb teret nyerjen az intézetek nevelőmunkájában. Hadd emlékeztessünk itt két cikkre: a *Mi történt 1969 óta a szakmunkásképző intézetek könyvtárügyében?* (1971. 9. sz.), valamint *A szakmunkástanuló intézetek könyvtárainak erőteljes fejlesztése* c. írásaira (1973. 1. sz.).

Az említett cikkek azonban még az intézetek tanácsi irányítása előtti időszakban születtek, s a bennük megrajzolt helyzetkép csak a Munkaügyi Minisztérium iskoláira jellemző állapotokat tükrözte. A társmisztériumok — a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi, a Belkereskedelmi, a Könyvüipari, az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium —, valamint a SZÖVOSZ iskoláinak könyvtárügyében a MŰM nem volt illetékes. Igaz, ezekbe az iskolákba a szakmunkástanuló ifjúságnak csak mintegy 30%-a jár, és könyvtári szempontból sokkal heterogénebb képet mutatnak, mint a MŰM-intézetek.

Az intézetek 1974. január elsejével bevezetett egységes tanácsi irányításának köszönhető, hogy a kötelező tanévnyitó statisztikai jelentés anyagába a könyvtári adatszolgáltatást is felvették. Így történetelt meg, hogy az 1975/76-os tanév eleji

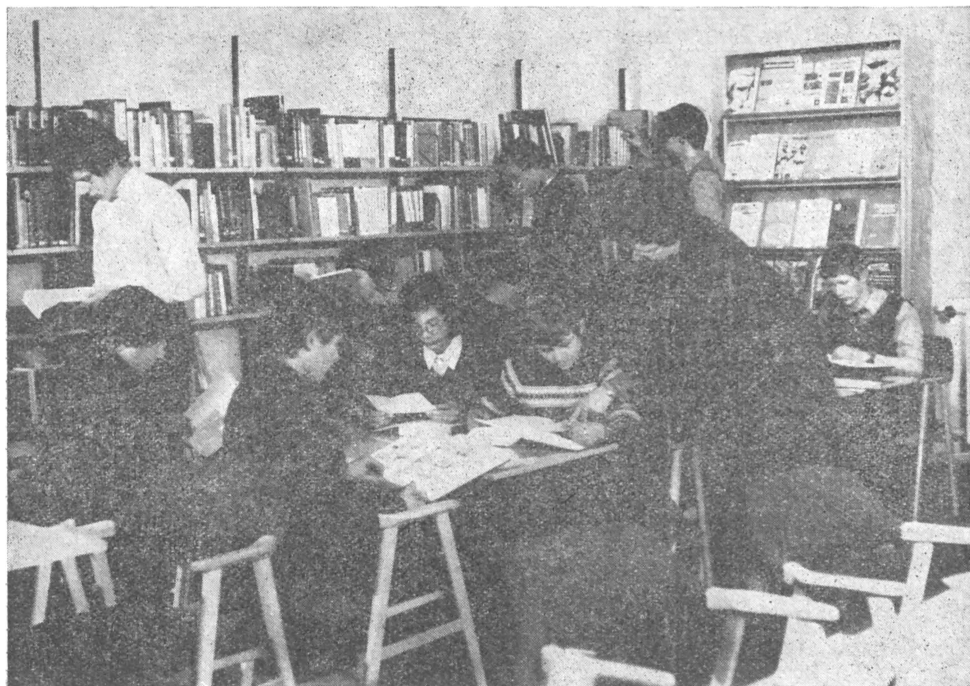
állapotokat tükröző adatok formájában első ízben áll rendelkezésre országos statisztika a szakmunkásképző iskolák könyvtári helyzetéről.

Egy vizsgálat tanulságai

Mielőtt az erre a statisztikára alapozott számvetésre sort kerítenénk, szükségesnek tartjuk röviden beszámolni arról, mi volt a helyzet 1967-ig. A szakmunkásképző iskolai könyvtárügy iránt ugyanis a Művelődésügyi Minisztérium, a Munkaügyi Minisztérium és az Országos Pedagógiai Könyvtár 1967-ben megtartott közös vizsgálata keltette fel a művelődéspolitikai figyelmét, s ennek nyomán, az időközben megjelent Irányelvektől és a főhatósági intézkedésektől továbbbővítőzve indultak meg az erőteljes fejlődés útján a szakmunkásképző intézeti könyvtárak.

A mai állapotokat csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha felidézünk e vizsgálat legfontosabb megállapításait, amely akkor az intézetek 27%-ára, összesen harminc iskolára terjedt ki; ezek az intézmények azonban területileg és főhatóság szerint is az ország minden részét képviselték. Íme, néhány részlet a vizsgálati jelentésből:

... az ipari tanulók könyvvel való kapcsolata meglehetősen esetleges, laza... Az állományt megfelelő nyilvántartás hiányában jóformán felmérni sem lehet... Katalógust csak elvétve találunk... Az egy főre jutó kötetszám átlagosan 2,5, de a megvizsgált intézetek egyharmadában még az egy kötetet sem éri el... Az állomány-nyilvántartó és -feltartó munka nem kielégítő... Az ismeretterjesztő és műszaki irodalom részese 20% alatt van... A raktározás szakszerűtlen, az állományban való tájékozódást nem szolgálja... Könyvtári statisztika nincs, és központilag sem tartják fontosnak... Nincs folyamatos állománygyarapítás, a polcokon elavult, használhatatlan, értéktelen könyvek sorakoznak... A gyarapítási összeg tanulónként 4,7 Ft... A beszerzés évente többször és rendszertelenül, a tárolás a legtöbb helyen szekrényben, több sorban törté-

A 7. számú Szakmunkásképző Intézet könyvtára

nik... A külön helyiséggel rendelkező könyvtárak is valójában csak könyvraktárnak, illetve kölcsönzőhelynek tekinthetők... A nyitvatartás területén a teljes rendszertelenség uralkodott, úgyannyira, hogy több iskolában... a könyvtárat nem is lehetett működő könyvtárnak tekinteni... A kölcsönzési nyilvántartások rosszak, áttekinthetetlenek, ezért képet sem lehetett alkotni a forgalomról... A könyvtári propagandának csupán a nyomaival találkoztunk... Az igazgatók már azzal is elégedettek, ha a jelek arra mutatnak, hogy a tanulók olvasnak... Általában jellemző mind az intézeti vezetésre, mind a tantestületi közvéleményre a könyvtárak szerepének, funkciójának nagyfokú tisztázatlansága... A legtöbb pedagógusnak csak homályos elképzelése van az iskolai könyvtár feladatáról...”

Hogy milyen tárgyi és személyi okai voltak az akkori állapotoknak, ma már nem érdekesek. Nem haszontalan viszont annak felelevenítése — ámbár Szabó Sándorné is szolt már róla —, hogy a szakmunkásképzést irányító felügyeleti és főhatósági szervek mit tettek a 18 éven aluli ifjúság e jelentékeny hányadának jobb, korszerűbb könyvtári ellátása érdekében.

A legtöbbet az akkor legnagyobb szá-

mú szakmunkásképző iskolát fenntartó minisztérium, a szakmunkásképzés jelenlegi ágazati felelőse, a Munkaügyi Minisztérium tette. A vizsgálat tanulságait elemezve 1969 februárjában *könyvtári ügyrendet* adott ki, amelyben félreérthetetlenül tisztázta a szakmunkásképző intézeti könyvtárak feladatait. A könyvtárosi teendők segítése, ellenőrzése céljából félfüggetlenített szakfelügyelőt alkalmazott. Megszervezte az iskolai könyvtárosok továbbképzését. A könyv és a könyvtár tanulók közti népszerűsítésére írók, költők, előadóművészek, irodalomtörténészek bevonásával rendhagyó irodalmi órákat tartott az intézetekben. 1972. október 1-i hatállyal főhivatású iskolai könyvtárosi állások létesítésére adott — az Irányelvek normáinak megfelelően — lehetőséget, az elavult állomány felfrissítésére pedig — központi keretből — tanulóként 65 Ft-ot juttatott minden intézetnek.

Ezek az intézkedések azonban a társminisztériumok iskoláit nem érintették, s azok a kellő anyagi és személyi feltételek hiányában lényegesen lemaradtak a fejlődésben. Felzárkózásukat valamilyeni szakmunkásképző iskolának tanácsi irányítás alá helyezése hozta meg. A Művelődésügyi Minisztérium, illetve jogutóda, az Oktatásügyi Minisztérium a múlt

évben és azt megelőzően is egy-egy millió forintot fordított a fejlesztésükre; új főhatóságuk, a Fővárosi Tanács és a megyei tanácsok pedig ott, ahol az iskolák nagysága ezt szükségessé tette, szintén megvalósították a könyvtárosok függetlenítését. A szakmunkásképző iskolai könyvtárosok ma a fővárosban és minden megyében tagjai a középiskolai könyvtárosi munkaközösségeknek, amelyekből a szakfelügyelők révén megfelelő szakmai irányításban és segítségben részesülnek.

Összefoglalóan elmondhatjuk: ahogyan az intézetek beépültek a magyar közoktatás egységes rendszerébe, úgy váltak szerves részeivé az iskolai könyvtárak hálózatának a szakmunkásképző intézetek könyvtárai is. A jelenlegi egységes irányításnak köszönhető, hogy — amint azt már említettem — először közölhetünk minden szakmunkásképző iskolára kiterjedő, hivatalos könyvtári statisztikai adatokat. Az összesített értékelésből — terjedelmi okok miatt — csak a legjellemzőbb, a gyors áttekintést nyújtó részleteket emelem ki.

Javulást bizonyító adatok

Az ország 268 szakmunkásképző intézetében 154 581 tanulóra 1 128 989 kötet jut, ami 6,9 kötetes tanulónkénti átlagnak felel meg. Ha összehasonlítással megemlíjük, hogy a több mint kétezer általános iskola együttes könyvtárában 7 317 171 kötet, s az egy tanulóra jutó átlag 7 kötet; továbbá, hogy a csaknem kétszer annyi — összesen 528 — középiskola 464 önálló könyvtárának 4 318 847 kötetes állománya van, és mindehhez azt is hozzátesszük, hogy a szakmunkásképző intézetek átlagos tanulólétszáma mintegy a kétszerese egy-egy átlagos nagyságú gimnázium vagy szakközépiskola tanulólétszámának, akkor kiderül: az állomány viszonylagos nagyságát tekintve a szakmunkásképző iskolák már nem maradnak el nagyon a többi iskolatípus mögött.

Figyelembe véve az egy tanítási évre jutó gyarapodást, még kedvezőbb az összehasonlítás: 1974-ben a 464 szakközépiskola és gimnázium 7 288 627 ezer forint értékben 251 213 kötettel gazdagította állományát. Ugyanez a két adat a 268 szakmunkásképző intézet esetében 161 594 kötet és 4 905 241 Ft. Az egy tanulóra jutó könyvvásárlási összeg 29 Ft. (Hadd emlékeztessünk rá, hogy a 9 évvel korábbi vizsgálat évében ez az összeg mindössze 4,7 Ft volt.)

Az állomány nagyságának és gyarapításának összehasonlítása után lássuk a kölcsönzésre vonatkozó adatokat is: az 1974/75-ös tanévben 73 259 szakmunkástanuló, a tanulók 44%-a kölcsönzött

könyvet az iskolai könyvtárból. Ugyanez az adat az általános iskolákban 55, a középiskolákban 68%. A különbség a többi iskolatípus javára kétségtelen, de semmiképp sem nagyobb annál, mint ami a szakmunkástanulók csekélyebb irodalmi érdeklődéséből, a heti három napon át végzett termelőmunkájukból és az egyéb kedvezőtlenebb körülményeikből szükségszerűen következik.

Már említettük, hogy az 1967-es vizsgálat a kölcsönzési nyilvántartásokat használhatatlannak találta. Az akkori kevés felméri adatból, valamint a *Szakoktatási Pedagógiai Intézet* 1970. évi részleges felméréseiből és saját tanári tapasztalatunkból mégis arra következtünk, hogy az olvasó-kölcsönző tanulók aránya 5—6 évvel ezelőtt nem volt több az összes tanuló 25—30%-ánál. A nagyobb anyagi ráfordítás hatása tehát az olvasók, kölcsönzők számának növekedésében is megmutatkozik. A kölcsönzők számának örvendetes növekedése azonban nemcsak a könyvek nagyobb választékának, hanem a főhivatású iskolai könyvtárosok nagyobb számának és a nyitvatartások rendezettebb voltának is természetes következménye. A kétszázhatvannyolc iskolai könyvtárból százegy (37%) főhivatású, hatvankilenc (26%) tiszteletdíjas, ötvenhárom (20%) órákdevizményes, negyvenöt (17%) pedig társadalmi munkában látja el feladatát. Az utóbbiak nyilván a legkisebb létszámú intézetekben dolgoznak.

Ezek a statisztikai adatok természetesen csak az anyagi, tárgyi, személyi feltételekben bekövetkezett nagy arányú javulás körvonalait adják meg, de nem világítanak rá az iskolai könyvtárnak az oktatásban betöltött növekvő szerepére. A fővárosi és a megyei szakfelügyelői munkaközösségek vezetőinek véleménye és saját tapasztalataink szerint is több területen lényeges fejlődés észlelhető. Fejlődött például a könyvtárosok szakmai-módszertani tevékenysége, valamint javult a könyvek a tanítási órakon történő felhasználása. Igaz, a változás nem olyan látványos, mint az állománynövekedése. A könyvtárosoknak már 68%-a rendelkezik valamilyen könyvtárosi képesítéssel, és ez az arány az alapfokú könyvtárosi tanfolyamok révén állandóan javul.

A további javulás feltételei

Az 1967-es vizsgálat még azt állapította meg, hogy a szakmunkásképző intézeti könyvtárakban katalógust csak elvétve találtak. Ma viszont a fővárosi intézetek több mint 60%-ában kész a betűrendes katalógus és 20%-ában a szakkatalógus. Országos adataink, sajnos nincsenek, de

tudjuk, hogy a katalógusok elkészítése a megyékben is megindult, hiszen ez a kérdés állandó témája a munkaközösségi megbeszéléseknek. A katalógusok készítését mindaddig az is akadályozta, hogy ez a tevékenység nemcsak sok időbe kerül, hanem legalább alapfokú szakképzettséget is igényel a könyvtárostól. (A képesítés nélküliek ezt a minimális végzettséget is legfeljebb csak egy-két éve szerezhették meg.)

A tárgyi és a személyi feltételek mind több intézetben lehetővé teszik, hogy a könyvtár az iskolában folyó oktató-nevelő munka fontos bázisává váljék. Persze a helyzet ezen a téren a legegyszerűsebb, mert az állomány nagysága, minősége, összetétele, a könyvtárhelyiség mérete és a könyvtárosnak a tantestületben betöltött szerepe intézetenként erősen változik. Azt azonban sikerült elérni, hogy az elsőéves tanulókat osztályfőnöki órán — már a tanév elején — csaknem minden iskolában elvigyék a könyvtárba, ahol megismerkednek a könyvek rendjével, a katalógussal, a kézikönyvekkel, a lexikonokkal, a könyvtárhasználati alapismeretekkel. A legtöbb főhivatású könyvtáros kiépítette maga körül a könyvtári segítőegyesületeket, a könyvbárak körét.

Könyvtárban megtartott, a tanmenet-hez igazodó tanítási órákról ma még gyéren hallunk, és e kevésre is főként a humán tárgyakkal kapcsolatban kerül sor, de történtek már kísérletek szakelméleti tárgyak könyvtárban való megtartására is. A „frontáttörést” ezen a területen számos tárgyi és személyi gátló tényező nehezíti. Közülük leggyakoribb a *helyhiány*. További gondot okoz, hogy az állomány egyoldalúsága csak lassan szűnik meg. A régi állomány ugyanis tisztán szépirodalmi jellegű volt, az 1972. évi nagy „beruházást” követő beszerzések során pedig a tapasztalat és szakszerű irányítás hiányában még nem gondoltak az állomány összetételének tervszerű alakítására. A selejtes, idejétmúlt köny-

vek kivonása az állományból az intézetek többségében már megtörtént, azonban számos iskolában a gazdasági vezetés csak az elrongyolódott könyveket hajlandó selejtnek tekinteni, az elavultakat nem engedi törölni.

A könyvtárak működésének további gazdagodását, fejlődését mégsem az előbb említett körülmények, hanem a tantestületi felfogás akadályozza talán a legjobban. Sajnos, nem ritka eset, hogy a könyvtár fejlesztését és a tanulók olvasóvá nevelését a könyvtáros, illetve a magyartanárok „belügyének” tekintik. Az állományfejlesztést a szaktanárok csak ritkán segítik. A könyvtárat sokkal inkább a különféle vetélkedők, versenyek, kulturális rendezvények alkalmas helyének tartják — bár ezek jelentősége nem is tagadható —, mint a tanítási órán vagy azon kívül végzett önálló ismeretszerző munka szellemi műhelyének. Jó néhány iskolában a könyvtárost afféle „kulturmindenesnek” tekintik, akire mindenféle szervezési feladatot rá lehet bízni. Egyedi eset ugyan, de olyanról is tudunk, hogy a könyvtáros munkáját csak a gazdasági igazgatóhelyettes ellenőrzi — pénzgazdálkodási szempontok szerint. Az igazgatóban fel sem merül a gondolat, hogy az iskolai könyvtáros tevékenysége a legszorosabb: értelemben vett pedagógus-munka!

Medvegy. Antal, sárvári igazgató a *Köznevelésben* megjelent cikkében azt írta: minden iskolának olyan könyvtára van, amelyet megérdemel. Hogy milyen az a könyvtár, azt véleményünk szerint elsősorban az igazgató szemlélete, magartartása dönti el. Ugyancsak Medvegy Antalt idézve javasoljuk: minél sürgősebben munkaértekezletet kell tartani az iskolai könyvtárról, mégpedig nem a könyvtárosoknak, hanem — az igazgatóknak. Szükségesnek tartjuk ezt azért is, mert a tantestületekben a könyvtár, a könyv szerepéről uralkodó maradi közfelfogást csak az ő segítségükkel lehet megváltoztatni.

S u b a I m r e

Gonda Zoltán
ex librise

Mindenki iskolája — a televízióban

A televízió képernyőjén szeptember 15-én megjelenik az új felnőttoktatási sorozatnak, a Mindenki iskolájának emblematikus és elkezdődik a 7. osztályos tananyaghoz kapcsolódó műsorok sugárzása. A hazai televíziózás történetében első alkalommal valóságos meg ilyen nagy összefogás a felnőttoktatás érdekében. Az együttműködésben számítunk a könyvtárak segítségére is, hiszen sem a rádió, sem a televízió nem biztosíthatja *önmagában* a tudás megszerzését vagy a sikeres vizsgázást. A műsorok *vezérlik* a felnőttek tanulását, szemléltetést, élményt nyújtanak az ismeretek elsajátításához, de a televízióval történő tanuláshoz feltétlenül hozzá tartozik az írott nyelv, a könyv felhasználása is. Ismeretes, milyen olvasási nehézségekkel küzd éppen az a réteg, az általános iskolát be nem fejezett felnőttek tömege, amelynek a Mindenki iskoláját szánjuk.

Ezért kell még nagyobb erőfeszítéssel, figyelemmel a személyes, emberi kapcsolatokat is érvényesíteni az olvasás és a televízió-műsorok összekapcsolása érdekében. Nem lehet magára hagyni az érdeklődő felnőttet, akinek nagyon sok kétélye van a tanulással, a tananyaggal kapcsolatban. Sok jó kezdeményezésről tudunk, amely azt mutatja, hogy a könyvtárak is élnek a lehetőséggel: megszervezik a konzultációkat, lehetővé teszik a lemez- és magnószalag-hallgatást, könyveket ajánlanak azoknak a pedagógusoknak, akik a Mindenki iskolájának konzultációit vezetik.

Nagyon fontos, hogy a felnőttek már a műsorok *előtt* tájékozódjanak arról, amit a rádióban vagy televízióban hallanak, látnak. Csak így tudják a kapott ismereteket rendszerbe foglalni. Ebben a felkészítésben és a műsort követő feldolgozásban sokat segít a Minerva Kiadó gondozásában megjelenő *Mindenki iskolája olvasókönyve*, amelynek első kötete a 7. osztályos műsorokhoz kapcsolódik.

A televízió szeptember közepétől 16 héten át közvetíti a Mindenki iskolája sorozatát, és ebben az időszakban minden műsor *háromszor* kerül képernyőre.

Az adásidők a következők:

Szerda: 14³⁰-tól 15³⁵-ig (két tantárgy, egymás után).

Vasárnap: 9³⁰-tól 10³⁵-ig (1. ismétlés).

Kedd: 18¹⁰-tól 19¹⁵-ig (2. ismétlés).

Januárban pedig az osztályozó vizsgákra való eredményes felkészülés érdekében még egyszer megismételjük valamennyi műsorunkat, tehát negyedszer is képernyőre kerülnek a filmek.

A munkamegosztás szerint a televízió műsorai a következő tantárgyakkal foglalkoznak: fizika 8, matematika 6, földrajz 6, biológia 6, irodalom 2, történelem 2 műsor.

A sorozatok egy-egy epizódja 30 perces. A sugárzás dátumáról a SZOT műsornaptára ad felvilágosítást.

Az adások nem ölelik fel a teljes tantervi anyagot, hanem annak néhány fontos részét, témakörét dolgozzák fel. A rendezők, szerkesztők és a műsorok szereplői igyekeznek *sok ötlettel* élővé, szemléletesé alakítani az ismeretanyagot, figyelembe veszik a felnőtt ember élet- és munkakapcsolatait, és olyan érdekes feldolgozásra törekednek, hogy azok is élvezetesnek találják a műsorokat, akik idegenkednek az iskolától vagy már régen túl vannak ezen a fokozaton.

A 7. osztály részletes programja:

Fizika:

Főszereplők: Antal Imre, Sass Elemér, Balogh Lászlóné tanár és Sinkovits Imre.

1. Bevezetés a fizikába; 2. A testek egymásra hatása; 3. A testek mozgása; 4. Munka, energia, teljesítmény; 5. Nyomóerő, nyomás; 6. Egyszerű gépek; 7. Hőtan alapismeretek; 8. Összefoglalás.

Matematika:

Műsorvezető: Lengyel Ágnes tanár.

Riporterek: Pásztor János és Kő András.

1. A számok világa; 2. „Ami mérhető, azt mérd meg!"; A mérés; 3. „Ami számítható, azt számítsd ki!"; Alapműveletek; 4. Tört történet; Műveletek törtekkel; 5. Testek és formák; Geometria; 6. „Ami nem mérhető, azt tedd mérhetővé!";

Földrajz:

Műsorvezető: Sugár András, Nagy Vendelné tanár.

Közreműködik: Chrudinák Alajos, Horvát János.

1. A Föld és a Világegyetem; 2. A kontinensek fekvése, felszíne; 3. Éghajlat, vízrajz, mezőgazdaság; 4. Energiahordozók és ásványkincsek; 5. Vezető tőkésországok Amerikában, Ázsiában és Ausztráliában; 6. Fejlődő országok Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában.

Biológia:

Műsorvezető: Csurgai Judit, a „Riporter, kerestetik” verseny 5. helyezetteje.

1. Élő és élettelen; 2. Sejtek, szövetek, szervek; 3. Anyagcsere; 4. Szaporodás, öröklődés; 5. Az idegi és hormonális szabályozás; 6. Emberré válás.

Irodalom:

Műsorvezető: Jókai Anna.

1. Gondolatok a novelláról (Gelléri Andor Endre: A vén Panna tükre c. novellájának bemutatása és elemzése); 2. Valomás a szerelemről. A líra sajátosságai. Petőfi- és Ady-versék bemutatása, elemzése.

Történelem:

Tévétársaság feloldozásban, sok rangos színész közreműködésével.

1. Haza és haladás. A reformkor; 2.

„Rend és béke”. Polgári forradalom és szabadságharc Magyarországon.

A műsorok között hetente egy alkalommal a Mindenki iskolája híreit sugározzuk.

Kérjük a könyvtárak vezetőit, munkatársait, tájékoztassák a Televíziót munkájukról, a szervezésről, kezdeményezéseikről és természetesen gondjaikról is.

A Mindenki iskolájának televíziós szerkesztősége várja a könyvtárosok jelentkezését.

Kelemen Endre

A statisztika feladata és határai

Sárdy Péter vitára készítő cikket írt könyvtárstatisztikai rendszerünkről a Könyvtáros idei 7. számában. Remélem, hogy írása többeket — gyakorló könyvtárosokat is — hozzászólásra késztet majd. Jó lenne, ha a vita felszínre hozna néhány olyan „lappangó” nézetet, amely eddig csak szakmai megbeszéléseken, s ott is csupán félmondatos utalásokban fogalmazódott meg. Hiszen az adatok szolgáltatói és felhasználói bizonyára nemcsak idegenkednek az adatlapoktól, s talán kételkednek megbízhatóságukban — mint azt Sárdy Péter állítja —, hanem munkájuk közben gondolkodnak is használhatóbbá tételükön. Jómagam — az ügy egyik felelőseként — hozzászólásommal nem szeretném azt a látszatot kelteni, mintha a jelenlegi rendszert hibátlannak tartanám. Arról kívánok szólni, hogy a vitaindító nem keresi mindig jó helyen a könyvtári statisztikák problémáinak magvát. Úgy vélem, végtelen és terméketlen vitákat folytathatnánk az adatok megbízhatóságáról, érvényességi köréről, manipulálhatóságáról. Az értelmezés, az adatszolgáltatás egységes volta — bármilyen statisztikai rendszerben — az ellenőrzés, az irányítás hatékonyságát érinti. De ebben a témakörben ne lobbantsunk most vitát.

Egészében is — tetszik, nem tetszik — a statisztikával, mint a könyvtári munka eszközével kapcsolatban azt javasolnám, hogy jóval mértéktartóbban fogalmazzuk meg az igényeket, sokkal higgadtabban a kívánalmakat, mint ahogyan Sárdy Péter — észrevételeiből sejtethetően — igényeit felsorakoztatta. Igyekezzünk józanul mérlegre tenni a könyvtárak számokkal kifejezhető működési és teljesítményadatait. Tudatában vagyunk ugyanis annak, hogy a könyvtárak bonyolult kulturális tevékenysége csak bizonyos határok között jellemezhető velük. Azt hiszem, ez a józan belátás jelölheti csak ki a helyes mértéket: mit, hányszor és milyen mélységben tükrözzenek a statisztikák. Nem az adatgyűjtés, hanem annak körülményei, illetve felhasználása tekintetében kell igen szigorúnak és mértéktartónak lenni: az ellenőrzés és a következtetések legyenek körültekintőek.

Sárdy Péter szerint a jelenlegi könyvtári statisztikák nem szolgáltatnak a könyvtárpolitikai döntések, a tervezés és az ellenőrzés céljaihoz igazodó adatokat: a számadatok többsége nem az érdemi, *minőségi* vonatkozásokról tájékoztat. Ha van szócséplés, akkor — szerinte — statisztikánk „számcséplés”. Amit ráadásul roppant nagy energiabefektetéssel végzünk.

A könyvtárstatisztika és a döntések

Minden statisztikai információ társadalmi értékét felhasználhatósága minősíti. A könyvtári statisztika „hasznosításának” három fő területe: a tényleges helyzet, egy-egy intézmény teljesítményének leírása; az adatok révén hálózati, ágazati, regionális összefüggések, összehasonlítások készítése, és — ha erre szükség van — szervezeti segítség nyújtása; valamint a harmadik — amelyet a vitaindító cikk szerzője is a legtöbbit emleget — a könyvtári irányítás hosszútávú döntéseinek előkészítése.

A magyar könyvtárügy nem szenved hiányt statisztikai mérésekben, mégis, miért érezhetik talán sokan, főként gyakorló könyvtárosok, hogy intézményeik éves adatai valamiféle önjáró statisztikai bürokrácia feldolgozó gépezetében vesznek el? Gyanújukban, hogy az adatszolgáltatás nem a valóságra építkezni kívánó döntési mecha-

nizmus szükséges és hasznos segédeszköze, valószínűleg az is erősíti őket, hogy némely statisztikai kategóriák eléggé sűrűn változnak.

Bár a változásokért nem a „szakma”, hanem rajta kívül álló tényezők (művelődésszisztematizálási szervek döntései) okolhatók, a gyanú nem egészen alaptalan. A munkanaplók, az olvasónyilvántartások, a csoportos naplók és a belső könyvtári nyilvántartások ezreiből összeálló hivatalos táblázatok az évek során valóban korszerűtlenné váltak. S véleményem szerint nem azért, mert — mint Sárdy Péter állítja — irreleváns, a valóságról semmit, vagy azt tévesen tükröző adatokat dolgoznak fel, hanem mert a könyvtári irányítás talán nem igényli eléggé, hogy beszédesebb, elevebb táblázatokat, illetve valóban a teljesítményt jelző „képeket” rajzoljanak. Sőt, ahol bizonyosok képzettségével kapcsolatos jelzőszámokra), az adatszerűen is bizonyított gondok nyomába is csak igen lassan lép az intézkedés.

1970-ben, amikor a tudományos és szakkönyvtárakról országos statisztikai felmérés készült (igencsak nagy energiával), éppen Sárdy Péter készítette az adatok alapján értékes elemző tanulmányt, amelyben a szakterület számos problémájára figyelmeztetett. A dolgozatában megfogalmazott diagnózist mennyire követte a „gyógyítás”? A jelzett problémák közül azóta mennyi nyert megoldást? Nem hiszem, hogy munkájának eszközével, az adatok „valóságértékével” lett volna baj, s kétkedni kellett volna, valós dolgokat állít-e. És ennek megfelelően azzal sem értek egyet, hogy a statisztika könyvtárügyünk jellegzetes „ingoványos” területe. Vajon nem a jelzések felhasználásának, a hasznosítás mechanizmusának hiányosságai keltenek inkább gyanakvást a statisztikával szemben? S ezt a statisztikai feldolgozás lassan járó gépezete, a kulturális élet információs rendszerének rossz ellátottságából következő nehézsége is erősíti. Az 1974-ben készült szakkönyvtári statisztika például, mire megjelenik — 1977-ben? — legfeljebb „könyvtártörténeti” információkhoz juttatja az érdeklődőt...

Sárdy Péter cikkének egyik alaptétele: a könyvtárpolitikai döntéseket nem szolgálják kellő módon a statisztikai adatokból eredő információk. Nem hinném, hogy a témáról vitázva mellőzni lehetne azt a kérdést: az országos könyvtári irányítás, a döntések mennyire építenek a statisztika jelzéseire? A hivatalos közművelődési könyvtári statisztika is (a Statisztikai Tájékoztató különnyomataira gondolok), még az 1960-as évek elején kialakult kategóriák szerint csoportosítja az anyagot. A táblázatos információk — ebben a formában — sok esetben egyáltalán nem vehetők össze például a tanács könyvtárakról megjelent szakmai irányelvek kategóriáival. A közigazgatási jogállás és nem a települési funkció szerint kategorizált országos és megyei csoportok adatai így semmit sem mondanak a Szakmai irányelvekben körvonalazott közművelődési könyvtártípusok és ellátó rendszerek helyzetének változásairól.

Mennyiség — minőség

Nem kívánok „ellenszémlet” tartani a statisztikáinkban gyűjtött adatsoportokról. Sárdy Péter kritikai megállapításaival szemben azonban az a véleményem, hogy az egyes adatok — önmagukban szemlélve őket — lehetnek ugyan viszonylagos érvényűek, a paramétereknek, mutatóknak ez az *együttese* azonban, amely a működésről, a teljesítményről készül, mégis nélkülözhetetlen jelzés a minősítés és a tervezés számára. A rendszeres statisztika nem vállalhatja át a mélyreható állomány- és forgalomelemzések feladatát, de például arról igenis hitelesen tájékoztat (s ez több mint sommás állományadat), hogy a dokumentumtípusok és a fő tartalmi körök szerint milyen a gyűjtemény megoszlása. Sőt, talán még árnyaltabban kellene igazodnia ennek az adatsoportnak a könyvtári gyűjtemények tartalmi fejlődéséhez, s ideje lenne az évtized végére a nem hagyományos állományról és a vonatkozó gyarapodásról (pl. a hangtárak anyagáról) külön képet adnia. Olyan statisztika nincs, és nem is képzelhető el, amelyből az állomány tartalmára, minőségére vonatkozó sommás „következtetést” lehet levonni. Ismétlem: az állomány, a gyarapítási összeg, az alapterület adatai önmagukban lehetnek viszonylagos információs értékűek, ám a bonyolult és sok vonatkozásban számszerűen nem minősíthető könyvtári tevékenység jellemzéséhez józanul felhasznált segédeszközként igenis elfogadhatók.

Az irányítás és az ellenőrzés vagy a fenntartó szemléletének esetleges hibáját pedig, azt ti., hogy csupán a statisztikai adatok alapján felületes ítéletet alkot egy-egy intézmény munkájáról, nem lenne szabad a statisztikai *rendszer* rovására írni. Az ilyen szemlélet szüli a statisztika „fetiszizálását”, s ennek nyomán a bizonylati fegyelem lazulását, a szépítést (értsd: hamisítást) is sok esetben. E jelenségek miatt azonban értelmetlenség volna a statisztikai rovatokat felelőssé tenni...

A vitaindító úgy véli: túlságosan sokat kérdezőnk, ám az adatok „hozadéka” igen szegényes a befektetett energiához viszonyítva. Ugyanakkor a modern könyvtári fejlődés — a szabadpolcos, viszonylag kevés kötött ellenőrzésre épülő szolgáltatás — fokozatosan „kihúzza a talajt” a statisztikai mérés „lába alól”. A látogatókról (látogatások) és a tájékoztatás mutatóiról írva Sárdy Péter is utal erre a tendenciára. A statisztikai adatszolgáltatási rendszer akkor lenne torz, akkor kerülnék az adatfeticsezés bűvöletébe, ha — az ellenőrizhetőség nehézségeinek ismeretében is — merev előírásokat adna a „látogatószámlálás”-ra. A munkanapló megfogalmazása így szól: „látogatónak tekintendő esetenként minden személy, aki a könyvtárat szolgáltatásainak igénybevétele céljából felkereste” és akiről „a könyvtár tudomást vett”. Ennél kötöttebb definíciót, úgy vélem, nem szabad adni. Ameddig a könyvtárak elhelyezése és személyzeti viszonyai lényegesen nem változnak, tehát ameddig a könyvtári épületekben (az ellenőrzési pontokon) az olvasóáramlás nehézségmentes megfigyelésére nincs mód, ajánlatos tudomásul venni „mérésünk” bizonytalansági tényezőit. A tájékoztatási tevékenységre utaló — illetve a vele összefüggő — mennyiségi mutatókkal hasonló a helyzet. Ami megszámlálható — mint például a Sárdy Péter által is említett reprográfiai adatok összehasonlítható jelzései —, azt is a könyvtári mutatók együttesében kell értékelni.

Egységes rendszert!

Mint az eddigiekből is kitűnik: Sárdy Péterrel ellentétben én a statisztika megjavítását nem az — UNESCO és az IFLA ajánlásaival összhangban álló — adatszolgáltatás szűkítésével javasolnám. Inkább az adatszolgáltatás egész hazai feldolgozási és gyűjtési rendszerét vélem következetlennek és esetlegesnek. Az információs rendszer egyszerű szemrevételezése is ellentmondásra utal. Hiszen évente kb. 8000 közművelődési „könyvtárról” kérünk be, dolgozunk fel adatlapokat, amelyek alapján meglehetősen nagy késéssel, jobbára elavult szempontokat rögzítő táblázatok születnek. Az önálló és a fiókkönyvtárak (8000!) együttes adathalmaza ebben a léptékben és ezzel a gyakorisággal idővel alkalmatlanná vált a lényeges tendenciák számszerű jelzésére. Ugyanebből a jelentésforrásból készül a *Településeink könyvtári ellátása* c., évente kiadott összeállítás is, amely azzal, hogy csupán a legfontosabb — az 5000 lakoson felüli helyiségekre vonatkozó — egyedi adatsorokat teszi összevethetővé, a könyvtári tervezés és teljesítménymérés számára, úgy tűnik, hasznosabb támpontot képes nyújtani fenntartóknak és könyvtárosoknak egyaránt. Szakkönyvtárainkról viszont teljes körben ötvenként, a legfontosabb intézményekről pedig ugyancsak éves periódusokban készülnek statisztikai kimutatások.

Az eredmény: az egyik helyen túl „sokszor”, másutt túl „kevészer” mérünk, s a jelenlegi formában a kétféle információ nem is egyesíthető. Meggyőződésem, hogy a statisztikai információ gyűjtésére és feldolgozására fordított energia növelése nélkül, a közművelődési könyvtárak teljes körű felmérésének ritkításával (ötévenként két alkalommal) egységessé és összevethetővé lehetne tenni a könyvtári statisztika jelenleg összehasonlíthatatlan — közművelődési, illetve tudományos és szakkönyvtári — eredményeit. A közbeeső években elegendő lenne a *Településeink könyvtári ellátása* című füzetben a nagyobb közművelődési könyvtárakról és a hazai szakkönyvtári rendszer gerincét alkotó szakkönyvtárakról tájékoztatást nyújtani. Emellett azonban a „helyi” jelentések a hálózati, az ágazati, a szakterületi alközpontok ellenőrző munkájának eszközeiként megmaradhatnak.

Az így felépített statisztikai rendszert egyedi, alaposan elemző mintavételes vizsgálatokkal és az új könyvtári törvényerejű rendelet értelmében felállítandó központi könyvtári nyilvántartás („könyvtári kataszter”) egyedi intézményi adataival kellene teljessé tenni. A könyvtári rendszerünk gerincét alkotó — kb. 2000 — könyvtárról (a legfontosabb közművelődési és szakkönyvtárakról, az utóbbiak között a tudományos minősítésű könyvtárak teljes köréről) e kataszterben kellene több, alaposabb információt „tárolni”.

•

A gyakorló könyvtáros az *adatlapok változásától*, azt hiszem, sokkal inkább idegenkedik, mint a megszokott intézményi statisztikai jelentésektől, melyek elkészítésének megvan a bevált, „bejáratott” rendszere. Ha azonban a könyvtári rendszer, az irányítás és a tervezés érdeke mégis úgy kívánja, akkor hosszú távra szólóan változtassunk rajta. És ehhez, úgy hiszem, a könyvtárakról szóló információs források egész rendszerét kellene korszerűsíteniük.

Fogarassy Miklós

A gyógyítás szolgálatában

— Egy reggel sürgősen hívtak a bíróságra. Orvosszakértőként is működöm, gázolási perben kellett véleményt adnom: bizonyító erejű volt-e az adott esetben az ittasságot kimutató alkoholszonda jelzése. A könyvtárba siettem, és *Margit néni* tüneményes' gyorsan kikereste, amit kértem. Szakirodalommal felvértezve fejtettem ki véleményemet a bíróság előtt.

Más alkalommal tudományos ülést tartottunk itt, a kórházban. Vita közben hivatkozni akartam valamire. Ismét a könyvtárhoz fordultam, s néhány perc múlva letettem az asztalra a hivatkozott irodalmat — idézte fel néhány, könyvtárral kapcsolatos emlékét *dr. Timár Károly*, a Veszprémi Megyei Kórház főorvosa.

Vajon *Margit néni*, azaz bocsánat, *dr. Magyar Miklósné*, a kórház orvosi szakkönyvtárának vezetője tudja-e, hogy az említett esetekben, meg számtalan más alkalommal, amikor munkáját végzi, tulajdonképpen az orvos munkatársa?

— Megtisztelőnek éreztem, hogy hozzám fordultak szakirodalomért — vála-

szolja. — S hogy milyen érzés orvosi könyvtárosnak lenni? Nos, ez a szó: irodalomkutatás, a könyvtáros nem kevés munkaköri feladatainak egyikét jelenti. De itt szüntelenül arra emlékezteti az embert minden, hogy e falak között betegek várnak gyógyulásra, s ez annyiban függ össze az irodalomkutatással, hogy a könyvtáros akarva-akaratlan arra gondol, hátha az általa felkutatott cikk, adat is segít az eredményes gyógyításban.

Ez így naivság, tudom. Magam is — sajnos özvegy — orvosfeleség lévén, tisztában vagyok azzal, milyen bonyolult dolog a gyógyító munka. De minket, könyvtárosokat mégis sarkall a gondolat: egy kicsit talán mi is...

Sajnos, megtörténik — szerencsére ritkán —, hogy nem találok meg, amit szeretnék. Egyszer egy teljes héten át böngésztem különféle mutatókat, gyűjteményes köteteket, emelgettem a létra tetején egyensúlyozva ezeket a nem csekély súlyú könyveket, hiába... Lehet, sőt egészen bizonyos, hogy az orvos már régen „ad acta” tette a kérdést, amihez anyagot kért, bizonyára talált más megoldást. Bennem azonban sokáig megmaradt a rossz érzés...

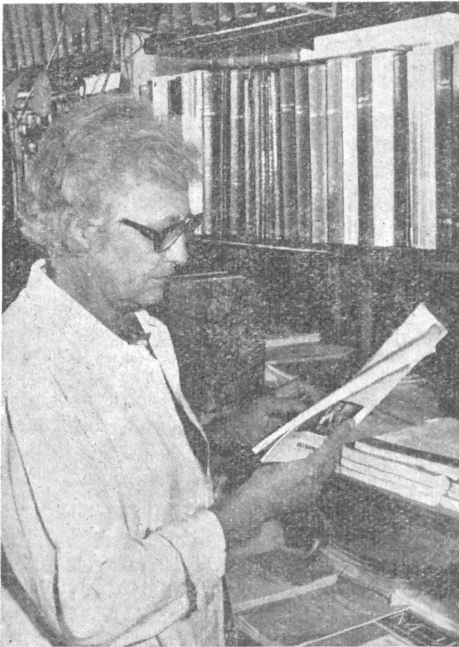
Szerencsére jóval több a sikerélmény.

Ezt a könyvtárnak köszönhetem — teszi élénk frissen megjelent szaccikkét könyvtárunk valamelyik szorgalmas használója. Arra céloz, hogy a főlünk kapott szakirodalomnak is szerepe van cikkének megszületésében. Tudjuk, erősen túloz, mégis örülünk. Különösen ha fiatal, kezdő orvos az illető.

— „Ingert” nem tud keltetni a könyvtár az önképzésre, a szaktudás állandó szinten tartására — veszi át a szót ismét *Timár főorvos*. — Szervezett továbbképzés keretében foglalkozunk a fiatal orvosokkal. Ez azonban csak indítást, gondolatokat ad. Irányjelző. A fiatal és kevésbé fiatal orvosnak magának kell lépnie. A könyvtár az út végigjárására ösztönöz, ha okosan felkínálja szolgáltatásait.

Mert nem kis dolog az, hogy a szakirodalom, képletesen szólva, előttem hever, s még le sem kell hajolnom érte.

— És mindig, minden azonnal kell — „panaszskodik” *Magyar Miklósné*. — Az egyik feladat a másikat éri. Hol az angol, hol a német, hol a francia szakkönyveket, folyóiratokat vallatjuk. Mindez rengeteg időt emészt fel.

(Fotó: *Timár*)

Megmentjük az időt az orvosoknak — lelkesedik, majd elkomorlyodva hozzát teszi — látja, így még soha nem gondoltam végig. Az ember végzi a munkáját éveken át, s csak valahol a tudata mélyén van elraktározva a felismerés: fontos, hasznos, amit csinálók...

Mit nyújtunk látogatóinknak?

Néhány kötet híján négyezer *szakkönyv*, több mint háromezer *folyóirat-évfolyam*, továbbá félezer *foto-kópia*, csaknem négyszáz *mikrofilm* (olvasó is van hozzá), *kéziratok*, *különnyomatok* százai, s négyszáz tíz *témabibliográfia* áll rendelkezésükre. A *kurrens folyóiratok* száma százhatvan, közülük kilencvenegy külföldről érkezik.

Szerzői betűrendes és speciális szakrendi katalógus, valamint különkatalógusok (mikrofilm, gyógyszerprospektus stb.) segítik a tájékozódást.

A nálunk fel nem lelhető irodalmat beszerezzük könyvtárközi kölcsönzéssel — csodálatos az együttműködés az országos orvosi könyvtári hálózatban!

Néhány éve kaptunk egy *Savin 220-as* gyorsmásoló berendezést, 1975-ben 14 500 másolatot készítettünk a kért, illetve kapott cikkekről.

Tájékoztató munkánk?

Vállalunk *témafigyelést*, jelenleg 9 téma irodalmát tartjuk számon, *bibliográfiát* is összeállítunk, ha van rá igény, egy-egy jegyzékben 40—50 tételt sorolunk fel.

Szóljak néhány szót hálózati munkánkról is?

Könyvtárunk — alközpont a hivatalos neve — hálózatába tömöríti a megye 13 egészségügyi intézményének orvosi szakkönyvtárát. Tagkönyvtárainak számát tekintve a *legnagyobb az országban*. Már 15 éve kiépült ugyan, de van még gond bőven. Akad még igazgatói irodában elhelyezett „könyvtár” s olyan is, amely könyvtáros hiányában zárva van. Célunk: olyan hatékonyra szervezni hálózatunkat, hogy a vonzási körébe tartozó valamennyi orvos és egészségügyi dolgozó hozzájusson a szükséges szakirodalomhoz. Ezt szolgálja például a megye egészségügyi intézményeibe járó folyóiratok *központi címjegyzéke*, melyet minden évben elkészítünk.

Magamról nem sok mondanivalóm van.

Pécsett jártam középiskolába. Csodálatos irodalomtanárnóm volt (az író-kritikus Galsai Pongrác édesanyja). Egyszer az egyik társam puskázott, leírta a dolgozatomat. Ki a nagyobb bűnös, aki az almát lopja, vagy aki a létrát tartja — kérdezte Margit néni (ő is Margit volt), és én kaptam egy szekundát. Nemcsak oktatót — nevelt is.

Néhány év múlva férjhez mentem. Férjem, mint már említettem, orvos volt, három gyermekünk született. Akadt munkám elég, a háború vége felé jártunk, engem valahogy mégsem elégitett ki a „csak” háziasszonyi élet. Hamarosan alkalmam nyílt arra, hogy kilépjek a világba. Sajnos, nem úgy, ahogy elképzeltem.

Férjem, aki a háború után itt, a vespéremi kórházban helyezkedett el, a koreai háború idején az ottani *magyar hadikórházban* — a mai fiatalok talán nem is hallottak róla — dolgozott, s a harcok befejeztével az utolsó csoporttal indult haza. Útközben súlyosan megbetegedett. Már csak a halálhíre érkezett hozzánk... Negyvenkét éves volt.

Itt maradtam három iskolás gyermekkel. Állást vállaltam a *Bakony Múzeumban*. Érdekes munkám volt, a régészek által gyűjtött leletek adatait dolgoztuk fel, katalogizáltunk, leltároztunk. Jó előiskola volt későbbi könyvtárosi pályámhoz.

Időközben — ezt persze csak utólag tudtam meg — az 1956-os könyvtári tvr. nyomán az egészségügyi miniszter rendelkezése megkezdődött az *országos orvosi szakkönyvtári hálózat* kiépítése. Napirendre került a szakkönyvtár helyzete a Veszprémi Megyei Kórházban is. Ráadásul — mint mondtam — kijelölték a megye orvosi szakkönyvtárainak hálózati központjaul.

Ha már könyvtáros kell — döntöttek —, legyen ismerős. Még jól emlékeztek férjemre, így esett rám a választás.

Milyen volt a könyvtár?

Néhány négyzetméteres helyiség az alagsorban, előzőleg fűrdőszobának használták. Két szekrényben mintegy 700 szakkönyv alkotta az állományt.

Ide, ahol most vagyunk, 1967-ben költöztünk. Elméletben három helyiségünk van. Az első a dolgozók szakszervezeti könyvtára, itt húzódik meg egy kis könyvgyűjtemény a betegeknek (nem merném betegkönyvtárnak nevezni), s ez a munkaszobánk is. A középső helyiség, ahol most ülünk, a tulajdonképpeni szakkönyvtár, s a harmadik — volna — az olvasószoba. Ott azonban többnyire szakmai rendezvényeket, üléseket tartanak...

Mi lenne a mesebeli három kívánságom?

Hadd kívánjak csak egyet. A következő években erőteljesen folytatódik a kórház rekonstrukciója, fejlesztése. Ne maradjon ki ebből a könyvtár sem — mondotta befejezésül dr. Magyar Miklósné.

Simay Norbert

Mit nyújt a könyvtárosoknak a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtára ?

Nem veszik kellőképpen igénybe a KMK szakkönyvtárát a legilletékesebb használók, a könyvtárosok. A valószínű, hogy a benne évtizedek óta összegyűjtött és rendszerezett anyagról nincs is tudomásuk. Pedig a gyűjtemény rendkívül értékes, és — különösen periodikum-állománya — a legidősebb szakmai információkat tartalmazza.

Az állomány alapját az 1946-ban létrehozott Országos Könyvtári Központ gyűjteménye képezi, amely a Központ megszűnésekor, 1952-ben az Országos Széchényi Könyvtár keretében akkor felállított módszertani osztály kezelésébe került. A módszertani osztály feladatkörének továbbfejlesztésével 1959. január elsejével szervezték meg a Könyvtártudományi és Módszertani Központot, azóta ennek keretében működik a könyvtártudományi szakkönyvtár, a hazai könyvtártudományi kutatás és dokumentáció szakirodalmi bázisa.

Az állomány

A szakkönyvtár teljességre törekvően gyűjti a könyvtári és informatikai szakirodalmat és válogatva a háttudományok magyar és külföldi alapműveit. A legfontosabb témakörök: könyvtártudomány, informatika, könyvtár- és tájékoztatásügy, a különféle könyvtár- és intézménytípusokról szóló irodalom, könyvtárépítés és -berendezés, vezetés, személyzet, állománygyarapítás és feldolgozás, állományvédelem, olvasószolgálat, tájékoztató munka, írás- és nyomdászattör-

ténet, könyvkiadás, könyvkereskedelem. Néhány a határterületek közül: oktatásügy, közművelődésügy, szociológia, műzeumügy, levéltárügy stb.

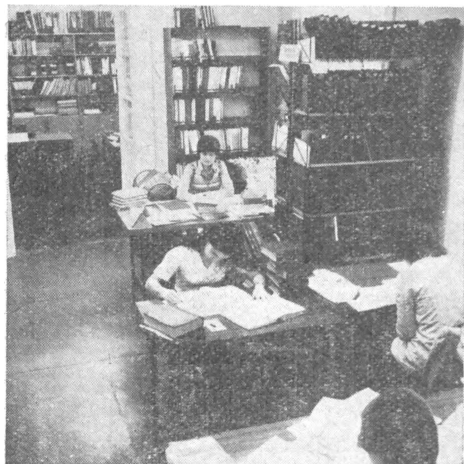
A könyvtár különféle magyar és külföldi folyóiratokból, prospektusokból, referáló lapokból szerez tudomást az újonnan megjelenő kiadványokról. Ezek kisebb hányadát megvásárolja, az állomány nagyobb részét azonban ajándékként, csere útján, vagy a kötelezpéldány szolgálat révén kapja meg. A cserébe kapott kiadványok 60 százaléka a Széchényi Könyvtár nemzetközi csereszolgálatának közreműködésével jut a könyvtárba, 40 százaléka pedig az intézet által kiépített közvetlen cserekapcsolat eredményeképpen érkezik.

A könyvtár állománya igen széles skálájú. A kutató itt minden témakörben találhat érdeklődésére számottartó könyvet, folyóiratot vagy egyéb dokumentumot. A monográfiák mellett ugyanis valamennyi kiadványfajta megtalálható az állományban, sőt, ezek a „nem hagyományos dokumentumok” egyre nagyobb hangsúlyt kapnak. Közéjük tartoznak a periodikumok, a fordítások, a szakdolgozatok, a mikrofilmek, a sajtókiadvágatok, a prospektusok, az útijelentések, a kongresszusi, konferenciai jelentések (ez utóbbiak közé tartoznak az IFLA anyagok is) és az egyéb, úgynevezett nem publikált dokumentumok. A nem hagyományos dokumentumok beszerzésére, feldolgozására, tárolására és felhasználására vonatkozó szabályok kidolgozása most folyik.

A feltárás

Az állományról betűrendes leíró katalógus készül. A tartalom feltárását — az 1974. december 31-ig beérkezett dokumentumok esetében — a szakkatalógus teszi lehetővé. 1975. január elsején a szakkönyvtár áttért a tárgyszókatalógusra. A tárgyszavazás a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tájékoztatói osztálya által szerkesztett tárgyszójegyzék alapján történik. Ez a tárgyszójegyzék egyben egy későbbi könyvtári és tájékoztatói teaurusz alapját is képezi.

A tájékozódást, a keresést nagymértékben megkönnyítik a tájékoztatói osztály által szerkesztett dokumentációs kiadványok. A külföldi szakirodalmat, elsősorban a folyóiratcikkekét, de a könyveket, monográfiákat is, a „*Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom*” című referáló lap (KDSZ), a magyarokat pedig a „*Ma-*

(Gerő Gyula felvételei)

gyar *Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája*” (MAKSZAB) című kiadvány tárja fel. A magyar anyagot feldolgozó lap teljességre törekszik: valamennyi magyar könyvet, folyóiratcikket, sőt a hírlapokban megjelenő könyvtári vonatkozású híryananyagot is felöleli, és minden tételhez pár soros annotációt ad.

A KDSZ ezzel szemben válogat a külföldi anyagban, és hosszú referátumokat közöl. Mindkét lap használatát betűrendes és tárgymutató segíti elő, ezek számonként, évenként és ötéves kumulációban jelennek meg. A külföldi szakirodalomból évente kb. 2000 tételt dolgoznak fel a szerkesztők. E mennyiségnek mintegy a fele kerül a referáló lapba. A feltárt teljes külföldi cikkanyagot a cikk-katalógus tartalmazza, amely 1969-től betűrendben és tárgyszavak szerint, 1975-től pedig földrajzi bontásban is feltárja az irodalmat.

A referáló lapok és a cikk-katalógus segítségével ily módon a legfrissebb irodalomról is tájékozódhat a kutató, a dokumentumokhoz pedig hozzájuthat a szakkönyvtárban.

A folyóiratok

A könyvtár állományának tekintélyes iányadát képezi periodikumgyűjteménye, amely csaknem 1500-féle könyvtári és tájékoztatástudományi folyóiratot, évkönyvet, munkatervet, jelentést, évi statisztikai beszámolót stb. tartalmaz. E mennyiségnek kb. harmada élő cím. A folyóiratok 54 országból járnak. A kurrens folyóiratok között vannak pl. Törökországból, Singapore-ból, Japánból érkezők, a régebbiek között pedig kínai, tunéziai, uruguayi, chilei, Costa Rica-i folyóiratok is akadnak. A legtöbb külföldi folyóirat Csehszlovákiából, Nagy-Britanniából, az NDK-ból, az NSZK-ból, a Szovjetunióból és az USA-ból érkezik.

A periodikumállományt 155 tárgyszó tárja fel. Például: *könyvtárügy* (Bok og Bibliotek, Australian Library Journal, Bibliotekar); *könyvtártudomány* (Annals of Library Science and Documentation, Advances in Librarianship, Könyvtártudományi Tanulmányok, Library Trends); *mikrofilm* (Microdoc, Newsletter Microfiche Foundation); *automatizálás* (Infor-

mation Retrieval and Library Automation Letter, Journal of Library Automation, Mechanizace, Automatizace, Administrativy); *dokumentáció* (Bibliography Documentation Terminology, DFW Documentation Information, Kniznice a Vedecké Informacie, Naucno-Tehnicieszkaja Informacija); *könyvtár-építés és -berendezés* (Library Technology Program, A Könyvtárépítés és -Berendezés Füzetei); *referáló lapok* (Bulletin Signalétique, Children's Literature Abstracts, Hungarian Library and Information Science Abstracts Information Science Abstract, Informacija o Bibliotecsnom Dele i Bibliografii za Rubezsom, Informationsdienst Bibliothekswesen, Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, Library and Information Science Abstracts, Library Literature, A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája, New Literature on Automation, Referativnűj Szbornik szerija 1., 11., Referativnűj Zsurnal).

Katalógusok — olvasószolgálat

1973 január és 1975 május között került sor a periodikumállomány teljes átvizsgálására. Ennek eredményeképpen a könyvtár egész állományát, így a folyóiratokat is tartalmazó betűrendes katalógus mellett kiépült a periodikumok külön katalógushálózata: betűrendes, tárgyszó, földrajzi, valamint a raktári-számrendi szolgálati katalógus.

A földrajzi katalógusban az országnevek betűrendjében sorakoznak a katalóguscédulák, de a nemzetközi szervezetek által (IFLA, FID, UNESCO, NTMIK = Nemzetközi és Tudományos Műszaki In-

formációs Központ) kiadott folyóiratok legelől helyezkednek el. A „Magyarország” tárgyszón belül pedig Budapest került az élre, a többi cédula megyék szerinti csoportosításban található.

A tárgyszókatalógus a tájékoztatói osztály dokumentációs kiadványaiban és a szakkönyvtárban használt tárgyszójegyzék alapján készült.

Az említett cédulakatalógusokon kívül elkészült a KMK szakkönyvtárának időszaki kiadványait feltáró kötetkatalógus is. E katalógusban a címek betűrendjében következnek egymás után a periodikus kiadványok leírásai.

A kötetkatalógust földrajzi és tárgymutató egészíti ki, ezek elrendezése azonos a könyvtár hasonló katalóguséival. Mindkét mutató a betűrendi tételszámra utal. A tárgymutatóban a tételszám mellett betűjel van, amely a kiadó országot jelzi. A földrajzi mutatóban pedig az országnevek mellett zárójelben szerepel a betűjel, ezenfelül a tárgymutató végén megtalálható a rövidítések feloldása is. A periodikumok kurrens voltát mindkét mutatóban a tételszám aláhúzása jelzi.

A könyvtár — szakemberek részére — pontosan körülhatárolt témákban szerényebb méretű irodalomkutatást is végez. Az eddig elkészített irodalomkutatások másolatai a kutatók rendelkezésére állnak. (Például ilyen témákban: a helyismereti munka Magyarországon; szakkönyvtárügy és műszaki tájékoztatás; központi szolgáltatások; igényvizsgálat; olvasásvizsgálatok; könyvtár és közművelődés; városi közművelődési könyvtárak; ifjúsági könyvtárak, ifjúsági olvasók stb.)

Az új könyvekről, sőt a folyóiratcikkek-ről is figyelőcédulát juttat el a könyvtár a témával foglalkozó szakembereknek. E tájékoztatás révén a legfrissebb irodalomról.

A könyvtár nyilvános, a kölcsönzés ideje egy hónap, amely indokolt esetben meghosszabbítható. Kézikönyvtári könyveket és periodikumokat azonban nem kölcsönöz, de a cikkekről másolatot bocsát az érdeklődők rendelkezésére.

A könyvtár — különösen az olvasóterem — hosszú nyitvatartásával is igyekszik a könyvtárosok kutatómunkáját segíteni. Az olvasótermet a hét minden hétköznapján — kivéve a szombatot — este fél nyolcig lehet látogatni, mégpedig kilenc órától (kivével a hétfő és csütörtök, amikor az olvasóterem délután kettőkor nyit). A kölcsönzés lehetősége természetesen szűkebb: kölcsönözni hétfőn és csütörtökön kettőtől hatig, kedden és szerdán kilenctől hatig lehet; pénteken kilenctől háromig, szombaton pedig délig van kölcsönzés.

Meskó — Póka ex libris

Jordán Katalin

Bemutatjuk angol és orosz nyelvű referáló lapunkat

A magyar könyvtárügy eredményei megérdemelnék, hogy jobban ismerjék őket a külföldiek, illetve többet foglalozzanak velük a külföldi folyóiratok, referáló lapok.

Ezt teszi szövé *Sárdy Péter* a *Könyvtári Figyelő* 1974. évi 4. számában, a nemzetközi könyvtári-informatikai szak-sajtóról szóló ismertetésében, *Mezei György*, a *Könyvtáros* 1975. évi 1. számában, a *Könyvtári Figyelőről* szóló írá-sában, de erről szól *Faragó Lászlóné* is a *Könyvtári Figyelő* 1975. 2. számában. Most arról szeretnénk a könyvtáros tár-sadalmat tájékoztatni, hogy eredmé-nyeink megismertetése érdekében mit tettünk az elmúlt években egy fontos te-rületen.

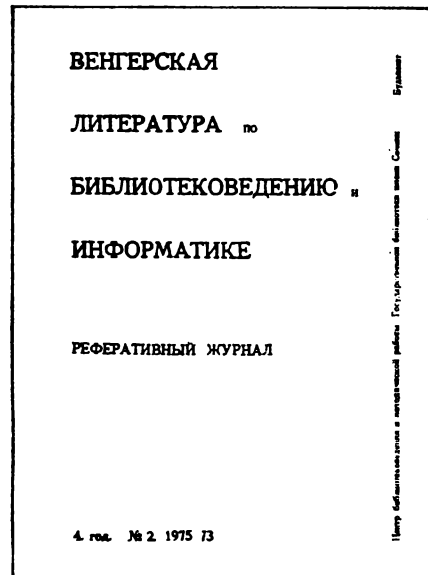
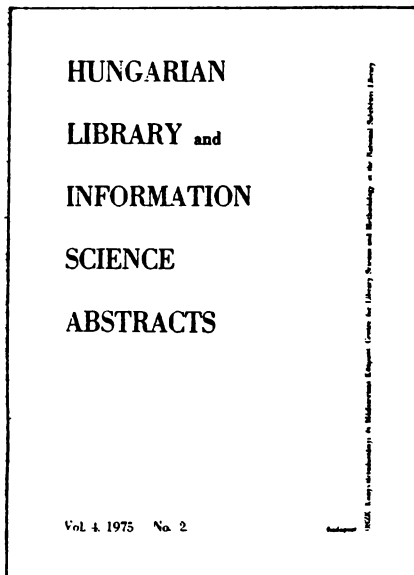
A Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1972 januárjában angol és orosz nyelvű referáló lapot indított, *HLISA* (*Hungarian Library and Information Science Abstracts*), illetve *VELBI* (*Ven-gerszkaja Literatura po Bibliotekovede-niju i Informatike*) címmel.

A folyóirat évente kétszer jelenik meg, és 100–120 magyar közleményt referál angol, illetve orosz nyelven. A válogatás arra törekszik, hogy az előző félévben megjelent publikációk javát — elsősor-ban a magyar könyvtár- és tájékoztatás-ügyet leginkább reprezentálókat ismer-tesse. Ezt az anyagot szakcsoportokba rendezve teszi közzé a kiadvány. Minden év második száma betű- és tárgymutatót

tartalmaz, amely kumulálja az előző fü-zetekben megjelent referátumokat is.

A folyóirat kezdetben csak azokhoz a külföldi partnerekhez jutott el, akikkel a KMK már addig is kapcsolatban állt, de az intézet megküldte a nagyobb referáló folyóiratok szerkesztősegeinek is. A kiadványt néhány angol, cseh és német szakfolyóirat ismertette. Ezen és más csatornákon keresztül is egyre több in-tézmény, sőt, magánszemély szerzett tu-domást a kiadványról és kérte rendsze-res küldését. Az érdeklődés fokozódását érzékelteti az is, hogy a *HLISA* a kez-deti 200 helyett ma már 400, a *VELBI* pedig 100 helyett 150 példányban jele-nik meg. Így ma már a magyar könyvtár-és tájékoztatásügyet bemutató kiadvány megtalálható a moszkvai Lenin Könyv-tártól a washingtoni Library of Cong-ress-ig, öt világrész 42 országának könyvtáraiban.

Előttünk áll még az a feladat, hogy megvizsgáljuk, vajon a külföldi lapok-ban növelte-e a magyar szakirodalom referáltságát ez a kiadvány. Azt azonban máris észleljük, hogy könyvtárügyünk jobban érdekli a külföldi szakembereket. Személyes találkozások alkalmával is ki-derül, hogy ismerik lapunkat. Bizonyítja ezt a már említett példányszám-növeke-dés, és tanúsítják a lapra hivatkozó ki-adványkérések is, amelyek rendszeresen érkeznek például a londoni *British Mu-seum* keretében működő *Library Asso-*

ciation-tól (Könyvtáros Szövetség), vagy például a *Research in Librarianship* című, *Ausztráliában* szerkesztett folyóirattól. (Ez a HLISA alapján válogat cikkeket, amelyeknek teljes angol szövegét kéri a szerkesztőségtől — és meg is jelenteti.)

Közvetett módon is hasznot hajtó vállalkozás a referáló lap. A KMK ezt a kiadványt nemzetközi csereszolgálata keretében bocsátja partnerei rendelkezésére, akiktől cserében értékes monográ-

fiákat, folyóiratokat, szűk nyilvánosságú kiadványokat kap szakkönyvtára számára.

A referáló lap megindításával nagy lépést tettünk afelé, hogy szakmai hitelünket a nemzetközi könyvtáros társadalomban megerősítsük, hogy eredményeinkről széles körben tájékoztassunk, és áttekintést adjunk a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy mindenkorai helyzetéről, gondjairól, tennivalóiról és terveiről.

Czinner Tiborné

A Corvina Könyvtár kutatása Beszélgetés a Csapodi házaspárral

A Magyar Tudományos Akadémia elnöksége akadémiai díjban részesítette Csapodi Csaba kandidátust, az Akadémia könyvtárának nyugalmazott osztályvezetőjét és feleségét, Gárdonyi Klára kandidátust, az OSZK nyugalmazott osztályvezetőjét.

Az indokolás szerint mindketten „a Corvina Könyvtár kutatása, valamint általában a középkori magyarországi kódexek feltárása terén több évtizedes eredményes munkát végeztek. E kutatások nagy szintézisei: a *Bibliotheca Corviniana* és a *The Corvinian Library. History and Stock* című művek. A szerzők ebben a művekben a Corvina Könyvtár történetének számos, eddig homályos pontját minden jel szerint végső érvénnyel tisztázták. Csapodi rekonstruálta a Corvina Könyvtár egykori feltételezhető állományát. Csapodiné tisztázta a Corvina Könyvtár másolóinak kérdését. Mindketten számos, eddig ismeretlen Corvina kódexet fedeztek fel. Ehhez a munkához kapcsolódott a más, magyarországi középkori könyvtárak terén végzett úttörő kutatásuk. Janus Pannonius s Vitéz János fennmaradt kódexeit gyűjtötték egybe, fényt derítve ezzel a Corvina melletti két másik legjelentősebb magyar reneszánsz könyvtárra. Nagy jelentőségű és a magyar múlt egyik különösen értékes fejezetének feltárására összpontosult a Csapodi házaspár munkája, s eredményeiket a nemzetközi kutatás is méltatja.”

Csapodi Csaba történelem-földrajz szakos tanárként végezte el az egyetemet, és kezdetben az újkori magyar történelemmel foglalkozott. Felesége magyar–német–művészettörténelem szakos tanárnő, első kutatási területe a biedermeier kor irodalma volt. Amikor felkerestem őket Üllői úti otthonukban, először az iránt érdeklődtem, *milyen úton jutottak el addig, hogy Mátyás király könyvtárával kezdtek foglalkozni.*

— A doktorátus megszerzése után — mondotta Csapodi Csaba — dolgoztam a Széchenyi Könyvtárban és az Egyetemi Könyvtárban, továbbá a Magyar Történettudományi Intézetben. Az Akadémia könyvtárába 1951 elején kerültem, először szakozó voltam, később a kéziratárba osztottak be. Nagyon megszerettem a könyvtárosi pályát, jó érzés volt könyvtárban dolgozni, ahol bármikor bármilyen engem érdeklő művet megkaptam. Kollégáim mindenben segítettek, azonnal felhívták a figyelmemet, ha számomra fontos dolgot találtak. Ezt a figyelmességet tapasztaltam később a külföldi könyvtárosok részéről is. Az akadémiai könyvtárban határoztam el végképp, hogy könyvtártörténettel fogok foglalkozni, olyan stúdiummal, amelynek forrásait helyben megtalálom, és nem kell délutánjaimat a levéltárakban tölteni. Megírtam egyebek közt *A legrégebb magyar könyvtár belső rendje* címmel a pannonhalmi becencések XI. századi bibliotékájának, valamint az akadémiai könyvtár ősnomtatvány-gyűjteményének a történetét. Bosszantott, hogy a Corvina Könyvtárról szóló feldolgozások nem foglalkoztak az állomány nagyságával. Erről akartam írni, de nem többet, mint egyetlen tanulmányt.

— Ez valóban olyan téma, ami mindenkit érdekel. Én a legszélsőségesebb számokat hallottam emlegetni. Volt, aki 500 kötetre becsülte, és volt aki ennek százszorosára, 50 ezerre. Egykorú katalógus, könyvjegyzék vagy részletes leírás hiányában lehet-e egyáltalán megállapítani a valóságot megközelítő számot, és ha igen, mekkora ez?

— Sok eltérő adatot vetettem össze, például azt, hogy abban a teremben, ahol őrizték a gyűjteményt, hány kódex férhetett el. Mátyás király elődeitől legfeljebb száz kötetet örökölhetett. Az évi gyarapodás eleinte — 1472-ig legfeljebb évi öt kötet lehetett, 1473 és 1484 közt pedig ennek a tízszerese, 50 kódex. Feltehető, hogy Beatrix királyné is hozott magával olasz földről néhány kódexet. 1485 és 1490 közt az uralkodó gyűjteményét tudatosan a legnagyobbszereűbbé akarta fejleszteni, de az évi gyarapodás ekkor sem haladhatta meg a százötven kötetet. Ezekből a játéknak tűnő, ám a való helyzetet figyelembe vevő, sok peccseléssel járó számítgatásokból kiderült, hogy az állomány 1600—1800 kódex és 300—400 ősnymotatvány lehetett, azaz a valószínű kötettség 2000, de semmiesetre sem több 2500-nál. Ennek a számnak a megállapítása évek megfeszített munkáját követelte, az egy tanulmányból több tucat kisebb-nagyobb közlemény és két testes könyv lett. Így váltam Corvina-kutatóvá!

— Mit jelentett ez a kétezer kötet az akkori viszonyok közt?

— Mátyás halálakor könyvtára nagyságát és értékét tekintve Európa második legnagyobb gyűjteménye volt. Csak a Vatikáni Könyvtár rendelkezett ennél nagyobbval.

— És vajon hogyan lett a feleség Corvina-kutatóvá?

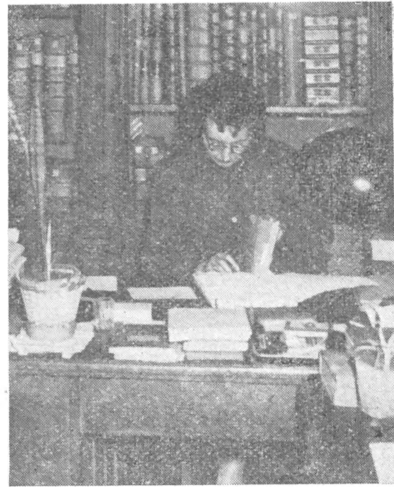
— Az én pályafutásom egyszerűbb: a Széchényi Könyvtárban kezdtem dolgozni, és innen mentem nyugdíjba is. Amikor a kéziratárba osztottak be, többször megbíztak azzal a feladattal, hogy neves vendégeknek, külföldi látogatóknak mutassam meg egyik vagy másik korvina-kódexünket. Kaptam egy gépelt szöveget, s ennek alapján hívtam fel a vendégek figyelmét a kötetek nevezetességeire, érdekességeire, különös szépségeire. Ez nem elégitett ki, szerettem volna többet tudni az egyes kódexekről, és saját megfigyeléseim alapján alakítani ki véleményemet. Eleinte inkább a művészettörténész szemével néztem az ékes kezdőbetűket, a miniatúrákat, a különféle díszítéseket. Később figyelmemet a sceptorok, vagyis a másolók kézírásának egymástól eltérő formája vonta magára. Kutatni kezdtem: hány másoló kezényomát lehet felfedezni a különféle kötetekben, mit tudunk róluk, ismerjük-e nevüket, személyüket, származásukat, s hogy ki volt a mesterük, melyik városban sajtátították el és gyakorolták a kódexírás művészetét? Lassan szenvedélyemmé vált ez a vizsgálódás. Ebben talán a szülői örökségnek is része van. Édesapám, Gárdonyi Albert ugyanis nemcsak történetíró volt, hanem mint paleográfus, a középkori oklevelek szakavatott ismerőjeként is számontartották.

— Hány kódexről sikerült megállapítaniuk, hogy egykor Mátyás király könyvtárába tartoztak?

— Éppen tizenháromról. Ehhez jön még egy-két kötet, amelyekre mások hívták fel a figyelmet, mint valószínű korvinákra. Mi csak hitelességüket állapítottuk meg.

— Úgy gondolom, a könyvtörténész egyetlen korvínára rábukkanhat véletlenül, de tizenháromra...! Ez csak módszeres, tervszerű és sokáig tartó kutatás eredménye lehet. Hogyan kell, hogyan érdemes egyáltalán nekifogni a keresésnek?

— A korvina kötet legbiztosabb ismertető jele — mondja Csapodi Csaba —, ha a kötésen vagy a címlap alján ott díszlik Mátyás király címere, a gyűrűt tartó holló. Egyébként ennek a madárnak a latin nevééről, a *corvus*ról kapta nevét az egész gyűjtemény. Ez közismert tény. Éppen ezért nem számíthatunk arra, hogy ezen az alapon találunk új korvinát, hiszen az ilyen kódexeket már régen számba vették. Tanulmányozni kell a külföldi könyvtárak kódexkatalógusait, és ha ezek révén egyik-másik darabról kiderül valami, ami magyarországi eredetre vall, Budán megfordult személy birtokában volt, akkor érdemes ezt kézbe venni és alaposan megvizsgálni. A címert különben a későbbi tulajdonosok gyakran kivakarták vagy átfestették saját címerükre. Példaképp megemlítem az Escorialban őrzött, Platon leveleit tartalmazó korvinát. Erre egy angol könyvtáros hívta fel a figyelmünket: közölte,

Az Escorial Platon korvinája Mátyás király arcképevel

hogy ő budai eredetűnek tartja. Megvizsgáltam, és megtaláltam a kivakart címer nyomát. Ennek a kötetnek rendkívül érdekes a címlapja, mert ráfestették Mátyás jól sikerült, hadisisakos arcképét. Alatta két, könyvet olvasó puttó (angyalka) ül.

— Sokszor az írás vezet nyomra, a másoló személye — veszi át a szót ismét Gárdonyi Klára. — Például *Petrus Cennius* egyike volt a Corvina Könyvtár legtöbbet foglalkoztatott scriptorának. Igyekeztem minden adatot összegyűjteni az általa másolt kódexekről. A szakirodalomból ismeretes, hogy ezek közt van *Benedictus Crispus*nak egy orvosi tárgyú munkája is, amely a Vatikáni Könyvtárban található. Nehéz volt rábukkanni, mert nem önálló darab, hanem hozzákötötték két másik kézírathoz. Nincs is katalogizálva Crispus neve alatt. Sok kézen megfordult már, de senki sem gyanította, hogy Budáról került Rómába. A címlapot ultraibolya sugarakkal átvilágítva könnyen meg lehetett állapítani, hogy egykor a gyűrűt tartó hollót festették rá, csak később ezt kivakarták. Körötte azonban még ma is jól látható egy indafonatos díszítmény, amely „az első budai címerfestő” névvel emlegetett miniátor munkája. Néha az *emendálás* vezet nyomra.

— *Ez a kifejezés valamiféle javítást, korrektúrát jelent?*

— Igen. Egyrészt a másoló által kifejtett részek pótlását és rosszul írt szavak kijavítását, másrészt a másolandó szövegből átvett nyelvtani, stílusbeli hibák helyesbítését. Ezt mindig tudós humanisták végezték. Nagyon sok kódexet emendált *Vitéz János*, mégpedig nemcsak a saját tulajdonában levőket, hanem az uralkodóét is.

— Két évvel ezelőtt UNESCO ösztöndíjjal Madridba utaztam — folytatta Csapodi Csaba. — A királyi könyvtárban vizsgáltam egy kódexet, és megmutattam a feleségemnek is, aki saját költségén utazott utánam. Ő örömmel fedezte fel benne *Vitéz* emendálását. „Te mindenütt *Vitéz* kezeírását véled felfedezni!” — mondtam, de csak magamban, s ezt is megbántam, mert ő rögtön a kódex végére lapozott, ahol a tudós püspök szignálni szokta az általa emendált kéziratokat. S ott valóban megtaláltuk a kézjegyet.

— *Van-e remény arra, hogy a korvinák száma még gyarapodni fog?*

— A nagy külföldi kódexgyűjtemények jelentős része még feldolgozatlan, csak repertóriumfélék készültek róluk, amelyek a szerzőre, a címre és esetleg a másolóra vonatkozó adaton kívül mást nem tartalmaznak, s így semmiféle támpontot nem adnak a korvinák kutatására. Firenzében ilyen az anyag fele, a madridi harmincezer kódex közül háromezerről írtak részletes katalógust, sőt a Vatikáni Könyvtár nyolcvanezres állományából is csak mintegy 15 000-ről áll rendelkezésünkre részletes leírás. Ne feledjük, *Mátyás* gyűjteményében nemcsak fényes kiállítású, bársonyba, bőrbe kötött, aranyfémű kótetek voltak, hanem kevésbé díszes, egyszerűbb írású kéziratok is. Ezekre kevés gondot fordítottak eddig a kutatók, s ezért ilyenek közt remélhetők az újabb felfedezések. Az általunk azonosított kötetek nagyjából ebbe a csoportba tartoznak. Az egyéb lehetőségek közül csak egyet említek. A múlt században *Jankovich Miklóstól*, a híres gyűjtőtől egy antikvárius megvásárolta *Mátyásnak Cennius*-szal kapcsolatos számadáskönyvét. A kötet azóta eltűnt, de remélhetőleg csak lappang valahol. Ha előkerül, új adatokat tud szolgáltatni.

— *Előnyös-e egy téma közös kutatása?*

— Feltétlenül. Ha valami nehézség, fennakadás van kutatásainkban, rögtön tanácsot kérhetünk egymástól. Munkánkat az is segíti, hogy az első — és tegyük hozzá: a legszigorúbb — kritikákat a házastársunktól kapjuk.

— *Mivel foglalkoznak még?*

— A korvinák kutatása magától értetődően vezetett el minket a másik két nagy humanistánk könyvtárának, *Vitéz János* és *Janus Pannonius* gyűjteményének tanulmányozásához. Nemrégén még azt vallották, hogy a XV. századi Magyarországon csak egy nagy könyvtár volt, a királyé. Ma már egyre jobban látjuk, mennyire jelentős volt ennek a két főpapnak a gyűjteménye. Ismereteinket tovább kell bővítenünk, különösen Vitéz Jánosról, a hazai humanizmus első nagy alakjáról, aki nélkül nem vált volna Csezmicei János Janus Pannonius-szá, és aki nélkül a Corvina Könyvtár jelentősége is kisebb lett volna.

— *Közösen foglalkoznak velük?*

— Megosztottunk a témákon, feleségem foglalkozik Vitéz Jánossal, én pedig Janus Pannonius-szal.

— *Látom, éppen korrektúrát gondolnak...*

— Az 1967-ben megjelent „Bibliotheca Corviniana”-t újabb kiadásra készítjük elő. Csak annyiban új, hogy több fejezetét teljesen átdolgoztuk.

*

Az új kiadás szerint a hitelesnek elismert korvinák száma a Csapodi házaspár kutatásai nyomán 180-ról 194-re emelkedett.

Vértesy Miklós

a könyvtárak történetéből

Százéves a szolnoki MÁV Járműjavító szakszervezeti könyvtára

Várostarténeti szempontból is jeles évforduló a jubiláló könyvtaré, hiszen a szolnoki városi könyvtárat is csak 1935-ben alapították, ráadásul a Járműjavító könyvtára országosan is a legrégebbi üzemi könyvtárak közé tartozik.

Az olvasószoza

A *Tiszai Vaspálya Társaság* — mint az alföldi vasútvonalak új tulajdonosa — 1856 elején Szolnokon nagyobb, jelenleg is meglévő üzem építéséhez fogott, melyet 1858-ban helyeztet üzembe. A műhely vezetőit az első 15—20 évben kizárólag külföldi szakemberekből válogatták ki, sőt a munkások többsége is külföldről származott.

A szolnoki *MÁV Járműjavító könyvtárának* megalapítása 1876-ban a munkásmozgalom magyarországi kibontakozásával függ össze, noha az alapítás körülményei a munkásmozgalom leszerelésére irányuló szándékokra utalnak. A műhely főnöke, *Wagner Gusztáv* úgy vélte, hogy a 300 munkást foglalkoztató üzemből hiányzik a „testületi szellem”. Nézete szerint „a magyar munkást nemcsak mesterségében, hanem szellemi, műveltségi intelligenciában hasonló szintre kell emelni, mint a külföldi munkást, hogy ezáltal őket nélkülözhetővé tegye”.

Eredetileg olvasóegylet alakítását tűzte ki célul. Az alapszabály-tervezetet maga Wagner műhelyfőnök dolgozta ki, de az egylet létrehozását a minisztérium megakadályozta. Így helyette a szerényebb elnevezésű olvasószoza jött létre 1876. október 1-én. Ennek létrehozását a műhely alkalmazottainak, munkásainak hirdetménye jelentette be. Néhány pontját érdemes idézni:

„Hogy az igazgatóságnak a munkások érdekében nyilvánuló e kegyességét méltányolhassuk, felhívom az összes munkásokat, hogy az olvasószobába (melyből később egy önképző egyletet fogunk alakítani) minél nagyobb számban belépjenek... Minthogy az olvasószoza vasár- és ünnepnap reggel 8 órától este 10 óráig, hétköznapokon pedig esti 6 órától 10 óráig nyitva lesz, ezenkívül hírlapok, jó könyvek és minden szakbavágó megfelelő oktatás által a tagok szórakoztatása, képzése iránt bőségesen gondoskodva lesz, elvárom az összes munkástól, hogy a kínáló kedvező alkalmat örömmel meg fogják ragadni és az olvasószoza tagjai közé minél számosabban beiratkoznak.”

Bár sokan „igaz lelkesedéssel” beiratkoztak az olvasószobába, a szervezés „kincstári” jellegét bizonyította, hogy a kisebbségtől, amely nem vállalta az önkéntes belépést, hivatalból vonták le a tagsági díjat. Az olvasószoza helyiségeit a szükséges berendezéssel együtt a Tiszavidéki Vasút igazgatósága díjtalanul bocsátotta a tagok rendelkezésére. A *négy helyiségből* a legnagyobb a társalgó és felolvasóterem, illetve egy

másik, az olvasóterem volt, a két kisebb területű pedig könyvtári — raktározási — célokat szolgált.

Az első könyvtárosi, vagy ahogyan nevezték, „könyvtárnoki” tisztséget — 22 évig — id. *Heynke Oszkár* látta el. Az alapítás idején a tagdíj havi 40 krajcár volt, ezt a későbbiek folyamán 30 krajcárra csökkentették. Az olvasószoba állományát a műhelyfőnök 100 kötetes adománya alapozta meg, aminek példáját több mérnök is követte. Így az *első 200 kötet* kizárólag adományokból gyűlt össze. Vasárnaponként népszerű természettani és géptani előadásokat tartottak, amelyeket maga a műhelyfőnök vezetett.

A századforduló évei

A műhelyfőnök az 1878. március 15-i jelentésében a következőképpen számolt be felügyeleti szervének az olvasószoba tevékenységéről: „*Beiratkozott olvasók száma 266 fő, melyből 225 munkás, 41 fő hivatalnok és mozdonyvezető.*” Az olvasószoba célját Wágner így jelölte meg: „a munkásokat jobb, nemesebb életmódra szoktatni, valamint nekik alkalmat nyújtani, hogy a szakismeretekből legalább annyit elsajátíthassanak, hogy ne csak mint észtelen reszelőgépek dolgozzanak, hanem hogy a kezükbe adott munkát meg is érthessék.” E cél érdekében az olvasószobának *5 politikai, 11 szak-, illetve szépirodalmi lapot járattak.* Az állomány is szépen gyarapodott: a könyvek száma *1109 kötetre* emelkedett. A látogatók újságokat csak helyben olvashattak, könyveket pedig hetente négy alkalommal kölcsönözhetek.

Ifj. *Heynke Oszkár*, az első könyvtáros fia, 1898-ban Budapesten kiadott, *A Magyar Kir. Államvasútak szolnoki műhelyében fennálló Millenium önképző-, dal- és zenegyylet keletkezése és 1896—97. évi működése* című könyvében, amelyre írásunkban gyakran hivatkozunk, így számolt be az addig eltelt időszakról: „A csak alig másfél év óta fennálló intézmény hatása eddig csak annyiban vehető észre, hogy sok oly munkás, ki azelőtt az egész vasárnap délutánt kocsmában mulatta át, most délután, sőt egész estig az olvasószoba által nyújtott élvezettel tölti szabad idejét. Vasár- és ünnepnapokon 20—30 ember látogatta az olvasószobát.”

1880-ban a tagdíjakból befolyt összegből 700 forintot könyvek vásárlására, 300 forintot pedig hírlapok és folyóiratok, valamint berendezési tárgyak beszerzésére költötték.

1882-ben Wágner műhelyfőnök betegsége miatt megvált a műhelytől, az ő távozását egy időre megsínylette az olvasószoba is; abbamaradtak a felolvasások, az oktatást szolgáló rendezvények.

1882 novemberében *Korbuly József* vette át a műhely vezetését, aki már működésének első hónapjában komolyan foglalkozott az olvasószoba ügyeivel. 1883. január elsejei jelentéséből kiderül, hogy az olvasószoba 110 frt készpénzzel és *1500 kötetes könyvtárral* rendelkezett. Az „egylet” létrehozásának gondolata Korbuly főnöksége alatt is felmerült. Elődéhez hasonlóan ő is kidolgozta az egylet alapszabályát, azonban az „önképző és segélyegylet” továbbra is csak terv maradt.

1884-ben a műhelyfőnököt az igazgatóság elszólitotta a műhely éléről. „Ezután az olvasószoba csendesen működött” — írja *Heynke*. Korbuly utódai a későbbiekben is lelkiismeretesen foglalkoztak az olvasószoba ügyeivel. Főleg az állomány gyarapítására törekedtek. Az olvasóközönség azonban lassanként megritkult. A helybenolvasás lehetőségét egyre kevesebben vették igénybe. Ezen nem lehet csodálkozni, hiszen az a munkás, aki napi 12 órát dolgozott, legszívesebben a családja körében töltötte el a „fennmaradó” szabad idejét. Ha olvasni akart, hazavitte a könyvet. 1887-ben a könyvtár állománya továbbra is 1500 kötet volt, a havi tagdíjakat 20 krajcárra csökkentették.

A könyvtár az 50-es évek közepén a művelődési ház előterében és az akkori könyvtáros, *Cseh Gyuláné*

A könyvtár napjainkban

Az ezredévi ünnepekre az akkori műhelyfőnök, *Podolsky Béla* kiadta a jelszót: „A rendelkezésre álló erők egyesítése által egy nagy, hivatása magaslatán álló kulturális egylet kell alapítani, mely a műhelyi személyzet körében is örökké hirdesse az ezeréves Magyarország dicsőségét, és egyúttal jótékony művelő hatását árássa a jelenkori nemzedékre, mint az utódok utódaira.” Az 1896. április 19-én összehívott közgyűlés elfogadta az alapszabályokat, amelyeket *Heynke Oszkár* és *Nagy Sándor* választmányi tagok dolgoztak ki. Létrejött a „*Milleneum Önképző, Dal- és Zeneegylet*”. Az akkori megyei lap elismerően írt a műhelyi munkások „hazafiúi tevékenységéről”.

Ez időben a könyvtárnok még id. *Heynke Oszkár* volt, „segédkönyvtárnokok”-ként *Braun Vilmos* és *Kluppenberger Sándor* tevékenykedtek. Az egyletnek 376 rendes és 14 pártoló tagja volt. Az olvasóterembe 10 folyóirat és napilap járt, azonban az olvasóterem látogatottsága tovább csökkent, aminek elsősorban a munkások említett, nehéz és fárasztó napi munkája volt az oka. A forgalom a „könyvvételezési” napokon volt nagyobb. Hetenként most már csak két alkalommal kölcsönöztek. Az olvasók 2242 kötet könyv közül válogathattak, amely az akkori megállapítások szerint is kevésnek bizonyult. Havonta átlagosan 900 kötet könyvet kölcsönöztek ki. A nagy forgalom következtében a könyvek állapota fokozatosan romlott. Kötetésre szorultak és újabb könyvek beszerzésére is szükség volt.

Az 1897–98-as évekről tanúskodó iratokból kiderült, hogy az olvasószoba mindinkább háttérbe szorult, és többet foglalkoztak az időközben megalakult dalkörrel és a királyi névnapjának megünneplésével stb.)

1897-ben 12 hírlap és 2216 kötet könyv állt az egylet olvasóinak rendelkezésére. Az évi könyvforgalom 8130 kötet, tehát a havi átlagos forgalom 678 kötet volt. Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy az olvasószoba egyre kevésbé tudta szolgálni „azt a nemes eszmét és célt, mellyel megalapították”. Az egylet többi része elvonta a látogatókat az olvasószobától. Azt azonban el kell ismerni, hogy a *Milleneum Önképző Dal- és Zeneegylet* fontos és elismerésre méltó szerepet játszott Szolnok város kulturális életében. Tevékenységét az első világháború megszakította, ráadásul anyagi alapjai is megrendültek, amikor 1914-ben az egyesületi színház építésére megtakarított összeget hadikölcsönbe fektették.

Emlékekből elevenedő múlt

Az első világháború előtt a könyvtár állománya már 3200 kötetet számlált, könyvtárnoka *Schuck József* volt. Ez időszaktól kezdve a könyvtár történetére vonatkozó hivatalos beszámolók, okmányok nem állnak rendelkezésünkre, ezért a közelmúlt történetének felelevenítésére, a még élő könyvtári tagok emlékeire támaszkodunk.

A Tanácsköztársaság alatt a könyvtár életében különösebb változás nem történt, a bukását követő zavaros időkben viszont annál nagyobb megrázkódtatás érte: könyv-állományának nagy része elveszett.

1921-ben ismét megindult a könyvtári kölcsönzés. Ekkor az állomány 2100 kötet volt. *Bede János*, az olvasószoba 1926 és 1931 közötti segédkönyvtárnoka így emlékezik meg a könyvtár helyzetéről: A főkönyvtáros *Bánki Antal* volt, a 3—4 ezer kötetes állomány nagy részét szépirodalmi művek alkották, de igen nagy számban szerepeltek benne természettudományi jellegű könyvek is. A könyvbeszerzés költségeit a tagdíjakból és az igazgatóságtól kapott támogatásokból fedezték. Az olvasók az előre nyomtatott füzetkatalógus alapján választották ki, és a raktári (leltári) szám alapján kérték a könyveket a könyvtárostól. Egy alkalommal 3—4 kötetet lehetett kölcsön venni. Igen nagy gondot fordítottak a könyvek védelmére, kötésére. Szabályos időközönként állomány-ellenőrzést tartottak, a teljesen elhasználódott köteteket pedig kiselejtezték. A kis könyvtár jelentőségét emeli az a tény — ezt a megmaradt régi könyvek és az 1941-ben kiadott katalógus alapján mondhatjuk —, hogy az állományban megtalálhatók voltak a haladó írók, költők művei, sőt materialista szellemű művek is. 1940-ben *négyezer kötet*e volt a könyvtárnak, és a könyvforgalom évente 2000 kötet körül alakult.

A második világháború újból visszavetette a könyvtár munkáját, sőt több évig szünetelt a kölcsönzés is. A bombázásokat megsínylette a könyvtár állománya is. Néhány lelkiismeretes ember azonban megmentette az állomány bizonyos hányadát, amelyet a mai művelődési intézmény pincéjében helyeztek biztonságba.

A felszabadulás utáni helyzet

Az üzemben a háború okozta károk helyreállításával szinte egyidejűleg megindult a kulturális élet is. Az első közgyűlésen a „régí szabályzattal” megszervezték a *Szolnoki Szabad Szakszervezetek MÁV Műhelyi Kulturális és Sport Egyletét*. A könyvtár 1946. március 12-én 2413 kötet könyvvel új helyiségben kezdte meg a kölcsönzést. A könyveket könyvtári célokra alkalmazott, lezárható szekrényekben tartották, sajnos nem a legmegfelelőbb körülmények között, ugyanis ebben a helyiségben volt a játéktér és az átjáró is a mozi terembe. Az akkori könyvtáros kiletét nem sikerült kideríteni. 1953-ban a könyvtár kezelését tiszteletdíjasként *Cseh Gyuláné* vállalta el, aki 1954-től kezdve már *főfoglalkozású könyvtárosként* tevékenykedett. Időközben nagymértékű selejtezéseket végeztek, így az átvétel időszakának állománya kb. 1000—1500 kötetre tehető.

A főfoglalkozású könyvtáros fellelendítette a könyvtári munkát. A címleltárt és a csoportos leltárkönyvet 1959-től kezdve pontosan vezették, tehát a könyvtár fejlődését jól nyomon követhetjük. 1959-ben az állomány 4335 kötetet számlált. A beszerzéseket ettől kezdve már a Könyvtárellátó segítségével végzik.

Az üzem területén 5 letéti könyvtárat hoztak létre társadalmi munkások vezetésével. Az olvasók száma ebben az időszakban elérte a 900-at. *Cseh Gyuláné* emberismerete és könyvszeretete mind több és több olvasót hódított meg a könyvtárnak. Az ő nyugdíjazása után — 1969-ben — vette át a könyvtár vezetését e sorok írója. A hetvenes évek elején a könyvtár beszerzési kerete 10 ezer Ft körül alakult, amelyet 1974-ben 30 ezer forintra emeltek. Az új beszerzések következtében a könyvtár helyisége már szűknek bizonyult, ezért 50 négyzetméteres alapterületét 100 négyzetméteresre növelték. 1970-től a könyvtár a szocialista brigádokkal együttműködési szerződéseket köt. Ebben az évben az üzem 176 brigádjából 59 vállalta a könyvtári tagságot, illetve a rendszeres olvasást. Könyvvel, irodalommal kapcsolatos vetélkedőkre hívjuk meg őket, s természetesen a többi olvasót is. Napjainkban hét letéti könyvtárban ugyanannyi társadalmi munkás könyvtáros segíti a könyvtárt abban, hogy minden dolgozóhoz eljusson a könyv.

Az elmúlt évben a 11 360 kötetes állományt 1128 olvasó (az üzem dolgozóinak 49 százaléka) használta és 11 400 látogatás során 25 ezer könyvet kölcsönzött.

Balogh Attiláné

100 ÉV SZEGED ZENEI ELETEBŐL címmel rendezte meg szokásos nyári kiállítását a szegedi Somogyi Könyvtár. A szabadtéri játékok alatt nyitvatartó

tárlaton a könyvtár nemcsak írásos, hanem tárgyi anyagot is bemutatott a város gazdag zenei múltjának megismertetésére. Az áttekintést tartalmaz kalauz,

dr. Skaliczki Józsefné összeállítása, könnyítette meg. A kiállításról a televízió híradója is megemlékezett. (H.G.)

Vészi Endre hatvanéves

Októberben lesz 60 éves az egykori erzsébetvárosi szappanfőzőmester fia, a volt acélvésnök — Garrai Gábertől kölcsönözve a szót — a több műfajú Vészi Endre. Mint az alkotók nagyobbik része, ő is költőként indult. Ahogy jóval később versebe fogalmazta: „nem üstökösből s nem csillag-cserépből, / de bérházudvar fordított egéből, / hol korom s pernye leng, / gyűjtöttem, mint gyerek, a színes képet, / alanyt, állítmányt, jelzőket, igéket...” Egyik tavalyi interjújában pedig így emlékezett a szárnypróbálgatás idejére: „...13—14 évesen kezdtem el verseket írni, mégpedig olyan módon és annak a következményeképpen is, hogy először olvasni kezdtem verseket. Két kölcsönkönyvtárba is bejártam, az Almássy téri fővárosi könyvtárba, amely gazdag gyűjtemény volt, és anyám jóvoltából egy magánkönyvtárba, a Dohány utcába; Kazinczy kölcsönkönyvtárnak hívták. Innen én elsősorban versesköteteket kölcsönöztem — két-három verseskötetet olvastam el naponta, vagy még inkább fölfaltam őket. Iskola után kiültem a gangra, tehát a körfolyosóra, sötét udvari lakásban laktunk, mellettem egy szármolyon tányér, rajta két zsiros kenyér, a föl-

dön a verseskötetek. És mire beesteledett, elfogyott a verseskönyv meg a zsiros kenyér is...”

Alig múlt tizenhét esztendő, amikor Kassák Lajos Munka című folyóirata felfigyelt rá. Rövidesen más lapok (Népszava, Magyar Hírlap, Pesti Napló) és folyóiratok (Nyugat, Szép Szó, Válasz) ugyancsak helyet adtak verseinek. Számára ezek az évek a bő termés időszakát hozták el. Akkoriban jelent meg első (Végy ortaladba, 1935), valamint második (Ünneprontó, 1936) verseskötete. Első regényével (Felszabadultál, 1937) is akkor aratott sikert: elnyerte a Pantheon Könyvkiadó Mikszáth Kálmán-pályázatának első díját. Saját inaskorát írta meg ebben a szép visszhangot kiváltott regényben. Ugyancsak a saját sorsa és a vésnökműhely emberei, a munkás-társak keltek életre verseiben. „Az eget esztergáljuk ám!” / — hallottam mesterem / s megérződött komoly szaván, / hogy nem tréfál velem” — írta Inas létemre alkotó... című versében. Négy évtizeddel később is a szeretet hangján idézte fel azokat az embereket, akikkel pályája kezdetén összehozta a sors: „Nagyon jó volt ez a közösség nekem. Hogy ott éltem emberek között, akik tanítottak, foglalkoztak velem, ironikusan kipécézték a groteskségeimet, elnéző mosollyal olvasták a verseimet, megbírálták. És ez a közeg ma is eleven az érzéseimben.”

Ennek a közegnek az ösztönzésére kapcsolódott be a munkásmozgalomba és publikálta írásait a munkásíró-antológiákban. A munkásközösség volt éltető eleme legjobb verseinek és prózai írásainak 1945 előtt és a felszabadulás után is. Erről tanuskodnak a hosszabb időszakot átfogó versesköteteinek (Baldog grafikon, 1950; Fohász szigorúságért, 1961; Arckép ezer tükörben, 1964; Visszapillantás a jelenbe, 1969), de különösen a negyven év költői termését összegező A teljesség ígézetében (1974 és 1975) című könyvének legszebb darabjai. A Fohász szigorúságért című versében a „kíméletlen szigort” kéri számon, a „nem nyugvó-igényt”, mely „győz a gondolati tetszhalálon”, mert zsenge korában megtanulta „a réz és vas komoly természetét”, továbbá azt is: „két kezemből csak az becses, mit nehéz próba vált ki.” Fellép a közöny ellen: „Ismerjük egymást? — kérdi másik versében — kevésbé, mint hinnénk. műszereinket közöny roszdásítja, / s így nem tudjuk mérni emberségünk fokát.” És a közösség nevében protestál: „Kergessük el, legalább sírunk mellől, a kötelezőt, amely csak lézengeni képes, ásító pofával, a közösség legcsekélyebb érzése nélkül.”

Prózai írásainak jó része ugyancsak a munkásközösség inspiratív erejét mutatja. A Gyerekek a karján (1938, új kiadás: 1975) című regénye például a legszegényebb proletár-rétegek életét örökítette meg. De nemcsak régebbi prózai műveiből olvasható ki a munkásokkal való kapcsolata. Az elindító közösség hatását jelzik a Lakoma hajnalban (1960), a Darazsak támadása (1964), a Közene (1969) és mindenekelőtt a 20 év novellatermését összegező Ember és árnyék (1975) című kötetek emlékezetes elbeszélései. Novelláinak hősei leginkább a kisemberek közül kerülnek ki. Sorsukban az élet morális problémáit tárja olvasói elé. Ezért nevezte őt az egyik kritikus találóan moralistának, de azonnal hozzátette: „Mindig valóságközegben mozog.” „Jóban van a valósággal és az engedi, hogy novellába szökkentse az író.” Hétköznapi, ám izgalmas történetekben sokoldalú jellemzéssel megformált figurákat teremt.

Dramái, amelyeknek hősei a legkülönbébb társadalmi rétegekből verbuválódtak, hasonló erényekkel keltettek érdeklődést: fölzaklató konfliktus, jól bonyolított, váratlan fordulatokkal teli cselekmény jellemzi ezeket a műveit. Dramai munkássága valójában a 60-as évek elején bontakozott ki. Néhány drámája akkor magára vonta a szakkörök figyelmét. Más drámái műfajokban (Hangok és sorsok, 1966) is sikerről adhat számot. A Statisztika című rádiójátékát például világszerte sugározták. 1971-ben jelent meg drámáikat, hangjátékokat és tévéjátékokat tartalmazó A piros oroszán című kötete, amelyben a monte-carlói tévéfesztiválon kitüntetett Távolsági történet is szerepel.

Vésci Endre az egyik legtermékenyebb szerző a hatvanéves írók között. Mindegyik műfajban otthonos. Szocialista életünk valóságközegében mozgó műveiért gyakran jutalmazták. Háromszor tüntették ki (1950, 1955, 1965) József Attila-díjjal, SZOT-díjat is kapott. „Nekem a világsiker teteje, ha idehaza néhány ezer ember olvassa a versemet — mondotta egyik nyilatkozatában. — Nekem a nemzetközi karrierem az, hogyha találkozom néhány költőtársammal, vagy néhány olvasóval, akik visszaemlékeznek egyik-másik versemre, novellámra. Ennél a mikrokozmosznál nagyobb makrokozmosz számomra nem létezik.” Az olvasóval való találkozás ilyen maradandó élményéhez a könyvtárosok sokszor hozzásegítették őt és bizonyára segítik a jövőben is.

p—l

FONTOSABB MŰVEI

Végü oltalmazda (versek), 1935
 Unneprontó (versek), 1936
 Felszabadultál (regény), 1937
 Gyerekek a karján (regény), 1938 és 1975. Szépir., 219 l.
 Boldog grafikon (versek), 1950
 Kettő hazafelé (regény), 1955
 Csillagtérkép (versek), 1956
 Lakoma hajnalban (elbeszélések), 1960
 Fohász szigorúságért (versek), 1961
 Miért nem szóltatok? (regények), 1962
 Két komédia (Don Quijote utolsó kalandja, Madarak), 1963
 Darazsak támadása (elbeszélések), 1964
 Arckép ezer tükörben (versek), 1964
 Aranyszoba (novellák), 1965
 Hangok és sorsok (rádiójátékok), 1966. Magvető, 279 l.
 A varázsló kalapjában (versek), 1967. Magvető, 126 l.
 Vendég az esküvőn (novellák), 1968. Magvető, 282 l.
 Visszapillantás a jelenbe (versek), 1969. Magvető, 100 l.
 Közene (novellák), 1969. Szépir., 581 l.
 A hosszú előszoba (regény), 1970. Magvető, 235 l.
 A piros oroszán (drámák, hang- és tévéjátékok), 1971. Magvető, 599 l.
 A tűz zavarbaejtő halála (novellák és tévéjáték), 1972. Szépir., 282 l.
 Jövő teieim emléke (versek), 1972. Magvető, 94 l.
 Térisony (novellák és rádiódrama), 1973. Szépir., 211 l.
 A teljesség ígézetében (összegyűjtött versek), 1974. Magvető, 349 l.
 Ember és árnyék (összegyűjtött novellák I—II. kötet), 1975. Magvető
 Inkognitóban Budapesten (elbeszélések és televíziódrama) 1976. Szépir., 204l.

ALAPFOKÚ KÖNYVTÁROSKEPZŐ TANFOLYAMOT szervezett a győri Kisfaludy Károly Könyvtár és a Győr-Sopron megyei

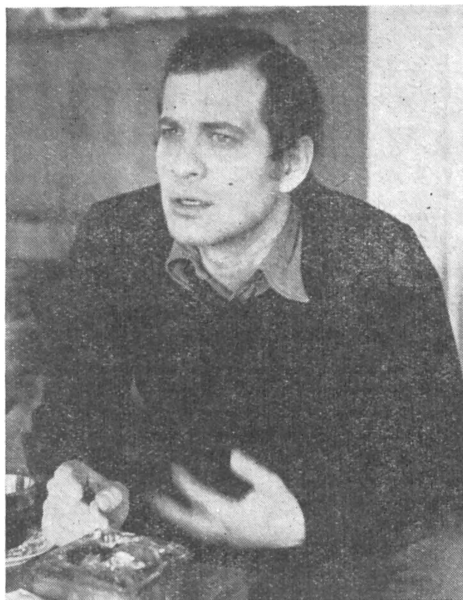
Népművelési Tanácsadó júliusban. A bentlakásos tanfolyamon 30 könyvtáros és 10 népművelő vett részt, akik délelőttönként elméleti előadásokat hallgattak, délután pedig a könyvtárosi tevékenység részterületeivel kapcsolatos gyakorlati munkákat végeztek. (A.Zs.)

Beszélgetés Dobai Péterrel

Dobai Péter A magunk kenyere című antológiában mutatkozott be 1971-ben. Verseit Csoóri Sándor ezekkel a szavakkal vezette be: „Úgy írtam egy kezdőről, mintha már életmű állna mögötte? Semmivel sem kisebb esély, hogy Dobai Péter még előtte áll.”

A jóslat, nem is túl későn, igazolódni látszik. Nemcsak az 1976-ban kapott József Attila-díj jelzi, hanem Dobai Péter meggyőzően sorjázó munkái: versek, regények, elbeszélések és — filmek. Dobai Péter ugyanis rendezőasszisztens a filmgyárban. Forgatókönyvíróként vagy rendezőként közreműködött az Archaikus torzó, a Büntetőexpedíció és az Együtt-hatók című rövidfilmek, illetve egy még ezután bemutatásra kerülő televíziós dokumentum-játékfilm elkészítésében. A film nemcsak termékenyen hat írói szemléletére, hanem művészi tevékenységének egyik lehetséges, mással nem pótolható területe is.

Dobai Péter az érettségi után Duna-tengerjáró hajókon teljesített szolgálatot, majd az ELTE Bölcsészettudományi karán elvégezte a filozófia—olasz szakot. Egyetemi éveiből legszívesebben *Zsilka János* általános nyelvészeti stúdiumaira emlékezik vissza, ahol a nyelv törvény-

széruségei, a jelentéstan iránti érdeklődését kapta.

— *Mikor vált meghatározóan fontosá számodra az irodalom?*

— Szüleim lakása a háborúban kiegett, de egy letakart láda megmaradt, tele könyvvel. Ahogy emlékszem, *Babits*, *Kosztolányi* munkái voltak, köztük filozófiai művek, talán *Bergsoné*, azonkívül regények, nekem akkor idegen könyvek. Találtam egy zöld borítójú regényt, sem a szerzőjére, sem a címére nem emlékszem, csak arra, hogy rám, aki körülbelül tizenöt éves lehettem, rendkívül nagy hatást tett. Angol regény volt, az első világháború előtt kezdődött a cselekmény. Néhány fiú meg lány kamaszkori kapcsolatáról, játékaikról szólt, Oxfordban folytatódott, sok szó esett benne a feminista mozgalomról. Egy Jennyfer nevű lány válik központi alakká, aki filozófiát tanul az egyetemen. A fiúk mind elesnek a háborúban, a lányok férjhez mennek. Jennyfer is asszony lesz, majd elválík, s elkezd bejárni ifjúságának színhelyeit, ahol fiatal volt. Nagyon emlékezetes számomra, hogy ez az asszony leélt egy életet, s egy egészen másikra emlékszik. Itt éreztem át először az irodalom hatalmát, a fantázia erejét, amely lehetővé teszi számunkra, hogy a magunk életénél többet ábrázoljunk a világból, többek közt a vágyálmot is, az át nem élt életet, mely iránt nosztalgiát érzünk. Huszonöt éves koromra egy másik irodalmi élményem *John Cowper Powys*: *Wolf Solent* című regénye volt. Wolf sorsa két nő körül bonyolódik: képtelen választani közülük, s az élete így kettészakad. Hasonló hatással volt rám *Hermann Hesse*: *Narciss és Goldmund* című regénye. Ezek nyomán alakult ki bennem az a felismerés, hogy az irodalom a bármilyen merész életmóddal is megvalósíthatatlan játékoságot is megszólaltathatja. Úgy vélem, nekem a Tiszatájban megjelent, *Imágó* c. novellámban sikerült leginkább életet és játékot összekapcsolnom. Ez a novella benne van a *Játék a szobákkal* című megjelent kötetemben. Talán sikerült ábrázolnom annak a térségnek atmoszféráját, amelyet a Dimitrov tér, a Közraktár utca és a Gellért-fürdő határol, s ahol ifjúságom eltelt. Úgy sikerült megragadnom ennek az időszaknak a hangulatát, hogy — érzésem szerint — bármikor visszaléphetnék ugyanabba az utcába, ugyanabba az évbe.

— *Verseid, regényeid, novelláid beleillenek-e valamilyen gondolatban már meglévő építménybe, megvan-e az előre elképzelt helyük?*

— Műveimet koncentrikus köröknek fogom fel, amelyek közepén ugyanaz a szervező erő áll. A koncentrikus kör kerületei a műfajok. A legbelső kör a líra, amely közvetlenül a személyesből jön, külön tanulmányokat, anyaggyűjtést nem igényel a megvalósítása. Kifelé haladva az elbeszélés és a regény következik, amely ha személyes indítékú is, elmélyült kutatómunkát kíván. A legkülső kör a film, ahol számomra mindig a legtöbb tisztázni, kutatni való akad. Hogy a felsoroltak közül mikor melyik műfaj kerül előtérbe, az az élmény intenzitásától függ.

— *A szabadságharc bukása utáni időben, emigránsok körében játszódo regényednek, a Csontmolnároknak jelentős kritikai visszhangja volt.*

— Meggyőződésem, hogy a benne felsorakozó magatartástípusok nem történelmi típusok. A szabadságharc színpadán léptek fel és léptek le, de ma is találkozhatnánk velük, akár Dél-Amerikában is. A regény a kohóségnek eleget tesz ugyan, de szerintem ennek a kellekei egy pillanat alatt elmozdíthatók. Rengeteg szétszórt korabeli dokumentumanyagot, naplót, levelezést használtam fel. A naplóanyag lehetővé tette a filmhez hasonló technika alkalmazását, vágásokat, a képek lassú vagy gyors pergetését.

— *Utolsó versesköteted, az Egy arc módosulásai, különös könyv. Tulajdonképpen egy szerelem története.*

— A kötet minden versét Kubában írtam, ahol ösztöndíjas voltam. Száz fényképet vittem magammal, amelyek tíz évvel korábban, 1964-ben készültek arról a lányról, akiről a könyv szól. A versekben azt fogalmaztam meg, ami nincs rajta a képeken, de eszembe jut róluk. Ebből fakad, hogy nem szigoriak a formák. Bár összefüggő ciklusról van szó, egyik versből a másik nem határozható meg. Egyébként — bár ennek még nem érzem az idejét — ha egyszer felhagyok valamelyik műfajjal, akkor ez bizonyára a líra lesz.

— *A kortárs irodalomban kiket kedvelsz, kihez vonzódasz?*

— Amit kortárs irodalomnak nevezünk, azt én sem minőségében, sem mennyiségében sosem tudtam áttekinteni. Ezért csak személyes kapcsolatokon keresztül kötődtem egyesekhez. Nem éltem „irodalmár” életet, barátaim is csak a legritkább esetben kerültek ki írók, költők közül. Ezért nem kerültem sokkal személyes kapcsolatba sem. Húszéves koromban például hatással volt rám *Csoóri Sándor Második születésem* c. kötete. Az az érzésem, ez a születés Csoórinál a mai napig tart, de könyvek nélkül. Ő még mindig nyitottnak tűnik számomra. *Hajnóczy Péter*hez barátság fűz. *Tandorit*, *Keszthelyi Rezsőt* szeretem, Tandorit nem ismerem személyesen, de amit a nyelvvel művel, a költészetben belüli játékát, gondolkodását érdekesnek tartom. *Keszthelyinek* most jön a második kötete, a hét évvel ezelőttről nemrég írtam egy tanulmányt a Kortársnak. Nagyon szerettem *Sarkadi* novelláit, regényeit. Maga a Sarkadi-sors is foglalkoztatott. *Mészölyt* ugyancsak szerettem, *Hernádit* úgyszintén. Szellemessége, mozgékonyága, ironikus viszonya az irodalomhoz, a filmhez nagyon vonzóvá teszi.

— *Terveid?*

— Két regényt tervezek a következő években. Az egyiknek valószínű címe *Duó* lesz, az ötvenes években kezdődik a cselekmény és 1958—59-ig tart. Egy férfi és egy nő érzéki, szerelmi kapcsolatának a története, amely beleágyazódik a társadalmi, politikai valóságba. A másiknak a címe: *A tékozló*. Ezt 1966-ban kezdtem írni, legalább ötször átdolgoztam. Egyszer már majdnem megjelent, de visszakertem a kiadótól a kéziratot, hogy átírjam, ha sikerülne, akkor mindennek, ami az életben — álom emlék, valóságos esemény — velem történt, a hordozója lesz. Szeretnék egy játékfilmet is készíteni egy mai történetről. Addig építem a cselekményt, amíg csak filmen megformálható szituáció-sorozatot találok.

Marafkó László

M Ű V E I

- A magunk kenyere (Tizennégy költő). 1971. Szépirodalmi, 356 l.
Ahol a sziget kezdődik (Fiatal prózaírók antológiája). 1971. Magvető, 339 l.
Kilovaglás egy őszi erdőből (versek). 1973. Szépirodalmi, 155 l.
Csontmolnárok (regény). 1974. Magvető, 338 l.
Tartozó élet (regény). 1975. Magvető, 232 l.
Egy arc módosulásai (versek). 1976. Magvető, 197 l.
Játék a szobákkal (elbeszélések) 1976. Szépirodalmi, 276 l.

Olvasó és „könyves” figura a budavári gótikus szobrok között

Két éve mind a szakembernek, mind a közönségnek nagy meglepetésül szolgáltak a Zolnay László által feltárt nagyszerű, budavári gótikus szobrok, amelyek feltehetően 1355 körül, Nagy Lajos király uralkodása idején készülhettek, majd alig egy évszázad múltán eredeti helyükre a föld alá kerültek és e körülménynek köszönhetően megmaradtak. Gondos és hosszadalmas restaurálási munkák elvégzésével állították ki őket. A művészettörténészek szerint a szobrok tárgyuk és rendeltetésük szempontjából két csoportra oszthatók: egy részük a középkori királyi palota díszítésére szolgált (az alakok lovagok, udvari emberek, főrangú hölgyek és heroldjaik, címer- és fegyvertartó szolgálók); a másik csoport apostolokat és szenteket ábrázoló alakjai a királyi ká-

Az ölében könyvet tartó Atlasz

A feltételezett Szent Bertalan szobor a „csuklyás könyvvel”

polnából származnak. Előkerültek alakos gyémánkövek is. Ez utóbbiak között van az ölében könyvet tartó, olvasó atlasz figura.

Ennek a szobornak különös jelentőséget ad, hogy az olvasó embernek Magyarországon, szobor formában feltehetően ez az első ábrázolása. Az ölében könyvet tartó gyámfigura hiányos, töredezett, mégis jól látható rajta a korabeli olvasó tartása, amellyel a félig nyitott könyvet ölében tartja, egyik kezével megtámasztja, miközben a másikkal a lapokat összefogja.

A szakállas, hosszúhajú férfi szerzetes ruhát hord (ebben a korban a legtöbb olvasó és író ember a szerzetesek közül került ki). A megcsorbult orrú, egykori színes festés nyomait viselő arc elmélyedésről tanúskodik. Nem tudhatjuk, mit olvas, de az ábrázolás arra utal, hogy a XIV. századi Magyarországon az olvasás már megörökítésre ihlető tevékenység volt.

Ám e szoborral még nem zárult le a könyvek embereit közelebbről érdeklő

alkotások sora. Előkerült egy másik „könyves” figura is, ez feltehetően Szent Bertalant ábrázolja jobb kezében, bőrcsakóban úgynevezett „csuklyás könyvvel” (a kifejezés zacskószerű kötést jelent, vagyis a könyvet kötésénél fogva

lehetett tartani). A könyv formája jól kivehető.

Úgy gondoljuk, talán mindkét alkotás méltó arra, hogy másolata érmekre, jelvényekre és ex librisekre kerüljön.

Batári Gyula

könyvekről

Szenes Iván: A kommunista párt újjászervezése Magyarországon 1956—1957

Az 1956-os ellenforradalom óta eltelt húsz esztendő már ad olyan történelmi távlatot, amely lehetővé teszi az akkor lezajlott események mélyreható, tudományos értékű elemzését. Az ellenforradalom leverése utáni konszolidációs folyamat előfeltétele és egyik legfontosabb jellemzője a párt újjászervezése volt. Amilyen mértékben rendeződtek a párt sorai, és újjáalakultak a pártszervezetek, úgy növekedett befolyásuk, hatásuk, s az ország ismét megindult a szocialista fejlődés útján.

Szenes Iván munkája a pártnak a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1956. november 4-én bejelentett megalakulásától az 1957. decemberi tagkönyvcseréig terjedő időszakban végrehajtott újjászervezését elemzi. Bevezetőjében vázolja, milyen volt a párt helyzete az ellenforradalmi támadás előtti és az ellenforradalom alatti időszakban. Az ellenforradalom kirobbanását, az akkori pártvezetés és a tagság közötti eltávolodást előidéző okokat röviden ismertetve áttekintést ad az ellenforradalom alatt lezajlott eseményekről is. A hangsúlyt azonban az MDP ellenforradalom előtti taglétszámának, összetételének, eszmei-politikai állapotának elemzésére helyezi, s ebből kiindulva vizsgálja, milyen helyzetben érte a pártot az ellenforradalmi támadás. Ezt követően bemutatja az MDP feloszlásával, s a párt meginduló újjászervezésére tett első lépésekkel kapcsolatos eseményeket.

A kötetben a szerző három főszakaszra bontva tárgyalja a párt újjászervezésének folyamatát. Az elsőt az 1956. november 4. és az 1957. február 26. közötti időhatárok közé helyezi. Az első dátum a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulására, a második az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának ülésére utal. Ezt az időszakot a forradalmi erők ellentámadása jellemzi, aminek során az ellenforradalom felszámolásának legfontosabb feltételeként létrejött a párt forradalmi központja, amely azután kézbe tudta venni az események és a párt újjászervezésének irányítását. A párt Ideiglenes Központi Bizottsága első ülését 1956. november 6-án tartotta. Az ülésről kiadott felhívás a „Magyar kommunisták!”-hoz, „A Magyar Dolgozók Pártja tagjai!”-hoz szól, hangsúlyozva a párt jogfolytonosságát és kommunista jellegét. Ebben az időszakban, az ellenforradalom elleni fegyveres harc, majd az ellenforradalom utóvéd harcai közepette kellett az Ideiglenes Központi Bizottságnak kidolgoznia a párt új politikai irányvonalát. A felhívás ezt a politikai irányvonalat a kétfrontos harcban határozta meg. November 23-án kerültek nyilvánosságra az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának „A Magyar Szocialista Munkáspártba való tagfelvétel módjára” vonatkozó irányelvei. A felhívással és a tagfelvételre vonatkozó irányelvek megjelenésével indult meg szervezettebben a párt újjáalakítása. Az ezzel párhuzamosan folyó kétfrontos ideológiai-politikai harc növelte a szervező munka eredményességét. Február végén már több mint tizenegyezer pártszervezet működött szerte az országban, s március végére a párttagok száma meghaladta a kétszázhuszonhéttezret.

Az újjászervezés folyamatának második szakasza az Ideiglenes Központi Bizottság 1957. február 26-i ülésével vette kezdetét, és az MSZMP 1957. június 27—29-i országos értekezlete zárta le. Ez az időszak a munkáshatalom megszilárdításának, a pártban pedig az eszmei-politikai egység megteremtésének az ideje volt. Az ellenforradalom teljes felszámolásának, a politikai viszonyok konszolidálásának, a termelő munka megindításának és fellendítésének eredményeként megnövekedett az MSZMP tömegbefolyása, aminek legjellemzőbb megnyilvánulásai az 1957. május elsejei ün-

nepségek voltak. Budapesten négyszázezer felvonuló vett részt a Hősök terén rendezett nagygyűlésen, ahol Kádár János mondott beszédet. A budapesti gyűlésen részt vevők tömege, s a gyűlés hangulata jelezte azokat az eredményeket, amelyeket az MSZMP a párt újjászervezésében, s a tömegek bizalmának elnyeréséért folytatott küzdelemben elért. De ugyanerről tanúskodtak a vidéken megrendezett május elsejei gyűlések is. A konzolidációs folyamat további fontos eredménye volt az országgyűlés május 9—11-i ülészakának összehívása is.

Az MSZMP-be történő átigazolások 1957. május elsejével lezárultak, s a taglétszám ekkor már több mint kétszázharmincnyolcezer volt. A pártépítés tervszerű, szervezett menetének eredményeképpen a további fejlődés is töretlen maradt, június 1-én a taglétszám már meghaladta a háromszáznegyvenötezetret, s a pártszervezetek száma tizenháromezer volt. Ilyen körülmények között kerülhetett sor a júniusi országos pártértekezlet összehívására, ahol elfogadták a párt szervezeti szabályzatát, megválasztották a Központi Bizottságot; az addig működő Ideiglenes Intéző Bizottságot a KB Politikai Bizottságaként megerősítették funkciójában, ugyanakkor megszüntették a párt vezető szervei és az egyes pártfunkciók elnevezésében az ideiglenességre utaló megjelölést.

A júniusi országos pártértekezlet határozataival megkezdődött a párt újjászervezésének harmadik szakasza, amely a decemberi tagkönyvcserével zárult le. Ezt az időszakot a politikai és gazdasági eredmények, a párt tömegpolitikai munkájának további fejlődése jellemezte. A szocializmus építése városban és falun egyaránt lendületet vett. Mindez együtt járt a párt további szervezeti erősödésével. A párttagság létszáma december végén megközelítette a négyszázezetret. 1957. június elseje után nemcsak a taglétszám növekedése jelentős, hanem a tagság összetétele is kedvezően alakult. 1957. decemberében a párttagságnak több mint 60 százaléka a munkások, közel 13 százaléka a parasztság soraiból került ki. Az újjászervezés eredményeként tehát egy olyan kommunista párt jött létre, amely elsősorban a munkások és parasztok legöntudatosabb, a társadalmi fejlődésért harcolni kész tömegét vonta táborába.

A kötet befejező részében a szerző joggal állapítja meg, hogy „A Magyar Szocialista Munkáspárt mint kommunista tömegpárt jött létre. Politikájában és szervezeti fejlődésében dialektikus egységben érvényesült a magyar kommunista munkásmozgalom kontinuitása és diszkontinuitása”. Az 1956—1957-es évek története, a párt újjászervezésének sikeres folyamata élő bizonyítéka annak, hogy a magyar proletármozgalom képes volt a megújulásra, s ez a megújulás egyben a mozgalom legjobb hagyományaihoz való visszatérést, azok folytatását, s az új helyzetnek megfelelő továbbfejlesztését jelentette.

A kötet bőséges adat- és forrásanyaga nagy segítséget nyújt mindazoknak, akik behatóbban kívánnak foglalkozni a magyar munkásmozgalom és a párt történetével. (1976. Kossuth, 254 l. 30 Ft)

Ónódy Miklós

ÚJ KÖNYVTÁRAT

AVATTAK a Latex Vállalat szombathelyi gyárában. A vállalat a könyvtárt — képünkön — az eddigi 20 négyzetméter alapterületű helyiségéből 115 négyzetméteresbe költöztette át, a berendezést a Textilszak-szervezet adta. Az új helyiségbe került a műszaki könyvtár is. (S.L.)

Hanák Péter és Lackó Miklós tanulmánykötete

Régi gyakorlat, hogy a kritikusok, irodalomtörténészek folyóiratokban megjelent írásaitak időnként összegyűjtve, könyvalakban is közzéteszik. Újabban más tudományágak művelői is rendszeresen lehetőséget kapnak életművük, munkásságuk egy-egy szakaszának, területének ilyen forma összegezésére, bemutatására. A történészek gyűjteményes köteteinek javarésze a Gondolat Kiadónál lát napvilágot. E kiadó a külföldi historikusok (Bloch, Toynbee stb.) munkáiból is közreadott már néhány válogatást, elsősorban az igen sikeresnek mondható Társadalomtudományi könyvtár c. sorozatában. (Első köteteit Fogarassy Miklós ismertette a Könyvtáros 1973. 1. számában.) Ebben jelent meg Lackó Miklós könyve is, Hanák Péteré viszont sorozaton kívüli.

A mostani kötetekben Hanák Péternek kilenc, Lackó Miklósnak pedig hat tanulmányával ismerkedhetünk meg alaposabban. Két jeles kutató alkotóműhelybe nyerünk bepillantást, két ellentmondásokkal telt, rendkívül bonyolult történelmi korszak megértéséhez jutunk közelebb, máig tisztázatlan történelmi kérdések egész sorára kapunk feleletet általuk. E szellemi kirándulás igazán kellemes, mert mindketten szépen, olvasmányosan írnak, a magyar szaktudományos-értekező próza korábbi művelőinek méltó folytatói. Dolgozataik a tanulmány és az esszé műfaji határvonalán állnak, s e határ inkább az esszé felé tolódik el.

Hanák Péter mintegy két és fél évtized terméséből válogatott. Kutatásai mindvégig az 1848–1918 közötti időszak magyar történetére irányultak. Fokozott érdeklődéssel fordult az olyan kérdések felé, mint a magyarság és a szomszéd népek viszonya, a nemzeti probléma gazdaság- és társadalomtörténeti alapjai, Magyarországnak a Habsburg-birodalomban elfoglalt helyzete. Az elsőként — 1948-ban — írt, és a kötetben is első helyen álló tanulmány az 1848/49-es szabadságharc és a nemzetiségi politika összefüggéseit vizsgálja, mindenekelőtt arra keresve a választ, miért nem sikerült létrehozni a Habsburg-ellenes egységfrontot. Többször, több oldalról is megközelítette az 1867-es kiegyezés problémakörét (szükségessége, előzményei, értékelése, hatása stb.); tisztázni akarta, a polgári átalakulásnak miért ez a változata valósult meg hazánkban. Megfigyelhető, hogy az idők folyamán miként formálódott, érlelődött álláspontja. Az 1973-ban keletkezett *Historizálás és tör-*

ténetiség a kiegyezés vitájában c. historiográfiai vázlatában összefoglalja a maga és a történészek többségének vélekedését e kérdésről. Eszerint 1848 és 1867 a polgári átalakulás két állomása volt, amelyet ugyanaz az osztály (a polgárság szerepét betöltő liberális földbirtokosság) járt végig; közben megváltoztak a történelmi körülmények, megszűntek a forradalmi megoldás feltételei, előtérbe került az antidemokratikus kompromisszum.

Tanulmányainak egy részében Hanák Péter azt vizsgálja, milyen korlátai lehettek, voltak e fejlődésnek. *Magyarország az Osztrák—Magyar Monarchiában — túlsúly vagy függőség?* c. írásában megállapítja: a gazdasági közösség Magyarország számára több előnnyel (a termelési tényezők nagyfokú mobilitása, a gyors felhalmozás, nagyarányú tökebehozatal, a fejlettség szintjének közeledése Ausztriához stb.) járt, mint hátránnyal (az ipari struktúra egyoldalúsága, az élelmiszeripar túlsúlya stb.); gazdasági téren nem tapasztalható a tudatos elnyomó, elfojtó politika — ezt kevésbé meggyőzően bizonyítja, mint az előbbieket —, a két ország viszonyában a kapitalizmus spontán törvényszerűségei, egy fejlettebb és egy elmaradottabb nemzetgazdaság kölcsönhatásai érvényesültek. A politikai szférában a tisztán belügyi kérdésekben a magyar uralkodó osztály politikai vezetői önállóan döntöttek; az ún. közös érdekű problémákat a kölcsönös függőség jegyében oldották meg; a birodalmi (ún. közös) ügyekben az összbirodalmi érdekek domináltak, ezeknek kellett alárendelni a magyar érdekeket is; a hadsereg mindvégig az abszolutizmus, a dinasztia eszköze maradt, itt nem jutott érvényre a dualizmus elve. Hanák Péter kötetében kitűnő elemzéseket olvashatunk a monarchia hatalmi rendszeréről, a különféle politikai irányzatokról, az alkotmányosság és az abszolutizmus kettősségéről, a század eleji magyar társadalom rétegződéséről stb. Több tanulmány is foglalkozik a monarchia felbomlásával (annak okaiival, a feszítő erőkkkel stb.). Talán a *Magyarország az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlási folyamatában* c. előadásban fogalmazódik meg leghatározottabban, hogy a szétesés nem 1867-tel kezdődött, épp ellenkezőleg „a kiegyezés konszolidálta a modern polgári-nemzeti átalakulás első nagy hullámvérése által már alámosott Monarchiát és a történeti Magyarországot, éppen ez hosszabbította meg jó fél századdal a létüket”. Az el-

József Attila válogatott levelezése

Fehér Erzsébet több évig gyűjtötte, bővítette, válogatta a kötet anyagát, végül is nagyon gondos, vonzó könyvet bön-gészhetünk, s ez némiképp feledteti soká-ig tartó hiányérzetünket. József Attila levelezése ugyanis most kerül először kötetbe gyűjtve a nyilvánosság elé. Töre-dékesen pedig már az eddigi József Attiláról szóló írásokban sok mindent megtalálhattunk, s megérezhettük azt is, hogy a levelek ismerete mennyi segít-séget adhat a költő életének és műveinek jobb, mélyebb megértéséhez.

Nem a teljesség igényével készült a könyv, egyelőre a hozzáférhető, közgyű-teményekben őrzött leveleket fogja egybe, azokból is a jelentősebbeket, amelyek valóban kalauznak bizonyulhatnak a verseskötetekhez, az életpálya áttekin-téséhez. Rokonszenves az a szerkesztői—válogatói elképzelés, hogy a magántulaj-donban levő leveleket — néhány kivétel-től eltekintve — nem tartalmazza a kötet, hiszen „kinek-kinek illendő meghagynunk azt a jogot, hogy emberi kapcsolatainak — vagyis saját személyes életének — do-kumentumait maga választotta időben és módon hozza nyilvánosságra”. Nyilván-való, hogy az olvasó veszít ezzel, s még-sem lenne helyes tapintatlanul és tolako-dóan, az irodalom „szentségére” hivat-kozva belenyúlni az egykori barátok, ismerősök, szerelmesek magánügyeibe.

A kötet kétféle levelet tartalmaz: József Attilától származókat és a hozzá írtak egy részét. Az előbbieket köre teljesebb, a költőhöz címzett levelek válogatásában mindenekelőtt az vezette Fehér Erzsé-ebet, hogy a kétféle levelek lehetőleg feleljenek egymásnak. Az időrendi össze-állítás s ez a törekvés élvezetes, izgalmas olvasmánnyá alakította a kötetet. Juhász Gyula felfedező, meleg hangú levelét pél-dául a József Etelkához intézett levél követi, amelyben a még csaknem kamasz költő így büszkélkedik: „A verselés és költészet terén igazán szép haladást tet-tem. Meglehet, hogy egy hónapon belül ott leszek a beérkezettek között. Lám, Ti nem írtatok és Magyarország most élő költőinek legnagyobbikától — olvasd csak el! — kaptam levelet”. A levél sor sokszor minden más ismeret nélkül is érthetővé teszi József Attila életének eseményeit, sorsának alakulását. Érdeklődéséről, a különféle szellemi hatásokról, emberi kapcsolatairól, kötődési nehézségeiről és hatalmas szeretetvágyáról pedig torok-szorítóan vallanak írásai. Amikor gyám-ja és sógora, Makai Ödön pedagógiai okokból nem küld neki pénzt, így ír Jolán nővérének: „... ő úgy próbál ránc-

ba szedni (nem tudom miért), hogy a szükséges pénzüsszeget visszatartotta ... énram nem ez, a pénzhiány, hanem a visszatartás ténye hatott és bántott job-ban...”

Egy-egy levél vagy levélrészlet versek csirájának tűnik, ismerős motívumok vil-lannak fel, s a leírások, a megfogalmazá-sok hangja is költői. Vágó Márta elutazá-sa után így írt a költő: „Lehet, hogy nin-csen igazam, amikor azt hiszem, hogy minden azért van, mert nélküled vagyok, lehet, hogy nélküled is való vagyok és érzéseim téged csak összetévesztenek az ősszel. Te forrón apa hűvös szobájában beszélgettél a halálról, én hűvös szélben hallgattam itt. Lehet, hogy kinyújtózom én is, ha a hőmérő kinyújtózkodik és nélküled is örülhetek még neked, — hi-szen te nem tartozol senkihez, mindenki-hez a hideg tartozik. Ezen ne nevsz, de örülj annak, hogy ilyen csámpásan fejezem ki magamat, mert ez az én esetlen udvarlásom.”

A válogatott levelezéskötet első darab-ja a jól ismert gyermekkori vers: „De szeretnék gazdag lenni...”, s az utolsó az orvosának, dr. Bak Róbertnek szóló búcsúzás: „Kedves Doktor Úr! Sok szeretettel üdvözlöm. Hiába kísértette meg a lehetetlent. József Attila.” — És a le-vél alatt a dátum: december 3. A két levél között nagyon mozgalmas, termé-keny — és nagyon keserves pálya feszül. Remények és kitérés kísérletek, szerel-mi elragadtatások és kínzó csalódások, simogató mozzanatok és sértések. A Jó-zsef Attila körül élő emberekről is sok minden megtudható, például az is, hogy a szomorú, annyi bánatot megélt költő mennyi nagyszerű, okos és figyelmes em-berrel került kapcsolatba.

A levelek jól dokumentálják a külön-féle műhelyek, folyóiratok és szellemi körök hatását a költőre — különösen fontos, hogy az utolsó két év kapcsolataira is némi új fény derül; a Szép Szó című folyóirat alakulására, József Attila he-lyére és jelentőségére a lap szervezésé-ben-szerkesztésében.

A leveleket bőséges jegyzetanyag kö-veti; tömör útmutatók, amelyek néhány szóval jelzik, hogy kik a levélírók vagy kik azok, akiknek a levél szól, megtud-hatjuk a „lelőhelyet” s néhány levél-tári adatot. A Válogatott levelezés tehát kitűnő előkészítése lehet az Összes leve-leknek, amely remélhetőleg nem várat soká magára. (1975. Akadémiai, 530 l. 72 Ft. Új Magyar Múzeum.)

Levendel Júlia

Munkásmozgalomtörténeti lexikon

Második, javított és bővített kiadás

A lexikon első kiadását a Könyvtáros 1973. februári számában ismertettük. A kézikönyv részletes bemutatását ezért mellőzzük, mivel a könyv szerkezetéről, beosztásáról, felépítési elveiről már beszámoltunk.

A második kiadást az a nagyfokú érdeklődés tette szükségessé, amely az utóbbi években a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom története iránt megnyilvánul. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a kötet első kiadása a megjelenést követően hamarosan elfogyott. Erősebben, hiszen a csaknem 50 évvel ezelőtt, 1928-ban megjelent, Madzsar József szerkesztette Társadalmi Lexikon óta hasonló témájú, összefoglaló jellegű kézikönyvet nem adtak ki.

A marxizmus—leninizmus oktatásával, a pártoktatással, a művelődéspolitikával foglalkozó szakemberek, a közművelődés munkásainak több tízezres tábora számára a második javított és bővített kiadás még nagyobb segítséget jelent, mint az első. Nemcsak a 74 oldalnyi többletanyag új adatai miatt, hanem azért is, mert a szerkesztők figyelembe vették az első kiadást követő ismertetéseket, kritikákat, és a lexikonszerkesztésnél óhatatlanul felmerülő kisebb hibák kijavítására törekedtek. Az előszóban hangsúlyozzák, hogy az első kiadás szócikkjeit igyekeztek nemcsak javítani, hanem tartalmilag gazdagítani, bővíteni is. Továbbá — s ez a második kiadásnak a legjelentősebb újdonsága az elsővel szemben —, hogy a fontosabb szócikkkekhöz irodalomjegyzéket fűztek. Ez az erősen válogató jellegű bibliográfia nem a tudományos kutatások igényeit tartja szem előtt, hanem a széles körű történeti ismeretterjesztést, elsősorban a tanuló, az érdeklődő olvasó irodalmi tájékozódását kívánja se-

gíteni. Csak magyar nyelvű, könyvesboltokban hozzáférhető művek címét sorolja fel.

Külön is felhívjuk a figyelmet a lexikon rövidítéseinek jegyzékére. Ez nagyon fontos, a napi munkához is nélkülözhetetlen adatokat, rövidítéseket tartalmaz, nemcsak magyar, hanem nemzetközi viszonylatban is.

A lexikon új kiadása az adatgyűjtést 1975. március 30-án zárta, pontosabban a szerkesztők itt vonták meg az időhatárt, de a lexikonba bekerültek későbbi, a korrektúra elkészültét követő időből származó adatok is. A nyomdai szedés elkezdése — 1975. január 11. — után történt legfontosabb hazai eseménynek, a párt XI. kongresszusának ismertetése, a programnyilatkozat tartalmának rövid összefoglalása, valamint több más személyi adat (így az 1975. júliusában megválasztott PB tagok névsora) is megtalálható a lexikonban. Talán e frissesség okozta, hogy az utólag felvett adatok közé néhány hiba is csúszott (például Lázár György mint a minisztertanács elnökhelyettese szerepel, miközben elődjének a nyugdíjbamegtelénél pontos a keltezés: 1975. június). Marx felesége és munkatársa, Jenny Marx adatai is kimaradtak a könyvből, holott számos levele, sőt cikke és Engels róla szóló, illetve hozzá írott sorai megtalálhatók a Marx—Engels művei kötetekben.

A hibák száma azonban elenyészően kevés. A Munkásmozgalom-történeti lexikon második, javított és bővített kiadása hosszú ideig lesz a tájékozott munkában a könyvtárosok hasznos kézikönyve. (MSZMP KB Párttörténeti Intézete — Kossuth, 1976. 711 l. 120 Ft.)

Vida Sándor

A Nagy Honvédő Háború története

Ma már alapigazság számba megy nemcsak a marxista, hanem polgári tudósok körében is, hogy az emberiség történelmének legnagyobb fordulópontja a Nagy Októberi Szocialista Forradalom volt. Ismeretes: 24 évvel a Nagy Október után a német fasizmus kísérletet tett ar-

ra, hogy visszafordítsa a világtörténelem kerekét, megsemmisítse Október vívmányait. A Szovjetunió történetének talán legdrámaibb napjai az Októberi Forradalom 24. évfordulójához kapcsolódnak, a jubileumi ünnepség színhelye a metró volt, másnap azonban megtartották a

Vörös téren a hagyományos díszszemlét, és a részt vevő alakulatok onnan egyenesen a frontra mentek, gyalog, villamosal, hiszen a front Moszkva központjától, a Kremlettől alig 30—40 kilométerre húzódott.

A kötet elsősorban hadtörténet, melyből nyomon lehet követni a frontok, hadseregek, magasabb egységek mozgását. De nemcsak hadtörténet, bár e vonatkozásban is hézagpótló, hanem a Nagy Honvédő Háború és az egész 1941/1945-ös időszak politikai története is. Aki ezt a kötetet elolvassa, tanulmányozza, átfogó képet kap nemcsak a frontok állásáról, hanem a szovjet nép helytállásáról is; arról, hogy hogyan termelt az egész nép a frontnak, hogyan harcoltak a partizánok, mint dolgozott a vezérkar, és milyen nagy munkát végzett a szovjet kormány a diplomácia nem éppen könnyű területén.

A könyv kimutatja, hogy a németek kezdeti sikereiket nem valamiféle magasabb rendű hadművészetnek köszönheték, hanem annak, hogy ekkor hatalmas fölényben voltak mind a hadosztályok száma, a harcosok létszáma, mind a haditechnika, főleg a repülőgépek és a páncélosok tekintetében. A hitleri hadsereget teljesen mozgósították, a Vörös Hadsereget még nem. A könyv bemutatja azt a katonai, gazdasági és politikai szervező munkát, melyet a párt és az állami szervek végeztek, s amelynek segítségével az egész ország ostromlott táborrá vált, és megteremtette a győzelem minden feltételét.

Az orosz térről, a „Tél tábornok” szerepéről szóló legenda is csak mítosznak bizonyult, melyet a hitleri hadvezetés költött, hogy leplezze a fasiszta Németország katonai, politikai, gazdasági és ideológiai csődjét. Télen a szovjet katonák is fáztak, csakhogy Moszkva és Leningrád alatt, Ukrajnában, a Volgánál a saját hazájukért, a szovjet rendszerért és a szocializmusért harcoltak.

Az sem igaz, hogy csak egy csata, a sztálingrádi lett volna a döntő. Ezt a vesztés tábornokok találták ki, hogy igazolják magukat az utókor előtt. Hitler a háborút már Moszkvánál elvesztette. Itt omlott össze 1941 novemberében a vilámháború. Sztálingrád volt a látványos fordulópontra (mely Nyugat- és Délkelet-Európában is sokak szemét felnyitotta), Kurszk már katasztrófa, az 1944 nyári belorussziai áttörés pedig a vég kezdete: ez nyitotta meg az utat Varsó és Berlin felé. A kitűnő könyv egyetlen hiánya,

hogy miért nem tért ki külön fejezetben a belorussziai csatára.

Ez a könyv válasz azoknak a nyugati történészeknek is, akik lekicsinylik a Szovjetunió szerepét, és olyan látszatot akarnak kelteni, mintha a háború El Alameinnél vagy a csendes-óceáni szigeteken dőlt volna el. Hitlernek és szövetségeseinek kb. 750 hadosztályából a Vörös Hadsereg semmisített meg több mint hat-százat. A Nagy Honvédő Háború 1418 napja alatt Hitler-Németország a keleti fronton tartotta haderőinek 75—80%-át.

A Nagy Honvédő Háború története érzékletes képet rajzol a nagy dráma legfontosabb résztvevőiről is. Bemutatja a vezető hármast: Sztálint, aki akkor a Vörös Hadsereg, a párt és az állam élén állt, F. D. Rooseveltet, az Egyesült Államok harminckettedik elnökét, aki a háború csaknem négy esztendeje alatt, váratlan haláláig megbízható szövetségeseinek bizonyult és Winston Churchillt, aki hosszú életének csúcspontjára akkor jutott el, hiszen jó oldalon állt és ellentmondásosan ugyan, de fontos szerepet játszott a szövetségesek erőinek mozgósításában. Emberközelbe kerülnek a Vörös Hadsereg vezetői, Alexander Werth szavaival élve, azoknak a marsalloknak a ragyogó csapata, melyhez hasonlót Napóleon Grand Armée-ja óta nem látott a világ.

A kötet mégsem a nagy emberek, hősök története, hiszen első számú hősként a szovjet népet mutatja be, amely 20 millió embert veszített a Nagy Honvédő Háborúban. Képet kapunk a műben a párt szerepéről, mely élt és hatott a front első vonalaiban, a háországban a termelés frontján, az ellenséges vonalak mögött, a partizánok között. A könyv jól érzékelteti, hogy a szovjet nép politikai, nemegyszer gyakorlati segítséget kapott a hitlerizmus által elnyomott népektől.

A Nagy Honvédő Háborúról nemrég jelent meg egy hatkötetes mű a Zrínyi Katonai Könyvkiadó gondozásában. Ez azonban már csak terjedelme és tárgyalási módja miatt is a szakemberek szűk köréhez szól. A Nagy Honvédő Háború történetének az előbbieken ismereteltől összefoglalása viszont mindenkinek eleven és tanulságos olvasmány.

A kötetet névmutató, időrendi táblázat és a fontosabb városok felszabadításának kronológiája egészíti ki. (Kárpáti Kiadó [Uzsgorod] — Kossuth, 1976. 540 l. 70 Ft.)

Dr. Lakatos György

Új zenei kézikönyvek

Négy újabb zenei kiadványra hívjuk fel a könyvtárosok figyelmét. A magyar zenei művelődés és képzés legfontosabb könyvsorozata a *Zeneélet*. E sorozatban 30 év magyar zenei művelődéséről, a magyar zeneszerzés 30 évéről, s legutóbb *A magyar kórusművészet 30 évéről* jelent meg összefoglaló igényű áttekintés. A tanulmánykötet beszámol három évtized eredményeiről — de a tévutakról és hibákról szintúgy —, és felsorolja a magyar kórusművészet várható fejlődésének távlatait. Általános (és kissé nagyvonalú) áttekintést *Révész László* ad; a XX. századi kórusművészet megteremtőiről *Juhász Frigyes* emlékezik meg, majd sorra veszi az utóbbi 30 évben keletkezett kórusműveket. A kórusmozgalom szempontjából fontos településekről *Turcsányi Emil* írt. Ő mutatja be azokat a lapokat is, amelyek a kórusokkal foglalkoztak mindaddig, míg a kórusmozgalom saját lapja, a *Kóta* megindult. Felvázolja a lap fél évtizedét is, végül rövid áttekintést ad kottakiadásunkról. *Baross Gábor* „énekdő diplomatáink”-ról szólva a külföldi kapcsolatokról tájékoztat. *Fasang Árpád* a kórusvezetők képzéséről szól, a kórusok minősítési rendszerének alakulásáról pedig *Lénárth Elek* ad számot.

A régi, egykötetes, elavult és nagyon hiányos *hangversenykalauz* helyett újra volt szükség, de most már egész sorozatra. Ezért indult meg *Pándi Marianne* nagy vállalkozása: 1972-ben nagyszabású hangversenykalauzának első, a rá következő évben a második, majd 1975-ben a harmadik kötete jelent meg. Ez utóbbi az igen népszerű kamaraműveket mutatja be. (Érdekes, hogy az 1. kötet 30 200, a 2. kötet 40 200, viszont a 3. csak 17 000 példányban látott napvilágot.) A 3. kötet — épp úgy mint az első kettő — a zenetörténet korszakai szerint tárgyalja a műveket, a szerzőket, a névmutató segítségével könnyű kikeresni. Az előző kötetekhez képest többlet, hogy diszkográfiát (hanglemezjegyzéket) is tartalmaz.

Sajnos, ez nagyon hiányos és csak a magyar lemezek adatait közli, pedig a szovjet, az NDK-beli, a csehszlovák, a lengyel hanglemezek, sőt egyes nyugati országok gyártmányai is kaphatók nálunk. A 3. kötet az előzőekhez hasonlóan rövid, tömör elemzéseket, leírásokat közöl.

Megjelent az *Operalexikon* is 36 000 példányban. Ez a rengeteg adatot tartalmazó kötet egyetlen szerző munkája, következésképp egységes, viszont több szerző bizonyára tartalmilag gazdagította volna. A címszavak tárgyköre: művek és zeneszerzők, szövegírók, rendezők, tervezők, karmesterek, énekesek, operaházak, fesztiválok, közismert áriák, kettősök, együttesek (kórusok), a címszót a kezdő szövegsorok adják eredeti nyelven, illetve magyar fordításban; az operaműfaj és -előadás szakkifejezései. A címszavak szövegeit a rendkívüli tömörség és lényegre törés mellett az olvasmányosság, közérthetőség jellemzi. Kár, hogy az áriák, illetve kettősök címszavainál hiányzik a leghíresebb előadók feltüntetése, mégpedig utalással, mivel az énekesek többi adata nevük címszavánál megtalálható. Hiányzik a diszkográfia, a magyar hanglemezpiacon kapható operalemezek jegyzéke is.

A zenetörténet, a zenei művelődés korszakos jelentőségű eseménye volt a hangtörténet felfedezése, a hanglemez megjelenése. *Oldal Gábor A vájtfüllű kutya esete* c. műve az első magyar nyelvű összefoglalás a hanglemez történetéről. Sajnos, hazánk és a szocialista országok hanglemezgyártásának múltja túlságosan kis terjedelmet kapott benne. A sokasodó lemezgyűjtők szívesen fogadnák egy magyar lemeztörténet megjelenését is, természetesen lemezmellettel ellátva. Az olvasmányosan, érdekesen megírt könyv mindössze 6000 példányban látott napvilágot.

Dr. Csorba Csaba

AZ ISMERTETETT MŰVEK

A magyar kórusművészet 30 éve. Szerk. Nagy Olivér. 1975. Zeneműkiadó, 236 l. 16 Ft
Oldal Gábor: A vájt füllű kutya esete. A hanglemez világtörténete. 1975. Zeneműkiadó, 368 l. 30 Ft
Pándi Marianne: Hangversenykalauz. III. Kamaraművek. 1975. Zeneműkiadó, 475 l. 48 Ft
Várnai Péter: Operalexikon. 1975. Zeneműkiadó, 535 l. 84 Ft

OVODÁSOK HETE címmel rendezvénysorozatot bonyolított le július 19. és 23. között a hőmezvővásárhelyi gyermekkönyvtár. A program változatos volt: iskoláskor előtt jó érzéssel lépjék át a könyvtár küszöbét és első könyvtári élményeik kellemesek legyenek. A pedagógusokon, könyvtárosokon kívül művészek is közreműködtek abban, hogy a gyerekek már az (H.G.)

Középfokú oktatási intézmények könyvtárai

A Fővárosi Tanács V. B. oktatási osztálya 1974-ben indította a Fővárosi Iskolai Könyvtárak c. sorozatát, amelynek első kötete az Irányítás és szervezés alcímet viselte. Az első kötet bizonyos értelemben rendhagyónak minősült (az alapvetően módszertani jellegű kiadványsorozatban belül), mivel jórészt az iskolai könyvtárakra vonatkozó érvényes — s gyakran nehezen hozzáférhető — szabályozók gyűjteményét tartalmazta, de megtalálható benne az általános iskolai könyvtári viszonyok átfogó elemzése is. A tervezett profiltól való eltérés ezúttal a szerkesztő józan, gyakorlati érzékét dicséri, s ennek köszönhetően a kiadvány azóta országos népszerűsége tette szert, az iskolai könyvtárosok hasznos és kérészett segédkönyve lett.

A sorozat a közelmúltban megjelent, csaknem háromszáz oldal terjedelmű második kötete a főváros középfokú intézményeinek könyvtárujával foglalkozik. Ez a kötet jobban megközelíti az eredeti elképzeléseket, mivel az iskolai könyvtárak elemzése kapcsán erősödött a módszertani útmutatás szándéka, és a kötetben egy-egy rendkívül fontos szakmódszertani kérdés önálló megtárgyalására is sor került. A kiadvány emellett — az első kötet folytatásaként — az egész hálózatról tudósít (az elmúlt időszak főbb iskolai könyvtári eseményeiről, eredményeiről stb.). Híradást kapunk többek között a „Korszerű intézmény — korszerű könyvtár” pályázat sorsáról, amelyet a Fővárosi Tanács 1974-ben — hazánk felszabadulásának 30. évfordulójára — hirdetett meg. A benevező intézményeknek az 1974/75-ös tanév folyamán kellett bebizonyítaniuk, hogy méltóak a megtisztelő címre. 24 pályázó közül 16 felelt meg a követelményeknek. Teljesítményüket az erkölcsi elismerés mellett tekintélyes anyagi juttatásokkal is honorálták.

A kötet első része a középfokú oktatási intézmények könyvtári helyzetéről iskolatípusonként ad számot. A gimnáziumi, a szakközépiskolai és a szakmunkásképző intézeti könyvtárhálózatról szóló elemzéseket a főváros iskolai könyvtárainak szakfelügyelője, Ballér Endréné készítette. A tanulmányok hitelt érdemlő nyersanyagát a szakmai munkaközösségek vezetőinek személyes tapasztalatai; felügyeleti vizsgálati jelentések és a három iskolatípusban a közelmúltban végzett felmérések szolgáltatták.

A főváros iskolai könyvtárügye az utóbbi években nagy fejlődésen ment keresztül. A jelenlegi fejlettségi szinthez a fenntartók tekintélyes támogatására volt szükség. A tanulmánykötet bevezetője beszédes számadatokkal vall a Fővárosi Tanács V. B. anyagi gondoskodásáról: 1972 óta 9 millió forint rendkívüli hitelt kaptak a könyvtárak, 1974-ben 100 000 kötettel gyarapodott állományuk, s jelenleg nincs a főváros iskoláiban olyan könyvtáros, aki munkájáért ne részesülne rendszeres díjazásban. Hasonló tanulságokkal szolgálnak a különféle iskolatípusok összesített adatai is. Az országos átlagot meghaladó fejlesztési ütemet érzékelteti a gimnáziumi könyvtárak egy főre jutó beszerzési keretének emelkedése (1971-ben 14,8 Ft, 1974-ben 31 Ft); az egy tanulóra jutó kötettség kedvező alakulása (1974-ben 20,8 kötet), végül a működési körülmények erőteljes javulása (a gimnáziumok 83,8 százalékában függetlenített könyvtáros működik, és a könyvtárak csaknem 70 százaléka 50 m²-esnél nagyobb helyiség(ek)ben nyert elhelyezést). Hasonló fejlesztési ütemben épültek ki a szakközépiskolai hálózat könyvtárai (75%-uk önálló helyiségben kapott helyet, egy tanulóra 17 kötet jut), és az 1973-ban tanácsi igazgatás alá került szakmunkásképző intézetek könyvtárai is (az utóbbiaknál a fejlesztés anyagi megalapozása még az illetékes szakminisztériumok fennhatósága alatt elkezdődött).

Az eredmények ismertetése mellett az elemzések nem hallgatják el a nehézségeket, gondokat, a megoldásra váró feladatokat sem. Az összesítő adatok kedvező alakulása ellenére még sokszor egyetlen az intézmények anyagi ellátottsága (például a szakközépiskolák 1974—75-ös gyarapítási keretének két szélső összege 42 000, illetve 112 Ft, s a 8—9000 kötetes szakmunkásképző intézeti könyvtárak mellett még akad néhány száz kötetes „gyűjtemény” is). Bár különböző mértékben, de mindhárom hálózat könyvtárainak többségében gondot okoz a szakmai felkészültség (az állomány nyilvántartásában és feltárázásában), az egyetlen és szakszerűtlen állománygyarapítás pedig tovább termeli a lemaradást. A gimnáziumok állománya még mindig egyoldalúan humán jellegű, a szakközépiskolák és szakmunkásképző intézetek szakmai profiljának megfelelő

szakirodalom hiánya pedig gátolja a szakirányú olvasási igények felkeltését. A hiányosságok újból és újból figyelmeztetnek arra, hogy az iskolai könyvtárak szakmai megerősítése érdekében a központi szerepkörű módszertani intézményektől több és hathatósabb támogatást kell elvárni. Megfelelő szakmai felkészültség nélkül ugyanis a könyvtárak aligha lehetnek bázisai az iskolai olvasás-pedagógiai tevékenységnek. Nehézséget okoz, hogy az oktatási intézmények még mindig nem ismerik fel eléggé a könyvtárak pedagógiai szerepét. A könyvtárakat jobban kellene hasznosítani az oktatásban, de: „ahhoz, hogy a könyvtár az oktató-nevelő munka bázisává váljék elsősorban a tanórán, a szaktanárok munkájára, igényére, megfelelő pedagógiai kulturáltságára s az iskolavezetésnek olyan szemléletmódjára és irányító tevékenységére van szükség, amelyik igényli és segíti a könyvtár beépítését az oktató-nevelő munkába” — írja a szerző. Eddig is születtek már jó helyi kezdeményezések, amelyek bizonyították a könyvtár pedagógiai hasznosításának nagyszerű lehetőségeit; a tanulmánykötet két követésre méltó példa (a Táncsics Gimnázium és a Bajági Szakközépiskola könyvtára) bemutatásával e lehetőségek megvalósításának gazdag tárházát kínálja.

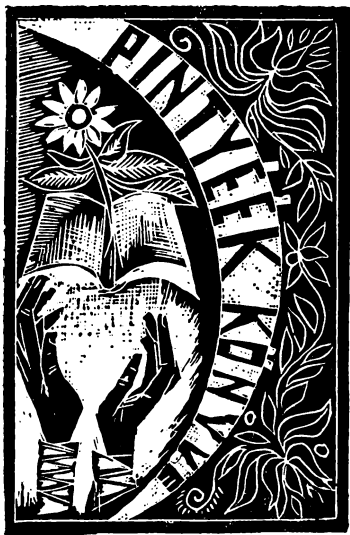
Külön fejezetben közli a kötet az MSZMP KB közművelődési határozata nyomán közreadott tanácsi útmutatót, amely az iskolai könyvtárak feladatkörét az oktatási és közművelődési intézmények együttműködésére vonatkozó korábbi irányelvekre építve konkrétan meg-

alapozta. Az útmutatóhoz készült melléklet pedig a két könyvtári hálózat eddig kialakult együttműködési gyakorlatát ismertetve mindvégig hangsúlyozza, hogy „az együttműködés egyik intézménye részéről sem jelenthet funkcióátadást a másik részére, hanem mindegyik intézmény a saját, pontosan körülhatárolt feladatkörének megfelelően vállal részt a tanulók oktatásában, nevelésében.”

A kötet értékes része a „módszerek, eljárások az iskolai könyvtári munkában” c. fejezet. Ez az iskolai könyvtári munka egy-egy fontos területén módszertani fogódzókat nyújtó tanulmányokat foglalja magában. Hiánypótló szerepe miatt legfigyelemreméltóbb közülük a középfokú oktatási intézmények kézikönyvtári gyűjteményeivel foglalkozó négy értekezés. Mészöly Magda bevezető tanulmánya a kézikönyvtárak fejlesztésének, kezelésének, felhasználásának általános kérdéseit taglalja, majd kiegészítésként kézikönyvjegyzéket közöl az általános iskolai könyvtárak számára. Ezután Csókai Lászlóné és Torda Miklósné összeállításában ipari, illetve egészségügyi szak-középfokú kézikönyvtári alapjegyzéke következik.

A szigorú szakmai alapokra épülő iskolai könyvtár alkalmas a tanulók könyves és könyvtárhasználati készségeinek kialakítására. Ezt a fontos könyvtárpedagógiai munkát Könyves-Tóth Lilla könyvtárismerteti óravázlata és Berényi Edéné, valamint Bakonyi Ferencné könyvtárhasználatra épülő vetélkedő forgatókönyvei segítik.

A zárófejezet — az első kötethez hasonlóan — tájékoztat az 1975/76-os tanév továbbképzési programjairól és „A képességfejlesztés pszichológiai kérdései” címen közli Lénárd Ferencnek a szakmai-módszertani tanfolyamon elhangzott előadását. Ez az előadás különösen nagy érdeklődést váltott ki a pedagóguskönyvtárosok körében, mert az olvasás-pedagógiai munka szempontjából alapvetően fontos gondolatokat tartalmaz. Befejezésül idézzük az előadás egyik gondolatát, amely a könyv- és könyvtárközpontú pedagógia programadó tételének tekinthető: „A művelődéshez szükséges információk önálló feldolgozását elsősorban az olvasás teszi lehetővé. Ennek a képességnek a kifejlesztése az iskola alapvető feladata.” A most megjelent tanulmánykötet hasznos útmutatóul szolgál valamennyi iskolatípus számára, hogy maradéktalanul és hatékonyan teljesíthesse ezt a feladatát. (Fővárosi iskolai könyvtárak. Középfokú oktatási intézmények. Szerk. Ballér Endréné. 1975. Fővárosi Tanács V. B. Művelődésügyi Főosztálya, 281 l.)

Gonda Zoltán ex librise

Dán Krisztina

Könyv és könyvtár X.

A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1976.

Egy tudományos könyvtár évkönyve akkor nyújtja az intézmény belső életének hű képét, ha az abban folyó mindenfajta munkáról számot ad. Mégis elsősorban a szakma szűkebb vagy tágabb értelemben vett problémáival kapcsolatos tanulmányai tarthatnak számot az érdeklődésre.

A kiadványban olvasható könyvtártani tanulmányok közül kiemelkedően érdekesnek tartjuk *Csúry István* írását, mely a könyvtári tervezésben és működtetésben alkalmazható egységes mennyiségi mutatók bonyolult problémakörével foglalkozik. Ismeretes, hogy a debreceni egyetemi könyvtár már hosszú évtizedekkel ezelőtt kísérletet tett ilyen normák alkalmazására. Ezeket a kísérleteket — sikereik viszonylagossága miatt — már akkor sem fogadta egységes helyesléssel a magyar könyvtárs társadalom. A szerző egyik kezdeményezője, hirdetője volt ennek a normatív irányzatnak. Most megnyugvással vesszük tudomásul, hogy a legutóbbi felmérések alapján dicséretre és elismerésre méltó tárgyilagossággal jegyzi meg, hogy „sok vonatkozásban maga a könyvtári gyakorlatunk is éretlen még erre (ti. kész tervezési-működési mutatók kidolgozására) a tarkálló helyi sajátosságok, a spontán tényezők túlonatúl erős érvényesülése miatt”. Vele együtt kiemeljük, hogy a fejlődés ugyan az alkalmazandó módszerek, eljárásmodok egységessé válása felé mutat, azonban egyelőre nem áll rendelkezésünkre „olyan differenciált, s a társadalmi összefüggéseket is tükröző, tartalmilag is helyesen értelmezett adatok” rendszere, amely a célnak, az általánosításnak megfelelően. Nem tartjuk valószínűnek, hogy egy kísérleti modellintézmény létrehozatala — ha egyáltalán elvileg kívánatos — gyakorlatilag és anyagilag megvalósítható lenne. Így tehát az egyetemi könyvtárak jövőjét tervező és kivitelező könyvtári és egyetemi szakszervek továbbra is csak az intézmények igényeiből és lehetőségeiből a helyi (személyi, anyagi, technikai) viszonyokból indulhatnak ki. A tanulmány alapjául szolgáló statisztikai adatrendszer valós voltát most nem óhajtjuk vitatni; a szerző maga is jól érzi, hogy ingoványos talajon áll. Erre utal a munkanormákat mutató táblázatokban a budapesti Egyetemi Könyvtár adatainak szinte teljes (tudatosan vállalt) hiánya. (Ez a könyvtár volt az, mely már kezdettől fogva kétségbe von-

ta egy normatíva-rendszer sikerének lehetőségét.) A valóban végzett munkálatokat reálisan sehol sem tükröző 1973-as összesítő statisztikai adatok rendszerével kapcsolatos megjegyzések, fenntartások és ellentmondások külön kisebb tanulmányba kívánkoznak.

A könyvtári rendszer egyik fontos területével foglalkozik *Némedi Lajosné*: az ETO nemzetközi szabványától eltérő gyakorlatukat ismerteti. A könyvtár állományában levő ritkaságokról két kisebb cikkben olvashatunk. *Ojtozi Eszter* egy 1641-ben Vilnában kiadott pravoszláv „Új Szövetség és zsoltárok” kötettel kapcsolatban (mely valamikor a máriapócsi bazilita monostor könyvtáráé volt) röviden utal a vallási unió ellen vívott magyarországi művelődési és politikai küzdelmekre. *Pálné Péter Judit* a debreceni Vikár-gyűjtemény alapján a Kalevala-fordítás néhány könyvészeti részletkérdésével foglalkozik.

A. Molnár Ferenc Reguly Antalnak egy kicsiny finn faluból 1840-ben szüleihez írt, etnográfiai szempontból forrásértékű levelét közli magyar fordításban is. A német nyelvű eredeti példány a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában található. Könyvtártörténeti szempontból fontos *Tóth Béla* tanulmánya Maróthi György professzor (1715—1744) könyvtárfejlesztő tevékenységéről, mivel a tárgyalt kor (1738—1744) a magyar könyvtártörténet fehér foltjai közé tartozik; a felhasznált források között pedig nemcsak katalógusok, hanem eladásra kínált könyvek jegyzékei is szerepelnek.

A nem könyvtártani vonatkozású írások közül kiemelkedik *Langyel Imre* tanulmánya a Pestalozzi-tanítvány Váradi Szabó János (1783—1864) működéséről, a munkaoktatás terén elért eredményeiről. Címénél többet nyújt: általános neveléstörténeti, felsőoktatástörténeti és várostörténeti adalékokat is bőven tartalmaz. *Némedi Lajosné* világos felépítésű, friss és bőséges szakirodalmi forrásanyagban nyugvó érdekes tanulmánya a „triviális irodalom” (elsősorban NSZK-beli) kutatásáról mind a fogalmak világos tisztázása, mind pedig a történeti és irodalomszociológiai háttér meggyőző ábrázolása miatt bizvást mondható példamutatónak. A további tanulmányok közül kettő klasszika-filológiai beállítottságú, bizonyos hazai vonatkozásokkal. *B. Angyal Katalin* a dunai tarto-

mányok II. századbéli vallástörténeti kérdéseivel foglalkozik a Marcus Aurelius-életrajz alapján; *Gombáné Lábos Olga* a hazai Pericles-kép változásának eszméletörténeti háttéréről készülő tanulmányából közöl részleteket.

A kötetet még két könyvismertetés egészíti ki; az egyik Dankanits Ádám „XVI. századi magyar olvasmányok” (Bukarest, 1974.), a másik Domokos Péter „A finn irodalom fogadtatása Magyarországon” (Bp. 1972.) c. művéről számol be.

Szerkezeti szempontból néhány megjegyzést vélünk szükségesnek. Nem értjük, miért szorult a „közlemények” közé Némedi Lajosné és Tóth Béla említett két kitűnő tanulmánya. Úgy véljük,

hogy a terjedelem szempontja semmiképp sem szoríthatja háttérbe a műfaját. Másik megjegyzésünk: a tanulmányok és közlemények nem sorakozhatnak a szerzők nevének betűrendjében. Recenzióknak nem is követte a tartalomjegyzék sorrendjét.

Hiányoljuk továbbá az előszót, melynek feladata, hogy a „súlypontokra”, azok sorrendjére (könyvtáran, forrásközlés és belső élet, helytörténet) a figyelmet ráirányítsa. Ebből kiderült volna például, hogy az 1975. évi finnugor kongresszus miatt oly sok a kötetben a finnugrisztikai közlemény. (Szerk. Csúry István. Debrecen, KLTE könyvtára 1976., 245 l.)

Tóth András

Dr. Varga Alajosné: A magyar könyvkiadás 30 éve

1945—1974

A kiadvány rövid, összefoglaló értékelést és 326 statisztikai táblázatot tartalmaz. Meghatározott szempontok szerint, idősorokban vizsgálja a felszabadulás óta megjelent több mint félmillió önálló kiadványt, a könyveket, füzeteket, jegyzeteket, térképeket és zeneműveket. A három évtized során megjelent, négy-millió évterjedelmet meghaladó kiadványtömeg adatfeldolgozásának forrásai: *Bak János* nevezetes könyvészeti kiadványai (A magyar könyvkiadás 1945—1959, Magyarország könyvkiadása 1945—1969.), valamint a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének kiadásában megjelenő A magyar könyvkiadás 1970... stb. című összeállítások. A kötetben a hazai adatok mellett a nemzetközi könyvkiadás magyar vonatkozású térszámái is helyet kapnak.

A kiadvány legfőbb érdeme, hogy statisztikai csoportosításai érzékenyen tükrözik a könyvkiadásnak szinte valamennyi fontos — vagy bármilyen kutatás, elemzés számára esetleg lényeges — jellemzőit.

Az összeállító a KSH statisztika készítés kialakult hagyományát folytatja: főbb témacsoportokat alkot, ezeken belül közli a tartalmilag odatarozó (többnyire 25—35) táblázatot. Főbb témacsoportjai a következők: I. Magyarország könyvkiadása (Általános adatok; Könyvek és füzetek; Tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom; Szépirodalom; Ifjúsági és gyermekirodalom; Fordítások; s végül az Egyéb adatok, például a kiadványok megoszlása kiadók szerint stb.), II. Nemzetközi könyvkiadás (Magyar szerzők külföldön meg-

jelent művei; Néhány ország könyvkiadási adatai), III. Könyvterjesztés (Könyvbelforgalom; Könyvforgalom).

Az adatokból kiderülő általános tendencia: emelkedik a hazai könyvkiadás statisztikai görbéje. Az elemző szakembereket azonban nemcsak ez a voltaképpen közismert tény érdekli. Sokkal inkább azok a „finom”, sajátos folyamatok, amelyek könyvkiadásunk „neuralgikus pontjainak” feltárásával váltak nyilvánvalóvá. Ilyen például a szépirodalmi fordítások, továbbá a gyermek- és ifjúsági irodalom kérdésköre.

A statisztikai táblázatokból láthatjuk, hogy a könyvek példányszáma miként emelkedett 1950-ben, hogy aztán a későbbiekben zuhanni kezdjen, nyilvánvaló visszahatásként, hiszen az oktanul felduzzasztott könyvtömegre nem volt szükség. E tekintetben is kedvezőnek mondható az 1971-től megindult egyenletes ütemű fejlődés.

A kiadott könyvek átlagpéldányszáma 9,5 ezer, de ez az átlag igen szélsőséges értékeket takar. Az átlagos példányszámot erősen meghaladják a politikai, közgazdasági művek, a tankönyvek, a háztartási tanácsadó kiadványok, a szépirodalom, az ifjúsági és gyermekkönyvek példányszámai. Ezzel szemben erősen az „átlag” alatt maradnak a filozófiai, szociológiai, statisztikai, kereskedelmi, néprajzi, matematikai, természettudományi és műszaki témájú művek.

A hatvanas évekhez viszonyítva a hetvenes évek elejétől a kiadási politika változását észlelhetjük: több mű jelenik meg, de a példányszám kisebb. Vagyis: a könyvkiadás nagyobb gondot fordít a spe-

ciális (egyben széles körű) igények kielégítésére.

Ha az ifjúsági és gyermekirodalom kiadványainak adatait az olvasók kor szerinti megoszlása alapján vizsgáljuk, kiderül, hogy a 14 éven felüliek számára lényegesen kevesebb mű jelent meg — és kisebb példányszámban —, mint a többi ifjúsági korcsoport számára.

Új jelenség: 1970 óta megháromszorozódott a sokszorosítási eljárással készült kiadványok száma. Ez a nem hivatásos

(intézményi, könyvtári, vállalati stb.) kiadók tevékenységének megerősödésére utal.

A *magyar könyvkiadás 30 éve* című összeállítás nélkülözhetetlen adattára lesz azoknak, akik a magyar könyvkiadás szerkezetét, kiadási politikáját kutatják, illetve irányítják. Szükség van rá a könyvtárak kézikönyvtárában is. (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete. 1975. 394 l. 84 Ft)

Hoványi János

bibliográfiák

Staud Géza: Magyar színháztörténeti bibliográfia

1—2. kötet

Bár Magyarországon nem dicsekedhünk azzal, hogy a különféle tudományterületek szakbibliográfiái mind napvilágot láttak volna, mégis a színháztudomány az a terület, ahol már régebben is megbízható könyvszemlék álltak a kutatók rendelkezésére. 1938-ban megjelent a Magyar Színháztudományi és Színpadművészeti Társaság kiadásában a *Magyar színészeti bibliográfia*, majd 1960-ban a *Magyar színészeti szakkönyvek bibliográfiája 1945—1960* című kiadvány, melyet a Színháztudományi Intézet bocsátott közre a Színháztörténeti füzetek című sorozatának 36. tagjaként. Mindkettőt Staud Géza állította össze.

E bibliográfiák úgy határolták körül gyűjtőkörüket, hogy a színházi színháztudományi egységből indultak ki. Ezért — ahogy Staud Géza 1938-as bibliográfiájának előszavában mondja — fölvette „mindazokat az elméleti munkákat, amelyek történeti, esztétikai vagy lélektani szempontból foglalkoznak a drámairodalommal, a drámaírók életével és műveivel, a színészi alakítással, a színészneveléssel, egyes színészek életével és működésével, a rendezéssel, a díszlettervezéssel, a színpadi zenével és a zenedrámmal. A teatralitás szélesebb értelmezése alapján ... a tánc- és filmirodalmat is” földolgozta. „Helyet kaptak a bibliográfiában a színházi közönségre vonatkozó munkák, valamint a könyv alakban megjelent színházi bírálatok is.” De természetesen a bibliográfia gyűjtőkörébe tartoznak a színházi jogi kérdések, a színházi törvények, színésziskolai tankönyvek stb.

Nem vette viszont figyelembe műfaji sajátosságaik miatt a színházi zsebkönyveket. (Ezekről már 1961-ben bibliográfia jelent meg Berczeli Károlyné és Hankiss Elemér összeállításában.)

Ugyanezen elvek alapján készült el a Magyar színháztörténeti bibliográfia, szintén Staud Géza összeállításában, két kötetben, a Magyar Színházi Intézet kiadásában. A gyűjtőkörben egyetlen változás történt, kimaradt az azóta önálló sodott filmművészet irodalma. Ugyanezen megfontolás alapján azonban a televízióval foglalkozó néhány tételt (680., 2049., 3435., 3636.) is ki lehetett volna hagyni.

Lényegében tehát az eddig megjelent két bibliográfiát szerkesztőjük összeolvasztotta, pótolta a hiányzó években megjelent irodalmat, kiegészítette a korábbi gyűjtést. A pótlás és kiegészítés nagyságát mutatja, hogy míg a két előző bibliográfia mintegy 2000 tételt tartalmazott, addig a most megjelent összeállítás 4503 tételt közöl.

A bibliográfia, akárcsak elődei, a szerzők, illetve a címszavak betűrendjében közli az anyagot, gazdag utalásokkal: a sorozatcímekről, a kötet létrejöttében közreműködő személyek nevével, mind-mind beépülnek az utalók az egységes betűrendbe. A gyűjteményes kötetek tartalmáról analízist, a kevésbé érthető címek után magyarázó annotációkat találunk. Mindezek tartalmasabbá, értékesebbé teszik a kötetet.

Kár, hogy a szerkesztő lemondott az 1938-ban kiadott bibliográfiában még alkalmazott elvről, mely szerint a könyvekről megjelent ismertetéseket is összegyűjtötte a művek címléírásai után. Kimaradt az 1938-as kiadásban még közölt tétel Vaszi József Emil népszerű operai útmutatójának 31. füzetéről, mely Verdi Traviatájáról szól. Vajon miért, tévedésből? (Ilyen mosolygató téves az is, hogy Bajza József „álnevét”: Szekelébi helyett Szekelébi-re változtatta a mutatóban.)

Fölösleges az egymást követő kiadások külön-külön tételszámozása. Így pl. Balassa—Gál: Operák könyve a 218—227. tételig gyakorlatilag azonos címleírást kap, hiszen az összeállító csak a megjelent 10 kiadást írja le külön-külön. Ehelyett gazdaságosabb lett volna egyetlen tételben leírni a mű címét, s a megjegyzésben csak jelölni a különböző kiadásoknál előforduló változásokat. Ugyanez történik pl. Vas Gereben: A nemzet napszámói (4248—4257. t.) c. művénel is, és még sok más helyen.

A címleírások az összeállító szerint az Országos Széchényi Könyvtár leírásait követik. Itt-ott azonban, főleg a testületi szerzőknél problémák is akadnak. Hibának tartom pl. a 4247. tételben leírt 8 lapos nyomtatvány címfölvételét a Városi színházi bizottság testületi szerzői név alatt, mert ki sem derül, hogy melyik városról van szó. A kiadási hely ugyanis e tekintetben nem tekinthető adatforrásnak. De a szabályrendeleteknél (3662—3669. t.) sem mindegy, milyen körre vonatkoznak: az Operaházra vagy a Nemzeti Színházra; ki kellett volna emelni a testületet. Azonos művek két-fajta leírásban is előfordulnak: a 964. tétel az E betűnél, a 3067. tétel pedig a P-nél.

Bármilyen komoly szakbibliográfiát lapozunk, a filozófiától a belkereskedelmiig, azt látjuk, hogy mindegyik a tudományában kialakult felosztást veszi szerkezeti alapul. Hiszen a használók a szakterületen levő problémára keresi a választ, s nem érdekli, s esetleg nem is tudja, hogy a számára értékes cikket ki írta. Tudja viszont, hogy a keresett probléma hol helyezkedik el szakterületének szűkebb talaján. Ezért érthető, hogy a szakbibliográfiák miért közlik anyagukat a szakterület fölőstása szerint, s miért tekintik csupán másodsorban a szerzőt, akinek nevééről természetesen mutató készül.

Ezért érthetetlen, hogy Staud Géza miért ragaszkodott a semmit sem mondó betűrendes beosztáshoz, mely a bibliográfia egyetlen használóját sem igazítja el. Pedig mind az 1938-as, mind a mostani bibliográfia fősorolja előszavában az érintett szakterületeket (ezért idéztem), tehát ezek alapján kellett volna az összeállítást szerkeszteni. Való igaz, hogy ilyenkor problémák adódnak a gyűjteményes kötetek besorolásakor, de ezen lehet segíteni analízissel vagy utalással.

A kötet végén egységes név-, cím- és tárgymutatót találunk. De ez csak azokat a neveket tartalmazza, amelyekről a forrás szól, hiszen a szerzői és közreműködői nevek a bibliográfia törzsanyagában található tétel vagy utalás formájában. A szindarabcímeket a szerkesztő aláhúzással jelöli. A tárgyszavak alatt azonban néha nagyon is sok tételszámot találunk, melyek elveszik a kutató kedvét a keresgéléstől. Kiírtam azt a 66 tárgyszót, ahol föltétlenül bontani kellett volna, mivel a közölt tételszámok meghaladták a 15-öt. Ez a 66 tárgyszó szinte már vázát adja az elszalasztott szak szerinti bontásban közölhető bibliográfiának, melynek ilyen fejezetei lehettek volna: pl. elméleti kérdések, színháztörténet, színpadtechnika, a színházi jogi és szociális kérdései, táncművészet, opera stb. és végül a személyi rész: drámaírók, zeneszerzők, táncosok, színészek.

Sajnálhatjuk ezt az elszalasztott lehetőséget, hiszen ilyen mű nem készül minden évben. Ugyancsak sajnálhatjuk, hogy csupán sokszorosításban jelent meg (mennyivel szebb az 1938-as kiadás), ám lehet, hogy éppen ez ad majd lehetőséget arra, hogy nem sok idő múlva az átrendezett, használható és szép kivitelű magyar színházi bibliográfia is a kezünkbe kerüljön. (1975—1976. Magyar Színházi Intézet, 1—2. köt.).

Gyuris György

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

LISZT FERENC bibliográfiát találunk a Bibliographische Kalenderblätter (bibliográfiai naptár) című politikai, művelődési, közgazdasági és természettudományi periodika 1976. 7. számában. A kerek évfordulókhöz könyvészeti adatokat szolgáltató lapot a berlini városi könyvtár adja ki. A nagy magyar zenésztől halálának 90. évfordulója alkalmából közöl

bibliográfiát, melyből kitűnik, milyen sok német zenesztéta foglalkozott Liszt Ferencel. A felsorolt magyar szerzők (Zsigmond László, Matéka Béla, Hankiss János, Kerényi Mária, Gárdonyi Zoltán) kisebbségben vannak. A bibliográfiához még bőségesebb diszkográfia csatlakozik, a könyvtárban található Liszt művek lemezeinek leírásával.

OLIMPIAI KÖNYVJELZŐ bibliográfiákat adott ki kitűnő időszzerűség-érzékkel a székesfehérvári SZMT Központi Könyvtár. Az úszás, műugrás, atlétika, torna, vízilabda, kosárlabda, vízilabda, kosárlabda, röp- és kézilabda, labdarúgás, öttusázás témakörében megjelent könyveket sorolja föl egy-egy ötletes rajzokkal díszített könyvjelző.

LADÁNYI MIHÁLY munkásságát mutatja be Mai magyar költők c. sorozatában az FSZEK bibliográfiái kiadványa. A Zimáné Lengyel Vera összeállításában megjelenő sorozat 9. füzeté bevezetőben közli Kabdebó Lórántnak (ld. eredetileg a Kortárs 1975. 5. számában) Ladányiról írt tanulmányát, melynek különös érdekességét ad a bevezető, Kabdebóhoz írott Ladányi „Tanszonett.” Ezután következnek az életrajz időrendi adatai, a verseskötetek (és kritikáik), illetve a különféle antológiákban megjelent versek felsorolása, a költő prózai írásainak adatai, a róla szóló tanulmányok, vele készült interjúk jegyzéke, végül néhány jól kiválasztott vers ad izelítőt Ladányi lírájából.

SOMOGYI KÖNYVTÁRI MŰHELY címmel igen színvonalas könyvkiadványsorozatot bocsát ki rendszeresen a szegedi Somogyi Könyvtár. Felelős szerkesztője Péter László. A sorozat műfajilag is változatos, korábbi füzetekben bibliográfia, diszkográfia, emlékhelyek felsorolása, utcanévek magyarzata, illetve helytörténeti anyag található. Az 1976. évi összevont 1—2. szám Belle Ferenc emlékiratát, Bálint Sándornak egy szegedi német költőről, Gruber Károlyról (1760—1840) szóló tanulmányát, Varsányi Péternek a tarhonyabodorító asszonyokról írt néprajzi jellegű beszámolóját, valamint Péter László Művelődési okmányok az önkormányalom korából 1849. c. dolgozatát közli. Ezeket kívül tartalmazza még Dudás Lajosnak elfelejtett helyi lapokkal, Lengyel Andrásnak pedig Lugosi Döme művelődéstörténész önéletrajzával foglalkozó írását.

VILÁGIRODALMI HÍRADÓ című, negyedévenként megjelenő tájékoztató periodikájának második számát adta ki az Állami Gor-

kij Könyvtár. A Komáromi Sándor által szerkesztett nemzetközi sajtószemle a szocialista országokban az 1975. október-decemberi időszakban bekövetkezett fontosabb irodalom- és művelődéspolitikai eseményekről számol be, és országokként felsorolja a lapokban megjelent műfordításokat. A Világirodalmi Híradó nagy segítséget nyújt a kutatóknak és a kiadóknak. A területi mutató nemcsak a visszakeresést szolgálja, hanem további információkat is tartalmaz.

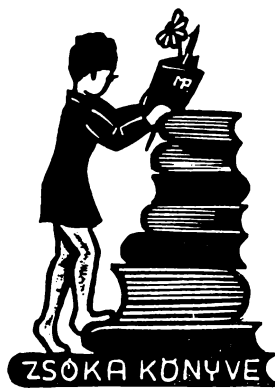
KÖNYVTÁRI TAJÉKOZTATÓT adott ki szolgáltatásairól a hatvani Ady Endre Városi Könyvtár. A fényképekkel illusztrált füzet bevezeti az olvasót a katalógusok használatába (közérthetően magyarázza a szakkatalógust), felsorolja (betűrendben és szakosítva) hazai, illetve külföldi folyóiratait, és felhívja a figyelmet olyan szolgáltatásokra is, mint a könyvtárközi kölcsönzés, gyorstájékoztató és élet napi kérdéseiben, irodalomkutatás megadott témakörben.

BARANYA második honismereti olvasókönyvét — Dr. Vargha Károly szerkesztésében — 1975-ben kiadta a Baranya megyei Tanács V. B. Művelődési osztálya és a Baranya megyei Népművelési Tanácsadó. Az új kötet 10 évvel az első

után jelent meg és a Baranyai Művelődésben közzétett tanulmányok javát gyűjti egybe. Az olvasókönyv a honismereti szaköröknek készült, s a megye XVI. századtól napjainkig élt nevezetes személyiségei közül mutat be 19-et, Istvánffy Miklós történetirótól Demse Dávidné népművészig.

OLVASÁSGYAKORLÁS-SAL egybekötött mesedél-lőtök címmel jelent meg a Somogyi Gyermekkönyvtárosok Útmutatójának 5. füzeté a Kaposvári Megyei Könyvtár kiadásában. Az összeállító, Gutiné Bali Aranka a 400 példányban kibocsátott, ötletes módszertani kiadvánnyal a gyermekkönyvtárak nyári foglalkozásaihoz adott segítségét. Augusztus folyamán ugyanis, a szeptemberi tanévkezdés megkönnyítése, hetenként egyszer olvasásgyakorlással egybekötött mesedélletötököt rendeztek a megye gyermekkönyvtárai. A bemutatott foglalkozások egymásra épülnek (de aki később kapcsolódott be, az is lépést tudott tartani) és a szókép-olvasásra helyezik a hangsúlyt. Az olvasástechnikai gyakorlatok, fejtörők, talá-lós kérdések, játékok nemcsak az olvasási készséget fejlesztik, hanem a koncentrációt, logikus gondolkodást is. A hasznos kis kiadványt a következő év nyári vakációja idején is fel lehet használni.

ILLUSZTRÁLT KÖNYVEK bibliográfiáját jelentte meg az NDK 1974. évi könyvterméséről a drezdai könyvtár (Sächsische Landesbibliothek Dresden). A jegyzék nyolc magyar író német nyelvre fordított művét említi: Molnár Gábor, László Gyula, Szabó Magda, Szécsi Katalin, Somogyi Tóth Sándor, Janikovszky Éva, Karinthy Frigyes és Gárdonyi Géza egy-egy könyve jelent meg illusztrálva 1974-ben az NDK-ban.

Meskó — Póka ex libris

A Vasvári Körzeti Könyvtár helyiségeit 700 ezer forintos költséggel újjáalakították, alapterületét 92 m²-rel megnövelték. Gyermekrészlegét egy csaknem háromszáz éves bástyatoronyban helyezték el (felső képünk). (Garas Kálmán felvételei)

Ára: 6 forint